

04 | J. Glonek / M. Korhoň
První lyžaři v Jeseníkách
byli vnímáni jako podivíni

20 | Jiří Fiala
Jak se bruslilo v Olomouci
roku 1675

35 | Petra Tomšová
Zimní plavání v českých zemích
a Československu do roku 1980

TÉMA ČÍSLA

Zimní sporty

JIŘÍ GLONEK

NA JESENÍKY V ZIMĚ!

ZIMNÍ SPORTY V JESENÍKÁCH
DO ROKU 1945

JIŘÍ GLONEK

NA JESENÍKY V ZIMĚ!

JIŘÍ GLONEK

NA JESENÍKY V ZIMĚ!

KROK 4/2025

Periodický tisk územně
samosprávného celku Olomoucký kraj

Téma čísla:

Zimní sporty

Obálka:

Obálka časopisu Der Winter.
Zdroj: VKOL, sign. II 631.432.

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 22., číslo 4

Vychází čtyřikrát ročně v Olomouci

Vedoucí redaktor:

Mgr. Michaela Heloňová

Redakční rada:

RNDr. Bc. Iveta Tulpíková

Mgr. Miloš Korhoň

PhDr. Martin Kučera

Mgr. Lubor Maloň

prof. Mgr. Jindřich Štreit

Mgr. Michaela Heloňová

PhDr. Marie Gronychová

Mgr. Pavel Rušar

Mgr. Filip Gregor

RNDr. Lenka Prucková

Bc. Martina Vysloužilová, DiS.

Adresa vydavatele a redakce:

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 3, 779 11 Olomouc

IČO: 100625

tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774

e-mail: redakce@vkol.cz

internet: www.vkol.cz/krok

facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>

Grafická úprava:

Petr Macháček

Předtisková příprava a tisk:

Booksprint s. r. o.

ISSN:

1214-6420 (tištěná verze)

1214-648X (elektronická verze)

Registrace:

MK ČR E 6450

Číslo vychází:

27. 11. 2025

Obsah

3 Úvodník

4 „První lyžaři v Jeseníkách
byli vnímáni jako podivíni,
říká historik Jiří Glonek
(rozhovor)

13 Z historie českého lyžování
v meziválečných Jeseníkách
(Michaela Kollerová)

20 Jak se bruslilo v Olomouci
v předvečer svátku sv. Jiří
roku 1675 (Jiří Fiala)

28 Hanácký zázrak na ledě
(Martin Kašpar)

31 Psí srdce v Jeseníkách
(rozhovor)

35 Zimní plavání v českých
zemích a Československu
do roku 1980 (Petra Tomšová)

41 Každé lyže mají svůj příběh
(Michaela Heloňová)

VARIA

45 Šimon z Nadějova
a prostějovští humanisté
(Zdeněk Doubravský)

54 Znalec italského jazyka
ThDr. et PhDr. František
Závrbský (Jana Krejčová)

61 Řekové jižní Itálie
(Ivan Hlavatý)

72 Prelát Eduard Kavan
(Václav Marek)

75 Publikace Navzdory všem
překážkám (Petr Jiráček)

81 Válečná léta faráře
Lipowského v Nových Sadech
(Jaroslav Horák)

85 Olomoucký kraj zná svého
nejlepšího venkovského
knihovníka za rok 2025

ZE SBÍREK...

86 Muzea Komenského
v Přerově

91 Kulturní itinerář

TÉMA ČÍSLA 1/2026:

Vsi, vesničky, osady a malá sídla

„Lotty“, manželka Gustava Ulricha u jejich domu v Rejhoticích (okolo 1890). Zdroj: Muzejní spolek Rolleder Odry o. p. s. (bratři Mateiciucové).

Úvodník

Vážení čtenáři,

už to tak někdy bývá, že velké věci se rodí z nenápadných událostí. Jednou takovou byla identifikace vůbec nejstarší turistické mapy Jeseníků, na kterou ve fondu Vědecké knihovny v Olomouci narazil její historik Jiří Glonek. Dokument z roku 1881 se podle všeho do současnosti dochoval právě v tomto jediném exempláři a mimo jiné nastartoval úvahy o hlubším zkoumání fenoménu navštěvování hor a zařazení výstav na toto téma do plánu akcí. Knihovna se tak vydala na cestu, během níž připravila nejen tuto výstavu, ale také začala budovat sbírku historických pohlednic a fotografií Jesenické oblasti, uspořádala rockový koncert a především vydala knihu *Na Jeseníky!*, která se v roce 2019 setkala v nadšeným čtenářským ohlasem, dočkala se dotisku a dnes je beznadějně vyprodaná.

Po šesti letech se knihovna k tématu vrací. Nová publikace *Na Jeseníky v zimě! Zimní sporty v Jeseníkách do roku 1945* se znovu zabývá tématem nejvyšších moravských hor, tentokrát ovšem z pohledu počátků zimních sportů, lyžování, skoků, ale také sáňkování a jiných zimních radovánek. Autorem je znovu Jiří Glonek a kdo jeho práci zná, ví, že se může těšit na podrobně zpracovaný a plastický obraz doby, dějů a jejich klíčových protagonistů. Pro všechny milovníky hor, lyžování, turistiky, Jeseníků i historie jde bez jakýchkoliv debat o povinnou četbu.

Je jen logické, že stejnému tématu je věnována také část tohoto čísla revue KROK. Najdete v něm

rozhovor s autorem knihy, ale také další zajímavé materiály z oblasti zimních sportů v Jeseníkách i jinde. Nechybí tradiční bruslení a náš národní sport hokej, stále populárnější zimní plavání, jako zajímavost představujeme také mushing – sport, při němž jsou saně taženy psy. Berte je ovšem jen jako ochutnávku, ty hlavní chody servíruje publikace *Na Jeseníky v zimě! Zimní sporty v Jeseníkách do roku 1945*. Věřím, že v předvánočním čase vám přijde vhod jako ideální tip na dárek pod vánoční stromeček a jako bonus přinese mnoho radosti a nových poznatků při čtení o událostech, o kterých má naprostá většina z nás pouze mlhavé povědomí a více či méně zkreslené představy. A až se v zimě postavíme na lyže či jiný prostředek zimní zábavy, o to lépe si uvědomíme a snad přímo budeme vědět, kdo byli lidé, díky kterým dnes můžeme brázdit svahy a trasy v Jeseníkách, Králickém Sněžníku nebo v Rychlebských horách.

Do té doby vám přeji mnoho příjemných chvil strávených s aktuálním číslem naší revue KROK, která jako vždy přináší zajímavý mix informací z oblasti kultury, historie a dalších společenských věd a která už k Vědecké knihovně v Olomouci patří stejně neodmyslitelně jako lyžování k Jeseníkům.

Miloš Korhoň

Poznámka redakce: Články Jany Krejčové a Ivana Hlavatého doplňují třetí letošní číslo KROKu, jehož hlavním tématem byla Itálie.

„První lyžaři v Jeseníkách byli vnímáni jako podivíni, které je nutno vyléčit zlobou a posměchem,“

říká autor knihy *Na Jeseníky v zimě!* Jiří Glonek

ROZHOVOR

Vědecká knihovna v Olomouci před šesti lety razantně vstoupila do širšího povědomí veřejnosti mimo knihovnické kruhy promyšlenou monografií *Na Jeseníky!*, která mapovala počátky turistiky v nejvyšších moravských horách. Publikace měla velký ohlas, náklad byl velmi rychle rozebrán a stejně dopadl i dotisk. Její autor Jiří Glonek se teď o slovo hlásí znovu, a to knihou nazvanou *Na Jeseníky v zimě! Zimní sporty v Jeseníkách do roku 1945*. Proč se rozhodl ke své oblíbené tematice vrátit a jak, vysvětluje v rozhovoru pro čtvrtletník KROK. Vzhledem ke skutečnosti, že je Jiří můj dlouholetý kolega, ponecháme tentokrát zásady žurnalistické práce stranou a dovolím si mu na následujících stránkách tykat.

O čem kniha *Na Jeseníky v zimě!* je?

Jak uvádí anotace z knihy – je o vývoji zimních sportů v Jesenické oblasti, o jejich zašlé slávě od prvopočátků až do roku 1945, o často fascinujících příbězích. O bláznivých průkopnících jízdy

na ski, o zaniklých sánkařských drahách a skokanských můstcích, o lyžařských klubech i jimi pořádaných spektakulárních závodech nebo o zapomenutých výrobcích lyží a saní. O tom, jak se fenomén lyžování či sánkování postupně rozšířil do celé společnosti. Ale hlavně o horách a lidech... Mě to spojení v různých obměnách vždycky přitahovalo.

Proč ses rozhodl zpracovat také oblast zimních sportů a jak dlouho jsi na nové knize pracoval?

Už od vydání prvního dílu jsem přemýšlel o zimním pokračování, protože si toto téma dosud nikdo nevzal tzv. za své a mně přišlo, že je to velká škoda. O zdejším fenoménu lyžování apod. jste si mohli přečíst jen kusé a dokola omílané informace. Navíc role Jeseníků v rámci historie zimních sportů v českých zemích byla obecně reflektována velmi okrajově nebo pro jistotu vůbec. Neprávem. Částečně to mohlo vyplývat právě z nedostatku informací, ale mělo to i jiné konotace. Chtěl jsem se

pokusit to přehlížení změnit. Záhy jsem pochopil, proč se tomu nikdo zevrubněji nevěnoval. Chtělo to totiž investovat velké úsilí a hlavně spoustu času, aby se vám při obrovském rozptýlení a torzovitosti pramenů vyloupil plastičtější obraz tohoto fenoménu. Nota bene musíte pracovat s němčinou. S přestávkami jsem se tomu věnoval minimálně šest let, velmi intenzivně asi dva roky a poslední rok byla tedy jízda...

Píšeš o Jesenické oblasti, nikoliv o Jeseníkách. Kam všude tedy sahá oblast tvého zájmu a lze ty jednotlivé celky nějak charakterizovat ve vztahu k počátkům zimních sportů?

Striktní geografické vymezení kniha nemá, ale pojem Jeseníky danou oblast, o níž kniha pojednává, nevystihuje. Proto ten geomorfologický termín Jesenická oblast, který zahrnuje vícero horských celků (Králický Sněžník, Rychlebské hory, Nízký Jeseník atd.), o nichž se v knize píše. Charakterizovat? No, snad jedinečně zjednodušeným konstatováním, že počátky lyžování nejvíce formoval Hrubý Jeseník, alpské lyžování Králický Sněžník a saňkařský sport Rychlebské hory, kam už patří svahy okolo Gräfenberku – chcete-li Lázní Jeseník.

Víme, kdo byl vůbec první lyžař v Jeseníkách?

To asi už nikdy nezjistíme, ale dosud byl za něj považován Viktor Heeger. Jak se v knize dočtete, jde o tradovaný omyl – mýtus.

Existoval tedy někdo, o kom bychom mohli říci, že byl zakladatelem lyžování v Jeseníkách?

Paradoxně za něj musíme označit právě Heegera! On byl neskutečně agilním hnacím motorem, příslovečným průkopníkem lyžování v Jeseníkách,

Jiří Glonek – práce historika přímo v akci, ponořen do zimních sportů v Jeseníkách. Zdroj: archiv VKOL, foto Elena Šenková.

který si už za svého života vysloužil označení „apoštol lyžování“. Člověk obecně oblíbený, ctěný, vzdělaný a navíc vtipný. Z našeho zpětného pohledu měl snad jen jediný škraloup – jako velký německý nacionalista neměl rád Čechy, respektive české národní hnutí.

Jak vypadaly ty první pokusy? Šlo o utajené akce nebo to byly veřejné prezentace za účasti kapely, diváků a významných hostů?

Hlavním problém v identifikaci prvního lyžaře je právě soukromý charakter prvních skijáckých pokusů. Veřejné prezentace jsou až pozdější záležitostí. Logicky. Nechcete předvádět něco, co se musíte nejdříve naučit. Krásně to popisuje Heeger, když vzpomíná na své první lyžařské pokusy, kdy

mu „nácvič ztěžovaly houfy posmívajících se čumilů“. Bruntálští občané totiž v zámeckém parku nevěřicně zírali na váženého učitele, kterak se podivně potácí na sněhové pokrývce. Nota bene v blízkosti pivovaru. V záplavě sněhu nemohli vidět, že pan učitel má na nohou připnutá podivná prkna, na nichž se pokouší sjíždět mírný svah.

Přesto se lyžování rychle uchytilo a rozšířilo. Kde všude se lyžovalo? Můžeme i v těchto dřevních (doslova) dobách mluvit o nějakých lyžařských centrech, nebo dokonce areálech? Samozřejmě. Už tehdy se začala profilovat lyžařská centra – tehdy odvislá hlavně od existence nějakých

lyžařských klubů a jejich základen. K vůbec prvním centrům patřil Rýmařov a okolí. Právě zde vznikl jeden z nejstarších lyžařských klubů v Evropě, vlastně jde o nejstarší samostatný klub v českých zemích! Velmi populárními centry byly také Králický Sněžník, Gräfenberk a z dosud fungujících areálů třeba terény na Červenohorském sedle.

Všiml jsem si, že na dobových fotografiích stojí nebo jede na lyžích i mnoho žen. Zdá se, že lyžování zaujalo skutečně všechny, je to tak? Jasně že jo! Ženy u zrodu fenoménu nemohly chybět, i když musely bojovat s mnoha předsudky a společenskými konvencemi. Rejhotický Gustav

„Lotty“ s dcerami při sánkování. Zdroj: Muzejní spolek Rolleder Odry o. p. s. (bratři Mateiciucové).

Ulrich, snad onen první jesenický lyžař, hned nazul ski také své ženě. A ženy nebyly horšími lyžařkami. Už Mathias Zdarsky si při lyžařských kurzech všiml, že ženy jsou mnohdy šikovnější a obratnější než muži, přičemž dodal: „... protože muži bývají paličatější než ženy. Mluvím výlučně o nácviku jízdy, nikoli o životním stylu.“

Jak společnost na konci 19. a na počátku 20. století lyžaře vnímala? Byli to nezodpovědní floutci provozující nebezpečnou a neužitečnou zábavu, tak trochu rebelové, nebo převažoval jiný pohled?
Každopádně šlo z počátku tak trochu o podivíny. Pomůžu si opět vzpomínkou vztaženou na dobu

okolo roku 1900 od šumperského Gustava Kupky: „V očích tehdejších lidí byli první lyžaři hotovými hlupáky, které bylo třeba z jejich blouposti vyléčit zlobou a posměchem. Tento zlovolný postoj davu přetrvával po mnoho let. V Olomouci bylo jednomu lyžaři vyhrožováno, protože chtěl nastoupit do elektrické tramvaje. Na nádražích byl vždy odpor a ostrá slova, když chtěl lyžař použít vlak.“

Kdy máme doložené první lyžařské závody v Jeseníkách? A vyrostli na nich i nějakí významní sportovci?

První lyžařské závody by nám dnes mohly připadat komické, nicméně první závod máme doložený

Momentka z prvních závodů frývaldovského Wintersportvereinu z 18. ledna 1914. Zdroj: soukromá sbírka.

Rozhledna na Pradědu (před rokem 1938). Zdroj: soukromá sbírka.

roku 1895 z Rýmařova. Shodou okolností šlo o jeden z prvních závodů v českých zemích a vůbec ve střední Evropě. Na Moravě byl starší pouze závod pořádaný v únoru 1893 hrabětem Františkem ze Seilernu v obci Lukov u Holešova. Hlavní trať měřila čtyři kilometry a souběžného menšího klání se účastnily také dámy, které prý kvůli tomu celou zimu pilně trénovaly. A ano, z Jesenické oblasti pochází řada skvělých sportovců. Kvalita šla nahoru zejména ve 30. letech.

V knize se zabýváš nejen lyžováním, tak jak jej chápeme dnes, tedy klasickým a především sjezdovým. Velkým fenoménem byly skoky, ale zmiňuješ i jiné aktivity. Čím vším se obyvatelé a návštěvníci Jesenické oblasti bavili?

To se dočtete v knize, ale například ty zmíněné skoky na lyžích bývaly mnohem populárnějším a rozšířenějším sportem, než si dnes myslíme.

Rozumím, nemůžeme prozradit všechno. Ale když jsme zmínili ty jesenické sportsmeny, jsou mezi nimi takoví, kteří dosáhli nějakých úspěchů na domácí nebo i mezinárodní scéně?

Byť se Jeseničáci nikdy zcela nevyrovnali krkonošským borcům, tak alespoň někteří dosahovali od konce 20. let 20. století pozoruhodných výsledků na velkých mezinárodně obsazených závodech. Tady musíme jmenovat hlavně některé reprezentanty klubů z Rýmařova jako Alfreda Knolla, bruntálského Franze Meiera nebo tzv. kouteckou líheň vynikajících skokanů na lyžích, jakým byl třeba Alfred Wanke. Z žen nesmíme zapomenout na členku šumperského Skiklubu Hedwigu Niemetzovou. Ta na mistrovství světa v klasickém lyžování v polském Zakopaném v roce 1929

obsadila deváté místo na 7kilometrové trati coby nejlepší reprezentantka německých klubů v ČSR.

Co se vlastně rozšířilo dřív, lyžování alpské nebo klasické, a jaký byl mezi nimi vztah?

Rozšíření alpských disciplín, tedy sjezdu a slalomu, a jejich provozování také na turistické bázi

je obecně pozdější záležitostí spojenou s vývojem lyžařské techniky a stylů. Klasické disciplíny jako běh na lyžích, skok či tzv. přespolní běh, který často připomínal spíše sjezd, jsou starší záležitostí, která samozřejmě ovlivnila zrod alpského lyžování. Já bych první skijáky zjednodušeně řečeno přirovnal ke skialpinistům.

Skokanský můstek ve Staré Vsi (1933). Zdroj: soukromá sbírka.

Tohle slovo – skiják – jsi použil už podruhé. Co je to za výraz? Je to označení, které se opravdu používalo?

Je to dobový výraz a mně se navíc i líbí. Ostatně ohledně české lyžařské terminologie se vedly urputné boje, které nám dnes připadají komické. A zrovna výraz lyžař patřil k těm hodně propíraným. O tom se rovněž v knize dočtete. Ale například Josef Aleš-Lyžec (jak si sám říkal tento příbuzný známého malíře) v roce 1908 napsal: „*Tvrdím, že jediné správné jest: Lyže – lyžiti, lyžení,*

lyžec, lyžka neb lyžák, lyžačka. Lyžaři jsou pp. Janda s Bartoněm ve Vysokém, kteří lyže vyrábějí, a lyžačky jsou paničky výrobců lyží.“

Mluvíme-li o češtině, jak na tom byli Češi? Lyžovali také? Jeseníky byly osídlené německým obyvatelstvem, projevil se nějak i na zimních sportech vypjatý vztah mezi oběma národnostmi?

Po dlouhá desetiletí byli Češi v Jesenické oblasti bráni za trpěný cizorodý prvek. Ostatně i sami

Chata Ovčárna (po roce 1938). Zdroj: soukromá sbírka.

Češi vnímali Jeseníky jako německé teritorium, s nímž se více sblížili až po vzniku Československa. V knize je tomu věnován dostatečný prostor, včetně pikantnějších příběhů. V této souvislosti si vybavuji například menší kauzu, kdy se roku 1907 v bruntálských novinách začalo řešit, že místní sáňkují na saních českého výrobce a nepodporují ty německé, což našlo i humornou odezvu skrze v Bruntále šířený vtíp: „A: Víte, proč se naši sáňkaři tak často převracejí? B: Ne! A: Protože to jsou české sánky a ty nesnesou žádný německý tlak (přeneseně zadnici).“

Když jsme u toho převracení, sáňkování, také lyžování je poměrně nebezpečný sport, zvlášť v dnešní době. Patří k němu zranění, zásahy horské služby i převozy do zdravotnických zařízení. Docházelo k tomu i dříve?

Ano, ale pomoc byla v počátku přirozeně neorganizovaná, živelná... Vše se začalo pomalu měnit až po roce 1918 zásluhou horských a lyžařských spolků. Kromě Sudetského horského spolku se snažil záležitost posouvat hlavně šumperský Skiklub, který od roku 1922 budoval síť záchranných stanic (tzv. Rettungsstationen) a ty vybavoval potřebným materiálem. Mnohé však bylo na bedrech chatařů. Až ve 30. letech se začaly formovat rovněž první zárodky speciálně zaměřených zimních záchranných družstev. A speciálně ve vztahu k ustanovení Horské služby v Jeseníkách mě mrzí, že nejsme schopni dohlédnout taky k tomu, co tu fungovalo už před rokem 1945. Horská služba v Jeseníkách totiž nevznikla v roce 1948. Českou optikou možná. Ve skutečnosti jde z historického hlediska o další tradovaný mýtus – lež. Horská služba v Jeseníkách totiž

Skokanské klání na Altvaterschanze u Karlovy Studánky (asi 1932). Zdroj: soukromá sbírka.

fungovala už během sezóny 1939/1940! A je přece jedno, že ji založili Němci. Poslání bylo stejné... Ostatně opakovaně máte možnost se při popisech záchranných akcí dočíst, že národnostní rozmíšky nemají v těchto případech na horách co dělat.

Je něco, co tě při psaní nebo při procházení pramenů překvapilo? Nějaký fakt nebo skutečnost, se kterou jsi vůbec nepočítal?

Na první dobrou si vybavím dosud netušenou roli Viktora Heegera coby jakéhosi obchodního zástupce prvních domácích výrobců lyží. Ukazuje se, že právě on dotlačil v roce 1892 například světově známou firmu Thonet rovněž k výrobě lyží.

Knihu jsi dovedl do roku 1945. Proč ti nedávalo smysl pokračovat v ní i do novější doby?

Já to беру tak, že po roce 1945 došlo v daném regionu k natolik výraznému socio-kulturnímu přerývu, že už by to byl trochu jiný příběh, který rád přenechám jiným. Byť tedy kniha nekončí striktně rokem 1945, ale má přesah řekněme až do začátku 50. let. A je tu ještě jeden pragmatický aspekt. Už nyní kniha narostla na 728 stran a nedokážu si představit, jak by vypadala, kdybych do ní poctivě začlenil i poválečné období.

A jak jsi na tom se zimními sporty ty, Jiří? Projíždíš trasy historických závodů, brázdíš staré sjezdové tratě a vrháš se ze svahů, kde stávaly skokanské můstky?

Kdepak. Ale zimu, tedy tu se sněhem, mám moc rád. Na lyže mě rodiče postavili ve třech letech a od té doby brázdím různé svahy. I když se přiznám, že poslední dobou mám nejraději běžky, byť

jsem jim vzhledem k rodinné anamnéze propadl až v patnácti letech.

No a dneska si coby běžkař na horách připadám trochu jako ohrožený druh v záplavě skialpinistů. V našich podmínkách mi to někdy připadá dost úsměvné. Když jsme před pár lety jeli přejezd Krkonoš na běžkách, tak jsme potkávali jen samé skialpinisty. Skialpům jsem kdysi sice taky holdoval, ale do Krkonoš nebo Jeseníků bych si je na podobný přejezd nikdy nevzal. Zkrátka bych si připadal jak těžkooděnc. Navíc mě to po skialpinistickém boomu přestalo bavit. Chápu, že někdo třeba potřebuje při sjezdech mít větší jistotu, v tom případě doporučuji si raději pořídit či vyrobit tulení pásy na běžky. Mimochodem, skvělá vychytávka do terénu! Mně prostě dává v našich horách větší smysl používat běžky i mimo běžkařské trasy. Nikomu ale nic nenutím, každý podle svého.

Za rozhovor děkuje Miloš Korhoň.

Jiří Glonek (* 1978), historik Vědecké knihovny v Olomouci, ve své práci se zaměřuje na historické knižní fondy a staré mapy, jako autor a spoluautor je podepsán pod řadou historických monografií, z nichž dosud největší dosah měla kniha Na Jeseníky!, mapující počátky turistiky v nejvyšších moravských horách. Vedle toho je aktivní ve spolku Lubavia, který mimo jiné pečuje o památky a hřbitovy ve Vojenském újezdu Libavá. Miluje hory. Ve volném čase se věnuje horské turistice, ideálně po dálkových trasách mimo civilizaci.

» jiri.glonek@vkol.cz

Z historie českého lyžování v meziválečných Jeseníkách

MICHAELA KOLLEROVÁ

Česká organizovaná turistika se v oblasti Jeseníků začala výrazněji rozvíjet a prosazovat až po roce 1918. Do té doby zde dominovala téměř výhradně činnost německého Moravskoslezského sudetského horského spolku (Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein, MSSGV), založeného roku 1881 ve Frývaldově (dnešním Jeseníku). Odbory Klubu československých turistů (KČST), který v době vzniku samostatného československého státu oslavil třicet let své existence, byly postupně zakládány i v severomoravských a slezských městech. V roce 1920 tak vznikl odbor KČST v Zábřehu, o rok později v nedalekém Šumperku a Šternberku. Spolu s několika dalšími odbory se sdružily do Severomoravské župy KČST se sídlem v Šumperku. O několik let později se k ní připojily další odbory, a to opavský a českotřebovský, župa změnila svůj název na Jesenickou a její ústředí se přestěhovalo do Olomouce. Činnost župy se soustřeďovala zejména na propagaci turistiky v oblasti Jeseníků, vydávala mapy, průvodce a také vlastní časopis. Ten od roku 1929 vycházel pod názvem *Jesenický turistický obzor*, po roce 1930 se přejmenoval

na *Bezkydý, Jeseníky* a v roce 1937 byl zaveden nový titul *Krásná zem*.

Jedním z mnoha důležitých cílů KČST v oblasti Jeseníků bylo vybudování tolik potřebného a dosud chybějícího zázemí pro české turisty. Od roku 1926 byly k dispozici skromné prostory pronajatého cestářského domku na Červenohorském sedle. O dva roky později adaptovali turisté hospodářský objekt na okraji Starého Města na ubytovací zařízení. V roce 1933 si klub pronajal Alfrédovu chatu v blízkosti Jelení studánky. A konečně byla roku 1935 dokončena a slavnostně uvedena do provozu velká chata KČST na Červenohorském sedle. Z připravovaného velkolepého projektu stavby hotelu v Ramzové ovšem sešlo a plány na výstavbu dalších chat zhatily události podzimu roku 1938, které zároveň přerušily na několik let slibný vývoj české turistiky v Jeseníkách.

Významnou roli ve vývoji české meziválečné turistiky hrálo také lyžování. V průběhu 20. let vznikaly při KČST lyžařské kroužky či odbory. V nich organizovaní lyžaři mohli rovněž startovat na závodech pořádaných Svazem lyžařů Republiky československé (SL RČS), pokud svazu zaplatili registrační

poplatek. Na sklonku roku 1930 vznikla Jesenická župa SL RČS, jejíž ústředí se nacházelo v Olomouci. Lyžaři se ovšem organizovali také v rámci dalších, převážně tělovýchovných organizací.

Ve sbírkách Vlastivědného muzea v Šumperku se nachází soubor předmětů dokládající vývoj českého lyžování v Jeseníkách v meziválečném období, který se původně spolu s dalšími doklady české turistiky nacházel v držení Karla Drlíka, náčelníka Jesenické župy SL RČS. Tento soubor zahrnuje z velké části fotografie a dále předměty faleristické povahy. Většinu z nich lze spojit přímo s konkrétními lyžařskými závody uskutečněnými v období 30. let. Následující řádky tyto jednotlivé akce českých lyžařů představí blíže, stejně jako doklady k nim, jež dnes uchovávají sbírky šumperského muzea. Cílem příspěvku není podat celkový přehled uskutečněných závodů, jako spíše na několika vybraných příkladech poukázat

Medaile Jesenické župy Svazu lyžařů RČS k závodům ve Starém Městě, 1931. Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

na charakter českého lyžařského sportu v meziválečných Jeseníkách.

Lyžařské závody Jesenické župy SL RČS ve Starém Městě (1931)

Jesenická župa SL RČS zorganizovala na počátku roku 1931 několik závodů ve Starém Městě. Zdejší panující přírodní podmínky byly shledány jako velmi vyhovující a nemalou roli při volbě místa hrála také skutečnost, že pro ubytování účastníků již bylo možné využít nedávno zprovozněnou chatu KČST. Župní závody v běhu na lyžích se konaly v neděli 18. ledna 1931 a startovat mohli jen členové župy. Pro závody byly výtčeny dvě trati. Delší měřila 15 km a kratší 7 km. Před cílem čekal na závodníky poněkud prudší sjezd. Kvůli místy namrzlému sněhu se mnozí lyžaři v cílovém úseku neubránili pádu, ale naštěstí se to obešlo bez vážnějších zranění. Závodníci se dělili do několika

Účastnický odznak lyžařských závodů v Sobotíně, 1931. Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

tříd, na kratší trati startoval dorost a ženy. Celkem se účastnilo 80 závodníků, z toho 22 bylo příslušníky armády. Nejlepší účastníci výše uvedeného závodu obdrželi medaile, jejichž autorem byl olomoucký sochař Karel Lenhart (1904–1978). Jedna z nich je evidována ve sbírkách šumperského muzea a byla udělena za třetí místo v kategorii II. třídy. Na aversu je v popředí postava lyžaře, napravo od něj praporek. V pozadí nalevo sjíždí k praporku další lyžař. Dvouřádkový nápis *JESENICKÁ ŽUPA / SVAZU LYŽAŘŮ RČS* se nachází pod nohama předního lyžaře a zcela při dolním okraji je čitelná signatura s datací. Revers uvádí údaje o místě a datu konání a umístění v pořadí vítězů.

Již za měsíc po uspořádání výše uvedené akce se ve Starém Městě konaly první veřejné závody Jesenické župy SL RČS. O víkendu 14. a 15. února lyžaři měřili své síly v běhu na dvou různě dlouhých tratích a na programu byly také skoky. V sobotu odpoledne byl odstartován závod v běhu na delší trati měřící 16 km. Bohužel úspěšnost závodníků nebyla v tu chvíli jen otázkou jejich připravenosti a kondice, ale také odolnosti vůči rozmarům počasí, foukal totiž silný vítr. I přes nepříznivé podmínky nedojelo do cíle pouze sedm ze 73 startujících závodníků. Ani tentokrát nechyběli v jejich řadách vojáci. V neděli dopoledne se uskutečnily závody na kratší, osmikilometrové trati. Závodní program pak vyvrcholil odpoledním soubojem 17 skokanů o stupně vítězů.

Sokolské lyžařské závody v Sobotíně v roce 1931

O uspořádání lyžařských závodů ve Starém Městě na počátku roku 1931 usilovala také Tělovýchovná jednota Sokol. Ovšem ubytovací kapacity zdejší chaty KČST byly stále beznadějně vyčerpány, takže

nakonec byla vybrána jiná lokalita. Závody se tak odehrály 8. února 1931 v Sobotíně. K závodu se přihlásili lyžaři z Olomoucké, Severomoravské i Slovácké župy Sokola. Na start se nakonec postavilo 40 závodníků. Ženy a dorostence čekala čtyřkilometrová trať. Muži do 20 let závodili na osmikilometrové trase, ještě o pět kilometrů delší trať byla vytyčena pro muže nad 20 let. Ubytování bylo zajištěno v místní české prázdninové osadě. S těmito závody lze spojit drobný mosazný účastnický odznak, jenž znázorňuje lyžaře ve skoku a v pozadí jsou naznačeny zalesněné svahy. Z rubu je připevněna připínací jehlice a pod ní je vyryt nápis Sobotín 1931.

Závody brannosti na Červenohorském sedle (1937)

Koncem února 1937 se na Červenohorském sedle uskutečnily první lyžařské závody brannosti, které z pověření řady českých národních, sportovních a tělovýchovných organizací pořádala Jesenická župa SL RČS. V době stupňujícího se národnostního napětí bylo na tuto akci pohlíženo nejen jako na sportovní událost, ale zároveň se měla stát manifestací národní soudržnosti a ochoty bránit vlast. Nakonec i hlavní motto závodů znělo: „*Bránit vlast, její bytí a nezávislost.*“ Nad akcí převzali záštitu zemský prezident dr. Jan Černý a divizní generál Vojtěch Luža. Ke startu se nakonec postavilo 96 tříčlenných hlídek, tedy celkem 288 závodníků. Každý z nich musel být vybaven předepsanou zátěží a projet úplně celou vytyčenou trať. Závodníci byli rozděleni do celkem pěti kategorií. První tři kategorie, z nichž jedna byla vyhrazena pro vojáky a další dvě pro dospělé civilní lyžaře, absolvovaly závod na 20 km dlouhé trati. Kratší, desetikilometrová trasa byla v okolí sedla vytyčena pro

Putovní pohár deníku *Pozor* pro vítěze závodů brannosti, 1937.
Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

závodníky z řad dorostu ve věku od 16 do 20 let, soustředěné ve dvou zbývajících kategoriích. Vlastnímu konání závodů předcházely uvítací večírky uspořádané v sobotu 27. února jednak na chatě KČST na Červenohorském sedle, jednak v Ostružné. Vydavatelství deníku *Pozor* předalo organizátorům putovní pohár pro vítěze. Samotné závody se uskutečnily v neděli 28. února za účasti mnoha

přihlížejících diváků. Ve tři hodiny odpoledne se konalo slavnostní manifestační defilé lyžařů. Před tribunou, na které usedli zástupci armády, okresních správ a další čestní hosté, prošlo více než 600 českých lyžařů. Po skončení defilé byly předány ceny nejlepším závodníkům. Putovní pohár si převzala vítězná hlídka vojáků z hraničářského praporu ze Žamberka, dále byly rozděny plakety a další věcné ceny. Poté následovalo vyvěšení státní vlajky a zazněla státní hymna, po níž si přihlížející vyslechli proslovy zástupců armády, zemské a okresní správy a také Sokola.

Zmíněný putovní pohár se dnes nachází ve sbírkách šumperského muzea. Je zhotoven z alpaky a sestává z vlastního poháru a víčka. Noha poháru je vsazena do černého kruhového podstavce, korpus poháru se směrem k hornímu okraji rozšiřuje. V jeho horní polovině je vyryt v několika řádcích nápis: *PUTOVNÍ POHÁR / LYŽAŘSKÝCH ZÁVODŮ BRANNOSTI / NA JESENÍKÁCH / DENÍKU POZOR*. Víčko poháru tvoří vrchlík koule, ke kterému je šroubky připevněna soška atleta se zdviženou pravicí, v níž třímá vavřínový věnec. V dobových novinových zprávách byla také nalezena zmínka o vydání brožury k tomuto závodu. Drobný tisk s názvem *Navštivte Jeseníky* a podtitulem *První hlídkové závody brannosti s manifestačním srazem českých lyžařů a sjezdem přátel Jeseníků na Červenohorském sedle 27. – 28. února 1937* byl dohledán v knihovně Státního okresního archivu v Šumperku.

Závody o Stříbrnou jesenickou lyži (1935–1937)

Od roku 1935 se v oblasti Jeseníků pořádaly také závody o Stříbrnou jesenickou lyži KČST. Odbory organizované v Jesenické župě tohoto klubu se

v jejich pořádání střídaly a místo konání bylo také pokaždé jiné. První závody se uskutečnily v roce 1935 na Ramzové a jejich uspořádání bylo svěřeno frývaldovskému odboru. Pro lyžaře organizované v KČST byly tyto závody povinné, dále se mohli hlásit závodníci ze SL RČS. Startovalo se 3. března a účastnilo se 45 závodníků. Dopoledne se uskutečnily závody v běhu na lyžích na dvou tratích dlouhých 18 a 8 km. Odpoledne závody pokračovaly disciplínou ve sjezdu dvoukilometrového úseku. Putovní cena, tedy Stříbrná jesenická lyže, byla předána nejlepšímu dospělému lyžaři. Také na nejlepšího dorosteneckého lyžaře čekala putovní cena. U příležitosti konání tohoto závodu bylo zhotoveno i poštovní razítko s textem Frývaldov - Freiwalddau - I. závod o Stříbrnou jesenickou lyži KČST. Modrý otisk razítka bylo možné získat v místě konání závodů nebo pak ještě několik dní poté ve Frývaldově. Podruhé se závody konaly na Červenohorském sedle 8. března 1936 a jejich organizace se ujalo župní ústředí v Olomouci. Podmínky a délka tratí byly vesměs stejné jako u předešlého ročníku, jen sjezdová dráha se zkrátila o 500 m. Pro uskutečnění třetího ročníku závodů v roce 1937 byla vybrána Alfrédova chata a pořadatelem se tentokrát stal odbor KČST v Bruntále. Ke startu 24. ledna nastoupilo 55 závodníků. Ředitelem tohoto ročníku byl stanoven Karel Drlík, díky čemuž je možné ve sbírkách šumperského muzea prohlížet snímky zachycující okamžiky u Alfrédovy chaty před startem. K ostatním závodům o Stříbrnou jesenickou lyži již žádné doklady muzeum neeviduje. Počtvrté se o Stříbrnou jesenickou lyži bojovalo 27. ledna 1938 opět na Červenohorském sedle a souběžně s nimi byl pořádán přebor Jesenické župy KČST. V té době se však již veškeré síly

Start závodů o Stříbrnou jesenickou lyži u Alfrédovy chaty, 1937.
Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

a pozornost upíraly k organizaci celostátního přeboru KČST, o němž pojednávají následující řádky.

Celostátní přebor KČST na Červenohorském sedle (1938)

O víkendu 12. a 13. února roku 1938 byl pořádán VIII. celostátní přebor KČST na Červenohorském sedle. Akci organizovalo ústředí závodu sídlící v Olomouci. Přebor byl součástí oslav padesátileté existence KČST, vzbuzoval tedy mnohem větší pozornost než předchozí ročníky. Nad akcí převzal záštitu prezident republiky dr. Edvard Beneš, kterého zastoupil ministr průmyslu a obchodu Rudolf Mlčoch. Předpokládal se nejen značný zájem lyžařů postavit se na start, ale také příliv mnoha nadšených

Projev ministra Mlčocha před chatou KČST, vpravo stojí A. Novotný a dr. Pásek. Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

diváků. Z tohoto důvodu byly ve spolupráci se železničáři posilovány vlakové spoje do oblasti Jeseníků. V sobotu 12. února odpoledne odstartoval závod ve sjezdu. Soutěžilo se na trati dlouhé 2,5 km a své síly změřili zvláště muži, ženy, dorost a vojáci. Zúčastnilo se 140 závodníků. Sobotní večer se pak v klubové chatě konal uvítací večírek. Daleko větší pozornosti se ale dostalo slavnostní recepce konané v kavárně Priessnitzova sanatoria na Gräfenberku. Sem totiž přijel již zmíněný ministr Mlčoch, spolu s ním se večera účastnili zástupci zemské a vojenské správy, představitelé sportovních organizací včetně olympijského výboru, chybět nemohl ani předseda KČST dr. Pavel Pásek. Dostavili se také hejtman frývaldovského okresu Květoslav Růžička a starosta města Frývaldova Josef Drescher. Projevy pana ministra a dalších přítomných hostů přenášel rozhlas. Nedělní dopoledne bylo vyhrazeno přeboru odborových i župních tříčlenných hlídek. Startu závodů předcházelo slavnostní zahájení. Pod vyvěšenými státními a klubovými vlajkami zazněl okolo

osmé hodiny ranní další projev ministra Mlčocha, který stejně jako předešlého večera vysílal rozhlas, a zástupců KČST. Poté již započaly vlastní závody, během nichž startovalo 82 přihlášených hlídek. Mužské hlídky zdolávaly trať dlouhou 18 km, která začínala a končila na sedle. Ženy a dorost čekala kratší, osmikilometrová trať. Na vítěze čekala putovní cena a tři nejlepší lyžaři obdrželi také plakety a další věcné ceny. Nedělní odpoledne již patřilo závodům ve skoku na lyžích. Ke startu se přihlásilo 34 skokanů, zájem o účast měli i zahraniční sportovci.

Ve sbírkách šumperského muzea jsou k celostátnímu přeboru KČST roku 1938 uchovávány jedna medaile, dvě plakety a také nevelký soubor fotografií, na nichž je zachyceno především zahájení závodů před chatou na Červenohorském sedle. Mosazná medaile byla udělována po závodech ve skoku. Plochu aversu vyplňuje postava skokana ve fázi letu, v dolní části je naznačena silueta zasněženého lesa. Doplněno o údaje o umístění v závodě a v jaké kategorii: *I. VEŘ. ZÁV. / SKOK. ST.*, na reversu pouze nápis *Přebor KČST 1938*.

Dalším z dokladů konání přeboru je putovní cena závodu ve sjezdu. Jedná se o obdélnou bronzovou plaketu, na které se nachází reliéfně vyhotovená postava lyžaře při sjezdu. Plaketa je vsazena pomocí šroubků do mramorové desky, kterou doplňuje podstavec z téhož materiálu. Na tomto podstavci jsou patrné otvory po šroubcích, jimiž byla upevněna destička se jménem protektora závodu, prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše. V době uvěznění Karla Drlíka nacisty tuto destičku jeho manželka raději odstranila.

A ke sjezdovým závodům je evidována ještě jedna malá bronzová plaketa, která byla udělena

Putovní cena pro vítěze závodu ve sjezdu, 1938. Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

za 1. místo. Na aversu je znázorněna postava lyžaře sjíždějícího svah mezi praporky, za ním silueta lesa. Na reversu je krátký text: Jeseníky 1938.

Sbírky šumperského muzea zahrnují ještě mnohé další doklady vývoje českého lyžování v oblasti Jeseníků v 1. polovině 20. století. Ne všechny evidované plakety se dosud podařilo spolehlivě určit a ztotožnit s konkrétním závodem. Některé svým časovým zařazením již vybočují z nastaveného rámce tohoto textu. Soubor fotografií dále obsahuje i snímky z různých lyžařských kurzů, provádění zimního značení nebo jen momentky z lyžařských

Plaketa pro vítěze závodu ve sjezdu, 1938. Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

výprav na oblíbená místa. O českém meziválečném lyžování v Jeseníkách by se tak jistě dal sepsat mnohem rozsáhlejší text, který by se vyjádřil podrobněji k jeho historii. Předchozí řádky přinášejí pohled alespoň na ty nejvýznamnější události, jichž se čeští lyžaři mohli mezi dvěma světovými válkami na svazích jesenických hor zúčastnit.

Článek vznikl úpravou širšího textu s názvem *České lyžařské závody meziválečného období v Jeseníkách*, který byl publikován ve *XXI. Sborníku ze svatováclavského setkání v Jeseníku* (Jeseník 2021).

Michaela Kollerová (* 1985), absolventka Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, obor historie, v současné době působí ve Vlastivědném muzeu v Šumperku, zaměřuje se na dějiny regionu zejména v období 19.–20. století.

» michaela.kollerova@muzeum-sumperk.cz

Jak se bruslilo v Olomouci v předvečer svátku sv. Jiří roku 1675

JIŘÍ FIALA

Mezi obrazovými tezemi Živné císařské, královské a biskupské univerzity Tovařystva Ježíšova (jezuitů) v Olomouci, jež uchovává ve svých fondech olomoucká pobočka Zemského archivu v Opavě, se nachází teze s jedinečným vyobrazením olomouckého Předhradí (Neobrazové univerzitní teze, svazek 1, fol. 13, inv. č. UO-233). Mědirytina s čárovým leptom, vytištěná olomouckým tiskařem Janem Josefem Kyliánem (činným v letech 1673–1703) v červnu roku 1676, zdobí bakalářskou tezi Mathiase Schmidta, dedikovanou brněnské městské radě a Panně Marii Tuřanské s Ježíškem, jež je vyobrazena, jak trůní na nebesích obklopena trnitými větvemi (mezi nimiž byla podle legendy roku 1050 nalezena mariánská soška) a s latinským nápisem „*Marie Tuřanská na Moravě*“. Putto (barokní andílek) nese mluvící pásku s latinským nápisem „*Pod tvou ochranu se utíkáme, ó Marie*“. V latinské dedikaci teze defendent bakalářského gradu, jehož měl dosáhnout po disputaci o peripatetických závěrech dvaceti tezí z obecné logiky, vzdal hold Panně Marii Tuřanské, jež ochránila Brno před „*broznými válečnými afekty*“ Martina Luthera a dala městu zvítězit a triumfovat nad jeho

vyznavači, tzn. dne 15. srpna 1645 po krachu švédského obléhání Brna. Pochlubil se též svou znalostí encyklopedie římského válečníka a filozofa Plinia Staršího (23–79) *Naturalis historia* (Přírodopis), když připomněl Pliniovy výklady o orlu, jehož dvouhlovou podobou a iniciálami *F III* vylepšil císař Ferdinand III. (1608–1657) roku 1647 brněnský městský znak – původně pouze gotický štít s červenostříbrným pruhováním. Dedikaci teze svým brněnským protektorům Mathias Schmidt završil radostným očekáváním, že bude dekorován listy stromu vavřínu vznešeného (*Laurus nobilis*), od starověku symbolizujícího vítězství, a s odkazem na Plinia Staršího připomněl, že tyto stromy nechala vysadit podél silnice Via Flaminia římská císařovna Livia Drusilla (59 př. n. l. – 29 n. l.), a to z Říma až ke své vile Ad Gallinas albas (12 km severně od Říma).

Kresebná předloha mědirytiny je připisována významnému slezskému a moravskému baroknímu malíři Martinovi Antonínu Lublinskému (1636–1690), řeholníkovi a dlouholetému děkanovi kanonie augustiniánů kanovníků v Olomouci. Lublinského autorství návrhu mědirytiny podle Leoše Mlčáka (<https://www.krasnaolomouc.cz/2013/11/11/>

leos-mlcak-panorama-olomouce/) „můžeme podepřít komparací s jinými malířovými signovanými díly. Příbuzné motivy charakteristicky stáčených mluvících pásek se vyskytují na Lublinským navržených univerzitních tezích i na jednom z jeho akvarelů Matřiky Božího Těla. Na stejných dílech lze najít i obdobné figury andělů. Doložit lze také paralely otevřeného nebe, oblibu figurálních stafáží i velmi detailní zájem o věrné postižení zobrazované architektury.“

Současně je touto mědirytinou dokumentována dramatická událost, k níž došlo v noci z 23. na 24. dubna 1675 a kterou zevrubně včetně jejích následků popsala olomoucká městská rada moravskému podkomořímu v relaci ze dne 26. dubna toho roku (citujeme úvodní pasáž této relace v překladu Vladimíra Spáčila, *Požár Nové brány v Olomouci roku 1675*, Okresní archiv v Olomouci 1978, 1979, s. 125–127):

„Vaší Milosti musíme s lítostí oznámit, že 23. tohoto měsíce večer o deváté hodině se zde objevila bouře, doprovázená obvyklým nočním blýskáním, která však nepůsobila – vzhledem k časné jarní době – obav, že by mohla mít nějakou škodlivou sílu. Avšak později v noci, přibližně v 11 hodin, kdy všichni v této době svatojiřského trhu i se svými hosty, obchodováním a nákupem různých potřeb unaveni, se odebrali k odpočinku a byli v nejlepším spánku, dalo se do prudkého deště. Tehdy z úplného ticha se nenadále ozvala rána a byla nešťastně zasažena městská brána – lidově nazývaná Nová brána – odshora až dolů, takže krátce nato začalo hořet její nejvyšší patro v místech, kde byly umístěny nově zřízené hodiny (...).“

Mědirytina je opatřena stručnou latinskou legendou: „Patrocinium [tj. záštita] vzývané Panny Marie Tuřanské, když roku 1675, 23. dubna, věž sousedící s kolejí a univerzitou zasažená bleskem zažila hrozivý

Výřez z teze olomoucké jezuitské univerzity, zachycující požár Nové věže způsobený bleskem 23. dubna 1675. Zdroj: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc.

Detail mědirytiny dekorující tezi olomoucké jezuitské univerzity. Teze byla pořízena k bakalaurátu z filozofie, o němž se v červnu 1676 ucházel Mathias Schmidt z Brna. Pětice bruslařů na zamrzlém Mlýnském rameni řeky Moravy.

Pád sv. Lidwiny během ledního bruslení. Ručně kolorovaný dřevorez z hagiografického spisu Johannese Brugmana (asi 1400–1473) *Vita Lijdwine* (Život Lidwiny), Schiedam 1498.

požár. 1. Věž zasažená bleskem. 2. Horní část věže roz-bíjející [tj. poškozující] střechu škol [tj. školních budov], aniž zde na obou stranách [tj. všude] pobývajících mnozí řeholníci Tovaryšstva Ježíšova utrpěli [jakoukoliv] újmu. 3. Kolej zázračně nedotčená hořícími uhlíky a plameny. 4. Další zřícená část věže s hodinovými cimbály. 5. Konvikt. 6. Kostel Blažené Panny.“

Podle L. Mlčáka „je z významnějších staveb na pravé straně veduty východně od hořící brány zachycen špitál sv. Ducha s orientovanou špitální kaplí, opatřenou půlkruhovým závěrem. Pod ním stojí trojkřídlý klášter klarisek s podélným orientovaným kostelem sv. Kláry, jehož nižší presbytář má pětiboký závěr. Loď kostela je zastřešena sedlovou střechou, nad jejímž hřebenem se vypíná nízká cibulová věž s lucernou. Jižní strana loď je prolomena bočním vstupem s představeným schodištěm. Na klášter klarisek navazuje kartuziánský klášter s podélným orientovaným kostelem Nanebevzetí Panny Marie.

Poslední klášterní stavbou na této straně Předhradí je augustiniánská kanonie s podélným orientovaným kostelem Všem svatých, který má krátký polygonální závěr a nízkou věž nad střešním hřebenem při západní straně loď. (...) Na pravé straně veduty je pod hořící věží zachycena stará podoba jezuitské koleje se školní budovou a někdejší gotickým minoritským kostelem, který byl zbořen v souvislosti s výstavbou barokního kostela Panny Marie Sněžné, jehož základní kámen byl položen 12. června 1712. Orientovaný kostel zasvěcený Panně Marii má halovou loď s věží nad střešním hřebenem a nižší presbytář s polygonálním závěrem. Pod komplexem budov jezuitské koleje, k níž patřil i starý konvikt částečně vystupující z kouře za hořící bránou, jsou zachyceny kanovnické rezidence, budova proboštství, původně ženský augustiniánský klášter u sv. Jakuba, do něhož byli v roce 1567 přestěhováni minorité, a kostel sv. Petra ve své pozdně gotické přestavbě. V dolní části veduty jsou schematicky zobrazeny další kanovnické rezidence a monumentální biskupský palác se zahradní terasou. Biskupský palác je na veduté zachycen po raně barokní přestavbě, realizované patrně podle návrhu Filipa Alberta Luchese (1606–1666) a z části doplněné Giovannim Pietrem Tencallou (1629–1702). V pravém dolním rohu veduty se nachází Hradská brána a katedrála sv. Václava. Ze staveb ve střední části veduty je nejdůležitější orientovaný gotický farní kostel Panny Marie, s představenou branolovou věží a stíhlým sanktusníkem. Na jižní straně přiléhá ke kostelu, stojícímu uprostřed hrazeného hřbitova, kaple sv. Vavřince. V kapli, která byla původně zasvěcena sv. Třem králům, byl v roce 1620 pohřben sv. Jan Sarkander. Kostel Panny Marie byl v roce 1784 zrušen a v roce 1839 zbořen.“

Požár olomoucké Nové věže zaznamenal ve své kronice rovněž bouzovský kantor Mikuláš František

Kernerius (?–1689), jenž svou zprávu doprovodil pěknou kresbou původní podoby vyhořelé stavby:

„Anno 1675 na den sv. Jiří o jarmarce v noci o jedenácté hodině uhodil dvakrát brom na Novou věž v Holomouci, zapálil ji a srazil. S dvěma cimbály hodnými [tj. velkými] i čtvrtí [tj. hodinovými stroji způsobnými odbíjet i čtvrtihodiny], v tento způsob [tzn., jak ukazuje Kerneriova kresba] vystavěna nákladně do trojího klenutí [v originále přepsáním ‚klenutí i čtvrtí‘]. Podlaha dřevěná v ní byla, všechno to dolů v ní srazilo, bránu zasyvalo, za několik tisíc škody se stalo. Vrch věže dolů spadl a všechny podlahy a klenutí srazil, takže věž zůstala jako nějaký komín. Cimbál hrubý [velký, to] napoly rozrazilo. Lidé pak, kteří na věži byli, hospodář, co hodiny tam spravoval, přece s ženou dolů seběhli a se salvírovali [zachránili se] a nešťestí ušli.“

Upravená verze veduty Předhradí s požárem Nové věže byla v roce 1719 použita jako příloha publikace jezuity Bohuslava Bočka (1630–1730) *Marianische History, Von dem Uhr-alten Gnaden-Bild Mariae von Dörnern Zu Turas im Marggraffthumb Mähren* (Mariánská historie, O prastarém milostném obrazu Marie v trní u Tuřan v Markrabství moravském), vydané tiskařem Jakubem Maxmiliánem Svobodou v Brně (1686–1736).

Věnujme nyní pozornost figurální stafáži dotýčné rytiny. Jsou zde vyobrazeny tři vozy s tzv. lejtami – velkými dřevěnými bečkami na převoz vody nebo močůvky, přičemž kočí sedí v sedle na koni táhnoucím povoz, dále se zde vyskytují dva jezdci na koních a patnáct chodců, mezi nimi jedno dítě a jeden pes. Co je však nanejvýš překvapivé, jsou postavy pěti bruslařů na zamrzlém Mlýnském rameni řeky Moravy, nejspíše studentů olomoucké jezuitské univerzity. Bruslí pro zábavu a potěšení

Jan Amos Komenský: *Orbis sensualium pictus*, Noribergae: Typis & Sumptibus Michaelis Endteri, 1660, s. 274. CXXXV. Soutěžní běhy – Běžecké hry. Bruslení chlapců a jízda na saních po lední ploše.

z pohybu, nikoli během lovu zvěře či jako rychlobruslaři – kurýři využívající zejména v Nizozemí možnost rychlé přepravy zpráv po zamrzlých vodních kanálech. V dnešní době tyto kanály zpravidla nezamrzají, ale v polovině 17. století se zvlášť výrazně projevila tzv. malá doba ledová, jež trvala až do poloviny 19. století nebo do počátku 20. století. Je tedy možné, že rytina dokumentuje tehdejší tzv. první klimatické minimum. Jenže podle relace o požáru olomoucké Nové věže k jejímu zasažení bleskem došlo kolem 11. hodiny v noci a za prudkého deště. Z jakých důvodů tedy umístili kreslíř a posléze i rytec bruslaře na zamrzlé rameno Moravy, zůstává záhadou, stejně jako to, zda mají něco společného s realitou dotýčného výjevu.

Tři z pěti bruslařů bruslí na jedné noze, jeden z nich třímá hůl sloužící k odrážení od ledové plochy nebo jako opora při ztrátě rovnováhy – obdobně jak činí lyžaři, kteří původně užívali jedné hole. Bude v té souvislosti záhodno uvést, jak se

bruslení vyvíjelo, už s ohledem na to, že rytina dekorující bakalářskou tezi Mathiase Schmidta je jediným ikonografickým dokladem ledního bruslení v českých zemích před 19. stoletím, jenž navíc doposud zůstával zcela bez povšimnutí.

Počátky ledního bruslení sahají do lidského dávno věku, jak svědčí archeologické nálezy dlouhých zvířecích kostí upravených pro upevnění řemínky k podrážce bot a ke klouzání po ledě. Údaje o stáří kostěných bruslí se různí, jednou z nejstarších bruslí na světě je pravděpodobně kostěná brusle z Veselí u Trnavy, australský archeolog Vere Gordon Childe (1892–1957) odhadl její stáří na 5 000 let. U nás se vyskytly kostěné brusle za vlády prvních Přemyslovců, jak to dokládají archeologické nálezy na Levém Hradci u Prahy. Další brusle pocházejí z míst paláce českých královen v Hradci Králové nebo z archeologických výkopů v Chrudimi. Až do roku 1858 se netušilo, nač tyto kostěné nástroje, jejichž nálezy byly u nás dosti časté, sloužily. Český archeolog Erazim Vocel tehdy zjistil po porovnání s podobnými předměty objevenými ve Skandinávii, že se jedná o kostěné brusle, švédsky nazývané „*slagor*“, užívané ke klouzání po zamrzlých vodotečích a vodních plochách.

V polovině března 2024 byla při záchranném archeologickém průzkumu ve sklepě domu na Horním náměstí v Přerově objevena kostěná brusle z 10. nebo 11. století. Archeolog Zdeněk Schenk tehdy médiím sdělil, že brusle byla s největší pravděpodobností zhotovena z koňské holenní kosti a že takové kostěné čepele sloužily k šouravému pohybu po zamrzlé vodní hladině s pomocí jedné nebo dvou holí. Byly rovněž upevňovány na saně, jimiž byly převáženy po ledových plochách náklady různého zboží.

William Fitzstephen (zemř. kolem roku 1194), klerik a administrátor sv. Thomase Becketa (asi 1118–1170), kancléře anglického krále Jindřicha II. (1133–1189) a arcibiskupa v Canterbury, latinsky popsal roku 1183 bruslení v Moorfields, bažinaté oblasti u hradeb Londýna (dnes se zde nacházejí stanice metra Moorgate a Finsbury Circus). Fitzstephenovo líčení zimních radovánek tehdejších Londýňanů (o účasti londýnských dívek a žen se pisatel nezmiňuje) bylo v anglickém překladu publikováno v knize Johna Stowa z roku 1598 *The Survey of London* (Prohlídka Londýna) a poté v knize *Description of the City of London* (Popis Londýna) roku 1772. Místo dnešních hokejových zápasů se v raném středověku pořádaly lední turnaje:

„O zimních prázdninách (...), když je rozlehlé jezero, které napájí severní část městských hradeb, zamrzlé, se mladí lidé v hojném počtu baví na ledě.

Někteří se rozběhnou, aby nabrali rychlost, postaví se do správné pozice a kloužou se po ledě na dlouhou vzdálenost; jiní vyrobí velký ledový koláč, posadí na něj jednoho ze svých kamarádů, chytí se za ruce a táhnou ho za sebou; někdy se stane, že při rychlém pohybu po tak kluzkém povrchu všichni spadnou.

Jiní jsou v těchto zábavách na ledě ještě zručnější. Pod chodidla si podvazují určité kosti, například nožní kosti nějakého zvířete, a pak vezmou do rukou železem opatřenou tyč, kterou se odrážejí od ledu a klouzají rychlostí rovnající se letu ptáka nebo výstřelu z kuše.

Někdy se dva takto vybaveni dohodnou, že vyrazí proti sobě z velké vzdálenosti; setkají se, zvednou hole, zaútočí a udeří se navzájem, až jeden nebo oba spadnou, a to ne bez tělesného zranění; a i po pádu je rychlost pohybu odnese daleko od sebe; a jakákoli část hlavy dopadne na led, bude jistě obnažena až na lebku [sic!].

Velmi často se stává, že si ten, kdo spadne, zlomí nohu nebo ruku, pokud na ně náhodou dopadne, ale mládí je věk, který touží po slávě, miluje a dychtí po vítězství, a aby se v budoucnu mohlo odvážně a statečně projevit v reálných střetnutích, podstupuje tato rizika v těch falešných.“

Že ve středověku bruslily v Nizozemí též dívky a ženy, dokládají životní osudy sv. Lidwiny ze Schiedam (také Liduina nebo Liduvina, 1380–1433), nizozemské světice římskokatolické církve. Lidwina vyrůstala v chudé rodině nočního hlídače, měla osm sourozenců. V patnácti letech si při bruslení pádem na led zlomila žebro, trpěla pak po celých 38 let až do své smrti záchvaty paralýzy a poruchami smyslového vnímání – z hlediska dnešní medicíny se mohlo jednat o roztroušenou

sklerózu nebo psychosomatické onemocnění. Své tělesné utrpení však Lidwina snášela důstojně, ba radostně, i když se na jejím těle objevovaly otoky a krvácející rány. Navštěvovali ji nemocní věřící, kteří se kontaktem s její krví zázračně uzdravovali, Lidwina je dokázala utěšit a povzbudit i svými slovy a pohledem, mívala také často vidění. Brzy po Lidwinině smrti byla nad jejím hrobem v Janskerku vybudována kaple, ale během osmdesátileté války (1568–1648) byly její ostatky protestantskými úřady z Nizozemí vyvezeny do Bruselu v Belgii. Roku 1871 byla v Nizozemsku opět zrovnoprávněna římskokatolická víra s evangelickými konfeseми, a tak se Lidwininy ostatky převezly z Bruselu do Schiedamu. Původně byly pohřbeny v kostele Frankelandsekerku v Nieuwe Haven, postaveném

Přerov. Horní náměstí 35. Kostěná brusle z mladší doby hradištní. Foto: Zdeněk Schenk, Muzeum Komenského v Přerově.

v roce 1859. Dne 14. března 1890 Lidwinu kanonizoval papež Lev XIII. (1810–1903). Když byl kostel v roce 1968 zbořen, byly Lidwininy ostatky přeneseny do kostela Singelkerku v Lidwinině rodišti Schiedamu, jenž je této světici od té doby zasvěcen. Kostel byl v roce 1990 papežem sv. Janem Pavlem II. (1920–2005) povýšen na baziliku minor a nadále se nazývá bazilika svaté Lidwiny a Panny Marie Růžencové. Sv. Lidwina je uctívána a vzývána jako patronka nemocných a trpících, její svátek připadá na 18. března, 14. dubna nebo 14. června v závislosti na regionálních římskokatolických kalendářích.

Vedle dlouhých zvířecích kostí se k výrobě bruslí užívalo na Sibiři mrožích klů, v Číně pak bambusu, vyskytovaly se i dřevěné brusle opatřené plechovými ploškami. Nejstarší ocelové brusle odlil keltský metalurg asi před 2 000 lety, nalezly se v Maďarsku u Balatonu a jsou vystaveny v budapeštském muzeu. Převrat v bruslení způsobil kolem roku

1500 kterýsi učeň v nizozemských loděnicích, jenž osadil plechovou plošku na dřevěnou brusli kolmo, obdobně pak byly konstruovány celokovové brusle upevňované různými způsoby k obuvi, se dvěma břitvy se žlábkem mezi nimi. Takové brusle dovolovaly bruslařům zbavit se hole či holí, bruslit na jedné noze a posléze oddělit dvě bruslařská odvětví – rychlobruslení a krasobruslení.

Podle historiků sportu se Jan Amos Komenský (1592–1670) vyjadřoval o plavání a bruslení jako o tělesných cvičeních života nebezpečných a nedůstojných (kde to prohlásil, se bohužel neuvádí), přesto do své jazykové učebnice *Orbis sensualium pictus* (Svět smyslů v obrazech), vydané poprvé v Norimberku roku 1658 latinsky a německy (v následujících četných vydáních jako *Orbis pictus* s více jazyky), podruhé tamtéž roku 1660, zařadil mezi dřevorezy Paula Kreutzbergera (? – před 21. dubnem 1581) na s. 274 druhého vydání dřevorez č. CXXXV, na němž je mj. vyobrazeno, jak

Hendrick Avercamp (1585–1634):
Zimní krajina s bruslaři.
 Olej na dubu, kolem 1608,
 77,3 × 131,9 cm, Rijksmuseum,
 Amsterdam. Typická Avercampova
 zimní scéna plná drobných
 příběhů: lidé bruslí, sáňkují,
 padají i vstávají, hraje se lední
 hokej, zatímco kolem pokračuje
 všední život – muž táhne rákos,
 jiní nesou vodu, pes a vrány se
 krmí u zmrzlého koně, milenci
 se uchýlili do stohu sena.
 Hostinec nese erb Antverp. Zdroj:
https://nl.wikipedia.org/wiki/Winterlandschap_met_schaatsers.

„Pueri excercant se cursu sive super glaciem diabathris, ubi etiam vehuntur trahis (...) / Die Knaben üben sich mit Lauffen entweder auf dem Eis mit Schlittschuhen, da sie auch fahren mit Schlitten (...).“ (Chlapci se cvičí v běhu buď na ledě s bruslemi, nebo kde také jezdí na saních.)

O bruslení pro zábavu v českých zemích do konce 18. století sděloval všestranný český sportovec a sportovní organizátor Josef Rössler-Ořovský (1869–1933) ve svém referátu *Příspěvek k dějinám bruslařství a Bruslařského závodního klubu v Praze* z roku 1929, bohužel bez adekvátního uvedení citovaných pramenů, toto:

„Vedle jízdy koňmo, lovu a šermu jest bruslení jedním z nejstarších sportů. Již z nálezů prehistorických v Čechách a na Moravě jest známa brusle kostěná, která pozůstávala z hnátu po jedné straně přibroušeného a oježděného s otvory po stranách pro řeménky. Podobné nálezy jsou zaznamenány ze Švýcar, Frizska, Německa, Skandinávie, Polska i slovanských Alp. Prabyvatelé zemí těch znali však vedle bruslí i sněžnice, i kosle či kūsle (dřevěné brusle na ušlapaný sníh, cesty atd.), jakož i lyhy a lyžiny ku vlečení nákladů po sněhu. Nás Slované musí zajímati, že v pradobách bylo

období, kdy mezi bruslí, koslí a lyžemi bylo poměrně malých rozdílů, zejména kdy lovec po zamrzlých tundrách, močálech, rybnících nohu ozbrojil klouzájícím náradím, které zamezovalo zapadnutí do tvrdého sněhu, ledu, zmrzlého močálu atd. Jest zvláštní, že v dokumentech historických ze středověku jsou zmínky o cestách českých pánů a vyslanců (jak králů, tak velmožů Rožmberků), že tito uviděli v Holandsku něco u nás zcela neznámého, totiž bruslení. Odtamtud tedy po několikráte přivezeny na dvory šlechticů brusle. Za Rudolfa II. konán v Praze karneval na ledě, kde též bruslaři ‚pro kratochvíli jezdili‘. Od roku 1700 lze bezpečně sledovati rozšíření bruslí po celých Čechách, Moravě i Slezsku, kde jich užíváno na rybnících i řekách. Stará vyobrazení z let 1758 a 1800 pocházející z Čech znázorňují bruslení na rybnících i řekách (zámek v Litomyšli, Horšově Týně, sbírka svobodného pána z Krausů v Pardubicích atd.).“

A tak můžeme závěrem konstatovat, že i v barokní Olomouci se umělo bruslit, ba z leccího vybruslit – což je český frazeologismus, který nemá v angličtině, a pokud víme díky internetovým překladacům, ani v jiných jazycích doslovný ekvivalent.

Jiří Fiala (* 1944) je emeritním profesorem katedry bohemistiky FF UP v Olomouci. Ve své publikační činnosti se věnuje dějinám české literatury 18. a 19. století, folkloristice a historii města Olomouce.

» jiri.fiala@upol.cz

Hanácký zázrak na ledě

Když Těšetice porazily favority

MARTIN KAŠPAR

Hokej patří mezi nejoblíbenější sporty u nás. Nehraje se však jen ve velkých městech – na zamrzlých plochách mu často propadají i obyvatelé malých vesnic. Přesto v hokejových soutěžích obvykle převládají kluby

František Vilímc, pamětník největší slávy těšetického hokeje.
Foto: Miloslav Jančík.

z větších měst. V 50. letech 20. století se ale druhá nejvyšší soutěž hrála i na jedné hanácké vesnici. Takový úspěch lze srovnat snad jen s fotbalovými Blšany nebo nám bližšími Drnovicemi. Na rozdíl od těchto obcí se však v Těšeticích dnes nenachází žádná připomínka této slavné sportovní éry.

Od sokolů k hokeji

Těšetice nejsou kdovíjak velkou vesnicí, dnes s 1 300 obyvateli jsou sice sídlem středním, avšak v samotné části Těšetice se pohybuje počet obyvatel kolem 600. Sportovní činnost v Těšeticích byla spojena se sokolskou jednotou, založenou v roce 1909. Ta se stala hybatelem sportovního i kulturního dění v obcích celé farnosti.

Hokejový odbor vznikl v roce 1934 a hned v témže roce sehrál tři utkání. Nebyl nikde registrován a vystupoval pod názvem Sokol Těšetice. Roku 1941 se klub pokusil osamostatnit jako Sportovní klub Těšetice, avšak i přes opakované žádosti to nebylo povoleno.

Hokej se hrál na rybníce u těšetického pivovaru, a to jen tehdy, když se nesekal led pro provoz pivovaru. Později pivovar klubu propůjčil menší

rybník, kde se led nesekal vůbec. Ani to však zcela nevyhovovalo, a tak si hokejisté za pivovarem postavili vlastní nákladné umělé kluziště.

Zázrak jménem sezóna 1958

Od roku 1953 se těšetický tým několikrát stal krajským přeborníkem. Největšího úspěchu dosáhl v roce 1958, kdy se Sokol Těšetice probojoval do celostátní soutěže – skupiny B druhé ligy. Jeho soupeři byli mimo jiné Spartak Brno, Tatran Opava, Spartak Olomouc, Dynamo Žilina, Slavia Bratislava, Tatran Prešov, Slovan Prostějov, Tatran Poprad a Rudá hvězda Bratislava.

Z této doby se dochovalo několik novinových článků. Jeden z nich napsal: *„Způsob, jakým Těšetičtí zvítězili, zaslouží pozastavení. Ano, nejsou bruslařsky ani technicky, ba ani kombinačně tak na výši jako soupeř, ale přece dovedli hrát tak, že nad lepším soupeřem vedli už 6:0. Příkladná obětavost, hra do poslední minuty, snaha – to byly zbraně tohoto mužstva.“* Článek pojednává o zápasu s družstvem Mariánských Hor (dnešní část Ostravy).

Bilance a význam

Ve 2. československé hokejové lize, skupině B, odehráli těšetičtí hokejisté 16 zápasů. Nevýhráli ani

Fotografie těšetických hokejistů, pravděpodobně někdy z 30. let 20. století. Zdroj: archiv Jana Kosuba.

Těšetický pivovar, u kterého bylo umělé kluziště. Zdroj: archiv Martina Kašpara.

jeden, jednou remízovali a patnáctkrát prohráli. Celkem vstřelili 46 gólů a inkasovali 158. Za celou sezónu tak získali jediný bod

Mohlo by se zdát, že to byl velký neúspěch, opak je ale pravdou. To, že se malý vesnický klub dostal tak vysoko, byť na jednu sezónu, byl obrovský úspěch, který už se těšetickému klubu nikdy nepodařilo překonat.

Mnozí hokejisté pak byli lákáni za lepších podmínek do větších oddílů. Mezi nimi můžeme jmenovat Floriána Střídu, který hrál za Hradec Králové a od roku 1958 za Teslu Pardubice. Zde

zanechal nesmazatelnou stopu, za klub odehrál 425 utkání. V roce 1969 působil krátce v německém Kaufbeurenu, v letech 1967–1970 vypomáhal Kolínu a poté se vydal na trenérskou dráhu. Nejprve trénoval pardubickou mládež, v letech 1973–1977 mužstvo Tesly Pardubice, dále československé juniory i německé kluby v Landsbergu a Kaufbeurenu. V roce 1995 se vrátil do Pardubic, kde působil u prvního týmu. Zemřel 28. listopadu 2016.

Na někdejší slávu těšetického hokeje vzpomínal také František Vilímec, který před několika lety poskytl rozhovor pro *MF Dnes*.

Nový začátek a konec

Činnost hokeje se obnovila v roce 1980, a to hlavně zásluhou mládeže z Vojnic. Klub pokračoval i po roce 1989 a vedl si poměrně úspěšně. V nastavbě o okresního přeborníka zvítězil a stal se přeborníkem okresu. Postupu do vyšší soutěže se však kvůli nedostatku financí zřekl.

Hokejový oddíl ukončil činnost v roce 1998. Na jeho slavnou historii dnes upomínají jen dochované dokumenty, novinové články a několik fotografií mužstva. Památkou zůstává i těšetický rybník – němý svědek dávné sportovní slávy, která dodnes žije v paměti místních.

Martin Kašpar (* 1988) je genealog a kronikář Těšetic a Ústína, též zakladatel spolku Nádraží Náměšť, věnuje se regionální historii, o které také přednáší.

» markaspar@seznam.cz

Psí srdce v Jeseníkách

Rozhovor s chovatelkou severských psů
a musherkou Bárou Koláčkovou

Na zasněžených pláních Jeseníků se ozývá tlukot tlap, svištění saní a krátké povely. Kdo jednou spatřil spřežení husky, ví, že nejde jen o sport či adrenalin – je to způsob života, v němž hrají hlavní roli psi a jejich přirozená touha běžet. O tom, jaké to je vést smečku psů v horách a co obnáší jejich chov, jsme si povídali s Bárou Koláčkovou, která zasvětila Jeseníkům i svým psům celý život.

Jak jste se poprvé dostala k tažným psům a k mushingu?

K mushingu jsem se dostala postupně. V jedenácti letech jsem měla prvního sibiřského huskyho Baltu. S ním jsem chodila na čundry a dlouhé vycházky v okolí Hradce Králové a v Českém ráji, kde jsem s rodiči trávila volný čas. Běhala jsem canicross a chodila dogtrekingy, postupně jsem měla čtyři psy a v osmnácti jsem začala se psy jezdit komerčně v Krkonoších.

Co vás na tomto sportu zaujalo?

Bylo nutné pro prvního huskyho vymyslet aktivitu, aby se unavil způsobem, který má v genech. Ráda sportuji a spojení se psy mě velmi oslovilo.

Proč jste si pro život a práci se psy vybrala právě Jeseníky?

Důvod byl osobní – do Jeseníků jsem se přestěhovala a s mushingem zde pokračovala.

Jaké podmínky tu mají spřežení ve srovnání s jinými oblastmi?

V zimě je větší pravděpodobnost sněhové pokrývky a rovněž v jarních a podzimních měsících je na horách větší chlad – pro psy v záprahu je teplota 15 °C pro aktivitu hraniční.

Jeseníky jsou turisticky exponované, ale naštěstí se mi podařilo domluvit s vlastníky lesů možnosti, kde se můžeme se psím spřežením pohybovat, aniž bychom někoho omezovali. Není možné jezdit po trasách, kde se udržuje běžecká stopa. Dále je nutné respektovat pravidla chráněné krajinné oblasti a dohody s vlastníky lesů.

Máte v Jeseníkách při jízdách oblíbené místo? Čím je pro vás výjimečné?

Pohybujeme se po schválených trasách – nelze si představit paralelu s běžnou horskou turistikou, kdy turisté chodí po značených i různých neznačených cestách.

Psí spřežení připravené na dobrodružství v zasněžené krajině. Zdroj: soukromý archiv se svolením autora.

Kolik psů dnes chováte a jak vypadá jejich běžný den?

Aktuálně máme 25 psů plemen sibiřský a aljašský husky. Každý den je nutné zajistit psům příjem potravy a uklidit výdej... Nechat je vyběhat, ideálně v záprahu. Pokud je horko, mají volno a většina ho tráví poleháváním ve stínu.

Kdy se psi začínají učit běhat ve spřežení a jak dlouhý je jejich výcvik?

První rok života psa určeného pro spřežení je bez výcviku – maximálně si pes vyzkouší postroj, ale nic netahá. Vyvíjejí se mu klouby a kostra.

Do spřežení se zapřáhá nejdříve v patnácti měsících, v malých týmech a na krátkých trasách. Někteří psi pochopí a odkoukají od starších, co se po nich chce. Vždy se najdou bystřejší i ti, kteří vyžadují individuální přístup. Výcvik je v podstatě celoživotní – učí se při tréninku, na závodech i při komerčním ježdění.

Jak je spřežení uspořádáno?

Psi jsou ve spřežení ve dvojicích. Vepředu jsou leadři – „manažeři“. Uprostřed jsou týmoví psi, hned za leadry jsou adepti na leadry. Nejbližší k saním nebo káře jsou zadáci – silní psi, dřiči.

Čím se od sebe jednotliví psi liší – co dělá dobrého vůdčího psa a co zase spolehlivého „tahouna“?

Leader musí poslouchat mushera, volí ideální stopu a určuje tempo. Musí si sjednat respekt ostatních psů ve spřežení. Tahoun nemusí moc přemýšlet, ale musí makat.

Jak obtížné je skloubit chov větší smečky s běžným životem?

Pro nás je to normální, pro okolí nepochopitelné. Psi nejsou jediní naši zvířecí partáci. Před začátkem běžné práce se musíme postarat o hospodářství – a stejně tak je běžný den zakončen péčí o zvířata.

Jak vypadá váš vztah se psy mimo trénink a jízdy?

Z pětadvaceti psů se jízd a tréninků účastní jen část. Významná část smečky jsou psi, kteří zatím nejezdí (mladí) nebo už nejezdí (staří). Psům se nevyhýbají zranění ani nemoci. O všechny se musíme postarat – psi jsou naši partáci, nejsou nástroj.

Zažila jste někdy krizovou situaci na trati? Jak jste ji řešila?

Krizových situací je spousta – pád, závada na vybavení, strom přes cestu, cizí pes na volno projevující zájem o naše psy, zranění či únava psa,

Péče o psy je vždy na prvním místě.
Zdroj: soukromý archiv se svolením autora.

špatné zatočení a nutnost celé spřežení otočit...
Vždy se musí daná situace řešit s chladnou hlavou.

Co vás naopak nejvíce těší a dává vám energii pokračovat?

Psi rádi pracují a tato aktivita je těší. Také klienti bývají spokojeni, náhodní kolemjdoucí si nás fotí a zdraví...

Jaký je rozdíl mezi musherskou kulturou v Česku a v zemích s delší tradicí (Norsko, Aljaška, Kanada)?

V uvedených zemích bylo psí spřežení historicky prostředkem k přežití. Tamní musherši mají

nesrovnatelně větší svobodu vybrat si, kam a jak dlouho pojedou.

Je něco, co byste chtěla, aby lidé o mushingu více věděli – třeba jaké předsudky či omyly se s ním pojí?

Určitě je toho spousta. Budu ráda, když nebudeme potkávat psy na volno – když si majitelé svého psa podrží (udržet několikačlenné spřežení je náročnější než jednoho psa). Lidé často nevědí, že pro tato pracovní plemena je záprah smyslem života. Když ho nemají, jsou smutní. Tito psi na startu „řvou“ – to je projev natěšení, po vystartování se během deseti metrů ztiší a soustředí se na tah.

Máte sen nebo výzvu, kterou byste si v souvislosti se psy ráda splnila?

Dva sny – zajezdit si se spřežením ve Skandinávii a pořídit si dvě výborná švédská štěňata.

Za rozhovor děkuje Michaela Heloňová.

Tažní psi před startem. Spřežení už netrpělivě čeká na povel.
Zdroj: soukromý archiv se svolením autora.

Zimní plavání v českých zemích a Československu do roku 1980

PETRA TOMŠOVÁ

Otužování je staré jako lidstvo samo. Z dávné historie víme, že už Sokrates chodil celý rok bos a Seneca mladší, vychovatel císaře Nerona, se prý po celý rok koupal v řece Tibeře. Známa je i léčebná metoda faráře Kneippa, která spočívala v otužování ve studené vodě při pobytu v přírodě. Lidé zkoušeli také tzv. knajpování, tedy brouzdání ve studené vodě nebo v ranní rose.

Průkopníkem otužování a zakladatelem moderní vodoléčby na počátku 19. století u nás byl lidový léčitel působící na Moravě Vincenz Priessnitz, který založil léčebný ústav v Lázních Jeseník. Za počátky sportovního otužování a dálkového plavání v českých zemích a Československu je považována druhá polovina 19. století a začátek 20. století.

Zimní plavání a sportovní otužování

Zimní plavání představuje plavání ve vodě chladnější než 10 °C. Jeho cílem je zlepšení tělesné zdatnosti, posílení zdraví a pevné vůle. Sportovní otužování je registrováno mezinárodní plaveckou

federací FINA. Rekreační otužování zahrnuje sprchování studenou vodou, saunování a sportování ve volné přírodě po celý rok, a to i v zimě.

V zimním plavání se rozlišují tři kategorie vody: ledová (do 4 °C), studená (4,1–8 °C) a chladná (8,1–12 °C). Soutěže se konají od 1. října do 30. dubna, nejčastěji na tratích 100, 250, 500, 750 a 1 000 m. Je stanoven maximální časový limit na uplavání trati – 22 minut. Plavec nesmí mít na sobě nic, co by ho nějakým způsobem zahřívalo (např. neopren). Navíc povoleny jsou pouze plavecké boty a čepice.

S otužováním bývá často zaměňováno dálkové plavání, což není zcela přesné. Dálkové plavání a zimní plavání mají historicky určité propojení, ale jsou to odlišné disciplíny. Dálkové plavání je maraton ve vodě (5–20 km) a vyžaduje extrémní vytrvalost. V rámci Českého svazu plaveckých sportů existuje sekce dálkového a zimního plavání, což poukazuje na úzký vztah těchto dvou oblastí. Při vzniku plaveckých maratonů byli většinou plavci zároveň otužilci, např. Oldřich Liška, záněný propagátor otužování.

Dlouhou dobu tvořili otužilci větší část startujících na dálkových plavbách, ale dálkoví plavci a sportovní otužilci nejsou totéž, i když se jejich tréninky vzájemně doplňují. Dálkové plavání je doplňkem otužileckého programu a otužování součástí tréninků dálkových plavců. Ještě do nedávné minulosti odpovídal ideál dálkového plavce otužileckému standardu.

Počátky sportovního otužování

Během 19. a 20. století začali někteří jedinci propagovat zimní otužování plaváním ve studené vodě. Mezi průkopníky patřil profesor Karel Chodounský, který se otužoval ve volné přírodě a údajně i v nemocničním areálu na Albertově, kde odpočíval nalehko oblečený u otevřeného okna – k údivu kolemjdoucích, kteří si mysleli, že vidí nebožtíka. Hlavním průkopníkem sportovního otužování u nás byl však Alfred Nikodém.

Otužilci VŠ Slávie Olomouc na Bečvě v Přerově, únor 1964.
Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

Alfred Nikodém (1864–1949) původně pracoval jako zlatník v Praze a byl výborným a všestranným sportovcem. Působil také u rakouského dělostřelectva jako kadet, později jako major artilerie, kde se naučil jezdit na koni a hlavně plavat – což mu vydrželo až do smrti. Po vzniku republiky v roce 1918 se několikrát pokusil uspořádat veřejné přeplavání Vltavy o Vánocích. V roce 1923 založil organizované sportovní otužování v plaveckém klubu APK Praha pod názvem „Zimní záchranná sekce tonoucích“.

Počátky propagace otužování nebyly snadné a trvaly mnoho let, ale Nikodém měl své následovníky i v jiných městech. V Plzni například plavali v zimě v řece Radbuze bratři Stejskalové a další nadšenci. Alfred Nikodém přeplaval Vltavu ve vojenském stejnokroji s výzbrojí na zádech a někdy se nechal dokonce zavázat do pytle, aby získal nové členy. V roce 1928 měl jeho otužilecký klub

František Venclovský v ledové vodě. Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

63 členů, mužů i žen různého věku, a všichni společně plavali o Vánocích. Nebyla důležitá rychlost, ale otužilost a vytrvalost.

Během druhé světové války se sportovní dění zastavilo, ale i přes zákaz vstupu do řek Nikodém plaval sám. Po roce 1945 obnovil vánoční plavání „Otužilci napříč Vltavou“. Následující rok předal vedení pražských otužilců Oldřichu Liškovi, který založil samostatný klub otužilců TOK Praha (Tělovýchovný otužilecký klub). Oldřich Liška se snažil otužilce dál rozvíjet a zúčastňovat se plaveckých maratonů. Do roku 1949 se Nikodém těšil z úspěchů otužilců, než ve věku 85 let zemřel.

Oldřich Liška (1910–1981) začal s otužováním v 18 letech právě u Nikodéma. V lednu 1945 obdržel ilegálně plaketu za plavbu „Napříč Prahou“, neboť za války bylo koupání ve Vltavě přísně zakázáno pod trestem smrti. Po 2. světové válce se stal hlavním představitelem otužování u nás a převzal pomyslnou štafetu od Alfreda Nikodéma. Založil samostatný klub TOK Praha a v roce 1948 jej přejmenoval na I. oddíl otužilců a plavců vytrvalců Tělovýchovné jednoty Praha-Hostivař, který funguje dodnes pod názvem I. plavecký klub otužilců Praha.

V červnu 1949 vyzkoušel plavání v podzemní říčce Punkvě v Moravském krasu. Dne 2. října 1949 se konalo oficiální zahájení zimní sezóny otužilců a od tohoto roku se zde plave každoročně první neděli v říjnu za svitu reflektorů. Liška objížděl celou republiku a propagoval otužování, metodiku zkoušel na vlastním těle, pořádal kurzy sportovního otužování v Tatrách a založil tradici plaveckých maratonů na Lipně. Je také zakladatelem Memoriálu T. K. Divíška, otužilecké plavby na Punkvě. Celý život zasvětil studené vodě. Po 2. světové válce se sportovní otužování u nás

ještě více rozšířilo. Do roku 1958 existoval pouze jediný otužilecký klub, I. oddíl otužilců a plavců vytrvalců Tělovýchovné jednoty Praha-Hostivař. Po tomto roce začaly vznikat další oddíly a v roce 1968 se sportovní otužování stalo součástí Svazu plaveckých sportů bývalého ČSTV.

Když se vytrvalost setkává s chladem: otužilci a dálkoví plavci

Jak již bylo zmíněno, s otužilci je historicky spojeno i dálkové plavání. Otužování plavců poskytl základní fyzickou i psychickou odolnost a umožnilo zvládnout extrémní podmínky volné vody. Mezi nejznámější dálkové plavce 70. let 20. století patřili František Venclovský a Jan Novák, kteří přeplavali kanál La Manche.

František Venclovský (1932–1996) se narodil v dubnu 1932 v Lipníku nad Bečvou do velmi početné rodiny s osmi sourozenci. Od mládí se věnoval zápasu a patřil mezi nejlepší těžké atlety v Československu. V roce 1957 si při gymnastickém cvičení poranil krční páteř a musel skončit s atletikou; dokonce se musel znovu učit chodit. Tehdy objevil plavání ve studené vodě, které mu navrátilo zdraví. Založil si vlastní klub zimního a dálkového plavání v Přerově a rozhodl se přeplavat kanál La Manche.

V roce 1964 si zažádal československé úřady o povolení, které tehdy ještě nedostal. K prvnímu pokusu došlo až v roce 1970, ale kvůli špatnému počasí a vyčerpání nebyl úspěšný. V roce 1971 se pokus opakoval a tentokrát uspěl – celou vzdálenost 56,5 km uplaval za 15 hodin a 26 minut. Po doplávání pronesl slavnou větu, známou v československém otužileckém světě: „*Já su tak šťastné...!*“

Venclovský kanál přeplaval podruhé v roce 1975, a to za 13 hodin a 42 minut, za což získal titul Zasloužilý mistr sportu. V roce 1981 přeplaval za hodinu řeku Dunaj v Maďarsku při teplotě vody 3 °C. V roce 1989 se spolu s Janem Novákem zúčastnil štafetového závodu na řece Angara na Sibiři – 45 km za 11 hodin a 45 minut. Rok na to spolu jako první lidé na světě přeplavali jezero Bajkal. František Venclovský zemřel náhle na embolii v roce 1996.

Jan Novák (* 1942) byl od dětství nemocný, a proto ho otec vedl ke sportu a otužování. Přestěhoval se do Prahy, kde pracoval několik let v armádním sportu a propagoval dálkové plavání a otužování. Byl plaveckým trenérem a učitelem plavání. Inspirací mu byl František Venclovský. V roce 1974 jako první člověk na světě přeplaval kanál La Manche z opačné strany – z Anglie do Francie, což se považuje za obtížnější trasu. Spolu s Venclovským plánoval plavbu u Niagarských vodopádů, kterou však kvůli náhlé smrti Venclovského nestihl.

Dnes je jasné, že Alfred Nikodém a Oldřich Liška byli nestory sportovního otužování, zatímco František Venclovský a Jan Novák jsou zakladateli dálkového plavání. Společně tvoří základ československé školy těchto disciplín.

Významné osobnosti sportovního otužování a dálkového plavání v českých zemích a Československu

Jak zimní, tak dálkové plavání mělo i další významné osobnosti, které stojí za zmínku. Buď se v tomto období narodily, nebo byly již aktivní právě v otužování či dálkovém plavání.

Průkopníkem otužování a zakladatelem moderní vodoléčby byl Vincenz Priessnitz (1799–1851), který

využívání studené vody k léčbě začal zkoušet sám na sobě – pomocí vodoléčby a opěradla židle si vyléčil zlomená žebra. Po této zkušenosti začal léčit i své blízké, především různé pohmožděniný, vymknutí či podvrknutí. Jeho léčba byla úspěšná a počet pacientů rostl. Priessnitz byl ve své léčbě natolik uznávaný, že byl pozván k císařskému dvoru ve Vídni, kde léčil člena císařské rodiny, a jeho služby vyhledávali i členové dalších královských rodin z různých zemí. Ve Frývaldově (dnešní Jeseník) byl počet ošetřovaných v roce 1838 již tak vysoký, že musel být postaven nový tzv. Velký dřevěný lázeňský dům.

Antonín Vincenc Šlechta (1810–1886) po ukončení gymnázia studoval lékařství, které dokončil v roce 1836. Stal se domácím lékařem v rodině hraběte Desfoursa, vlastníka panství Hrubý Rohozec, a později i městským lékařem Turnova. Tam začal uvažovat o založení lázeňského ústavu využívajícího studenou vodu, které bylo v okolí dostatek. Vybral si polesí pod Hrubou Skálou, kde se nacházelo mnoho lesních pramenů s velmi studenou vodou (okolo 8,5 °C). Lázně byly oficiálně otevřeny 15. května 1842 a v 50. letech se oblast přejmenovala na Sedmihorky podle hlavního pramenu „Sedmihorka“. Návštěvnost vzrostla z pouhých sedmi pacientů ročně až na 500 osob.

Helena Fediová (1906–1987) byla od dětství nemocná a později zjistila, že studená voda prospívá jejímu chatrnému zdraví. Žila v Praze a oblíbila si plavání ve Vltavě, kam chodila celý rok, i během tuhé zimy. Lidé z okolí si všimli její odvahy a brzy se jí začalo říkat „Vltavěnka“, „Bába Vltava“ nebo „Vltavka“. Po seznámení se skupinou otužilců kolem Alfréda Nikodéma se k nim přidala, avšak řádnou členkou klubu otužilců se nikdy nestala. Na její životní příběh navázala spisovatelka Blanka

Otužilci na Punkvě, uprostřed František Venclovský, první vpravo Oldřich Liška, říjen 1966. Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

Kubešová románem *Vltavěnka – Příběh krásné Heleny od Svatojánských proudů* (2004).

Ladislav Nicek (1913–2011), středoškolský učitel, se plavání ve studené vodě věnoval od roku 1949 až do své smrti. Inspirací mu byl Alfred Nikodém. Protože většinu života prožil v Olomouci, založil tam otužilecký klub Sigma Olomouc a podílel se na vzniku dalších klubů v Československu. Během života bojoval s rakovinou tlustého střeva a díky otužování tento boj údajně vyhrál. Ve studené vodě se otužoval a své zkušenosti propagoval všude, kde se objevil. Zemřel ve věku téměř 98 let a byl považován za nejstaršího otužilce nejen u nás, ale i ve světě.

Milan Svoboda (* 1929) začal s otužováním v březnu 1947 na Vranovské přehradě, kde se koupal s kamarády bez plavek mezi ledovými krami,

a od té doby chodil každou neděli. Během studia na Vojenské akademii v Brně se seznámil s Františkem Venclovským a spolu začali plavat v místním ledovém rybníce. V roce 1970 působil v Přerově, kde organizoval soutěže pro otužilce, i když žádný klub ve městě neexistoval. Například „Silvestrovské koupání na Bečvě u Sokolovny“ se koná dodnes a je divácky největší sportovní akcí v Přerově. Svoboda se intenzivně snažil změnit termín „sportovní otužování“ na „zimní plavání“, což tehdejší představitelé v čele s Oldřichem Liškou odmítali. Svoboda je také autorem názvu sekce „Dálkové a zimní plavání“.

Štěpán Polák (1932–1994) se narodil v prosinci 1932 do bohaté rodiny, která však při měnové reformě přišla o veškerý majetek, takže se musel vyučit. Miloval otužování a byl členem I. plaveckého

klubu otužilců v Praze. V roce 1961 zavedl sportovní potápění bez ochranných pomůcek (oděvů) po celý rok. Prosluly jeho akce v Punkevních jeskyních nebo potápění pod ledem bez dýchacích přístrojů.

Václav Židek (* 1945) se narodil v Praze a od mládí ho bavilo malování, sochařství a psaní článků se sportovní tematikou. V roce 1971 začal plavat ve studené vodě a v pražském klubu TJ Hostivař spolupracoval s Oldřichem Liškou jako jednatel oddílu. Protože se nemohl zúčastnit vánočního plavání na Vltavě, jel s rodinou do Polska, kde se zúčastnil novoročního plavání na řece Visle ve Varšavě. Tréninky nebyly bez problémů, a dokonce i pokut, ale nakonec Židek plaval s dalšími dvěma polskými plavci – Markem Oborskim a Benediktem Ryszawou – za velkého zájmu místních obyvatel. Tato plavba inspirovala zakládání otužileckých oddílů v Polsku. V roce 1974 přeplaval Vltavu ze Slap do Prahy (33 km) přes zdymadla přehrad ve Štěchovicích a ve Vraném. V následujícím roce tuto plavbu zopakoval s Františkem Venclovským, dokonce ji prodloužili až do centra Prahy na tehdejší Občanskou plovárnu (40 km). V roce 1980 emigroval s rodinou do Německa. Své plavecké úspěchy popsal v knize *Sám ve víru zdymadel* (1997).

Pár slov závěrem...

Z uvedeného vyplývá, že otužování a dálkové plavání mají mnoho společného – spojuje je láska k vodě, vytrvalost a respekt k přírodě.

Představili jsme si osobnost a klíčové události života Alfreda Nikodéma, zakladatele sportovního otužování v Československu. Ten však v propagaci otužování nezůstal osamocen – po jeho bok se postavilo mnoho dalších významných osobností, jako Oldřich Liška nebo všestranný sportovec a potápěč Karel Divíšek.

Ve 20. a 30. letech 20. století začaly být oblíbené plavecké maratony, tedy dálkové plavání. Pojem dálkové plavání evokuje především Františka Venclovského, který v roce 1971 úspěšně přeplaval kanál La Manche (po druhém pokusu) za 15 hodin a 26 minut. V očích mnoha lidí se stal hrdinou, jenž svým výkonem pozdvěl národní sebevědomí.

Alfreda Nikodéma, Oldřicha Lišku a Františka Venclovského můžeme právem pokládat za zakladatele a největší propagátory těchto dvou plaveckých disciplín u nás.

S klidným svědomím lze říci, že Československo – a dnes Česká republika – patří mezi světovou špičku dálkového plavání a sportovního otužování.

Petra Tomšová působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde se věnuje výzkumu na pomezí tělesné výchovy, sportu a práva. Ve své odborné dráze absolvovala doktorská studia v oblasti kinantropologie na Fakultě tělesné výchovy a sportu UK.

» tomsovape@prf.cuni.cz

Každé lyže mají svůj příběh

Reportáž z Muzea lyžování na Rejvízu

MICHAELA HELOŇOVÁ

Rejvív. Mlhy stoupající z rašelinišť, mech obepínající kameny, dřevěné chalupy s vyřezávanými štíty a ticho, které se rozléhá mezi smrky. Samotná horská osada Rejvív s typickou jesenickou architekturou a klidnou atmosférou působí dojmem, jako by se tu zastavil čas. Místo, kde minulost nezmizela, ale tiše přebývá v každém trámu a kroku po ztichlé cestě.

Právě tady, na samotě uprostřed hor, vzniklo jedno z nejpozoruhodnějších soukromých muzeí v Česku – malé království sněhu, dřeva a příběhů. Muzeum, které vypráví dějiny zimy, lidské vytrvalosti i vášně. A za ním stojí muž, který svůj život zasvětil stopě v bílém tichu – Květoslav Žalčík.

Trenér a sběratel

Jesenický rodák strávil většinu života na sněhu – jako trenér, manažer i vedoucí servisu české reprezentace. Podílel se na úspěších mnoha našich běžců na lyžích doma i na olympijských tratích. K lyžím měl vždy blízko, sám na nich stával již od pěti let, k těm starým – dřevěným a těžkým – ho ale přivedl až kamarád Aleš Suk, trenér, sběratel a zakladatel Muzea lyžování v Dolní Branné.

„Motivoval mě Aleš Suk. Když jsem byl u něj v Dolní Branné v Krkonoších a viděl jeho úžasnou sbírku lyží, holí a bot, úplně mě to uchvátilo. Začal jsem je také sbírat. Bylo to asi před patnácti lety. Dnes mám přes dvě stě párů, k tomu startovní čísla olympijských vítězů, mistrů světa a dalších osobností, také jejich podpisy a jiné cennosti,“ vypráví Žalčík.

Muzeum a chata, kde dýchá historie

Nejprve to bylo jen pár kousků, pak se sbírka rozrostla na stovku exponátů a dnes čítá přes 250 párů lyží. Když už doma nebylo kam nové přírůstky ukládat, vznikl plán na stavbu vlastního muzea. Nakonec se to podařilo – svépomocí, s pomocí rodiny a navzdory všem potížím. *„Muzeum jsem vybudoval s rodinnými příslušníky v podzemí. Nechtěl jsem klasickou stavbu se spoustou místností, ale prostor, který zapadne do krajiny Rejvízu a bude ji respektovat,“* vysvětluje. Nebyla to snadná cesta. *„Všechno jsem financoval sám, zedníci mi v průběhu stavby utekli, vrchem nám sem protékalo,“* dodává. Historie zde nevyzařuje jen z exponátů – i samotná chata Férovka je vybavena starým nábytkem. Každý krok tu dýchá minulostí a atmosférou tradičního horského života.

Nejcennější exponát – lyže Bohumila Hanče. Zdroj všech fotografií: archiv VKOL, foto Elena Šenková.

Poklady a sláva českých reprezentantů

Za nenápadnými dveřmi do muzea, postaveného v norském stylu, se otevírá okno do minulosti pro všechny milovníky bílé stopy. Uvnitř návštěvníka obklopí více než 250 párů lyží – od nejstarších, i přes sto let starých prken s koženými řemínky až po moderní karbonové modely závodních šampionů. Každý pár má svou duši

Od starých vosků po ty nejnovější – ve vitrínách najdete nejen vosky, ale i spoustu dalších zajímavostí ze světa lyžování a sportu.

i příběh. „Sto lyží, sto příběhů. Jednou bych je rád sepsal – vidím v nich minulost, kterou stojí za to uchovat,“ dodává.

Klenotem sbírky jsou lyže Bohumila Hanče, legendárního běžce, který zahynul v Krkonoších v roce 1913. „Jednou jsem přišel k příteli do kanceláře a ty lyže Hanči jsem tam viděl. Ptal jsem se, co jsou zač, a když mi to řekl, chtěl jsem je od něj

Muzeum připomíná i zlatou éru českého běhu na lyžích. V koutku slávy najdete jména jako Kateřina Neumannová, Lukáš Bauer nebo Martin Koukal, ale i řadu těch zahraničních – jejich lyže, dresy, čepice, někteří zanechali i svůj podpis.

Vedle českých ikon tu nechybí ani lyže olympijského vítěze v akrobatickém lyžování Aleše Valenty a skutečný unikát – běžky fenomenálního Švýcara Daria Cologni, čtyřnásobného olympijského vítěze. Ty patří k nejmodernějším a nejvzácnějším exponátům celé sbírky.

Žalčík sám byl účastníkem čtyř olympiád
a z každé si přivezl něco, co dnes obohacuje

Květoslav Žalčík před vstupem do muzea. Zvenku byste netušili, jaké poklady ukrývá.

expozici – od odznaků a plyšových maskotů po části olympijských kolekcí. „Raritní je třeba bunda od členky organizačního týmu, která měla českou výpravu na starost v Naganu. Chtěla mou na památku, tak jsme si je vyměnili,” říká s úsměvem.

Kromě lyží nechybí mimo jiné ani vosky novější či staré, poháry, pohlednice a fotografie napříč časem. „Lyžovat na sto let starých prknech bylo fyzicky náročné – tehdejší závodníci museli mít

skvělou kondici. Dnešní lyže jsou lehké, výbava moderní – funkční prádlo, boty, hole... Je to úplně jiný svět,” dodává Žalčík. Návštěvník zde také najde i artefakty z dalších zimních sportů – staré brusle či připomínku hokeje v podobě podepsané kšiltovky Jaromíra Jágra.

Muzeum s duší

Květoslav Žalčík nechává své muzeum tak, jak je – pavouci, prach i vůně dřeva jsou podle něj součástí kouzla. „Patří to k přírodě a ke starým lyžím,” říká. Připomíná, že Jeseníky nejsou jen o krajině, ale také o lidech, kteří v nich zanechali stopu.

Muzeum není jen vitrína plná lyží. Je to místo, kde se setkávají generace. „Chodí k nám rodiny s dětmi i turisté, je to různé, davová turistika se nám zatím vyhýbá, což mi při mém pracovním vytížení prozatím vyhovuje,” doplňuje Žalčík.

V současnosti je muzeum, turistům stále trochu skryté, přístupné po domluvě – do budoucna by však mohla přibýt i stálá otevírací doba.

Rejvíz – místo pro zážitky po celý rok

Rejvíz nabízí víc než známé Mechové jezírko – můžete se vydat se po dřevěných chodnících, objevovat vzácné druhy rostlin a pozorovat místní živočichy.

Místo je ideální pro rodiny i jednotlivce, kteří chtějí spojit poznávání přírody s klidem a historickým nádechem Jeseníků. Nabízí také sportovní vyžití v každém ročním období – od pěších tras a zimních běžkařských okruhů až po cykloturistiku a objevování jesenické krajiny v létě.

Šimon z Nadějova a prostějovští humanisté

ZDENĚK DOUBRAVSKÝ

Prostějovský městský písař Šimon Holub, nobilitovaný majestátem krále Ferdinanda I. v roce 1546 s predikátem z *Nadějova*, později již jako písař menšího zemského soudu (práva) v Olomouci povýšený v roce 1551 do rytířského stavu, byl vzdělaným a úspěšným mužem. Někdejší absolvent pražské fakulty svobodných umění Šimon Bakalář získal ve službách Pernštejnů postavení, o jakém mnozí jiní původem neurození muži snili. V době, kdy působil na prostějovské radnici, řídil městskou kancelář, v níž mu příležitostně vypomáhali i učitelé městské školy. Jeho znalosti městského a zemského práva byly cenné pro rozhodování městské rady. V Prostějově koupil dům a stal se váženým měšťanem.

Byl patrně mužem činu a dokázal využít příležitosti k budování kariéry. Stačila návštěva krále Ferdinanda I. v březnu roku 1546 na Pernštejnově prostějovském zámku a již druhý den následujícího měsíce ho král nobilitoval. Podílel se městský písař na zajišťování ubytování dvořanů z králova doprovodu v domech prostějovských měšťanů? Hostil ve svém domě někoho z vlivných mužů z králova

okolí? A všiml si Šimonových schopností samotný Jan z Pernštejna? V Prostějově žila řada bohatých měšťanů, přesto po králově návštěvě byl nobilitován jen městský písař.

Od královské návštěvy v Prostějově uplynuly čtyři roky a do života obyvatel města vstoupila další významná událost. Synové Jana z Pernštejna vdávali sestru Kateřinu za rakouského hraběte Ecka ze Salmu. Krátká doba na přípravu nákladné svatby doprovázené slavnostmi, hostinami a turnajem vyžadovala pracovní nasazení všech, kdo se na její organizaci podíleli. Velké břemeno odpovědnosti padlo na bedra nedávno jmenovaného prostějovského hejtmana Jana Gerštorfa z Gerštorfu, který musel mimo jiné zajistit důstojné ubytování pro očekávané množství hostů, a v neposlední řadě vybudování tribun a kolbiště pro chystaný turnaj na prostějovském náměstí. Navzdory vyjatým situacím se svatba vydařila. Následující události v životě prostějovského písaře naznačují, že se na její přípravě významně podílel.

Měsíc po svatebním veselí požádal Šimon Holub z Nadějova o uvolnění ze svého úřadu a na sklonku

září doprovázel prostějovského hejtmana na cestě do Tovačova, kde byl představen Jaroslavovi z Pernštejna. Na jaře příštího roku již zasedal v písařské lavici menšího zemského soudu olomouckého vedle dosavadního písaře Brikciho Moravy z Meziříčí. Šimon z Nadějova se stal důležitým informátorem bratrů Pernštejnů, neboť zemský soud byl místem, kde se soustřeďovaly důležité zprávy hospodářského, politického i jiného charakteru o dění na Moravě.

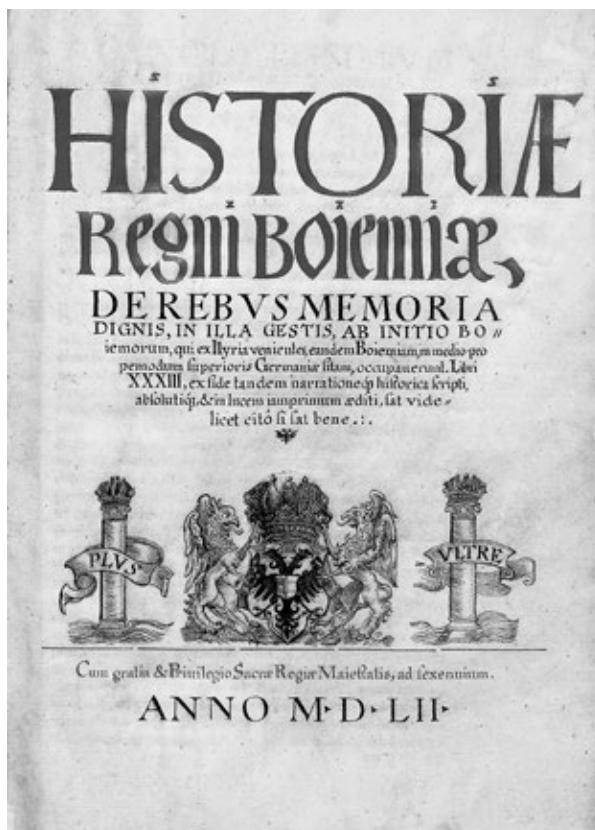
Aby nobilitovaný pan z Nadějova vyhověl regulím požadujícím po písařích zemského soudu příslušnost k rytířskému stavu, byl s podporou bratrů Pernštejnů 6. prosince 1551 povýšen do rytířského stavu.

Opusťme nyní kariéru Šimona z Nadějova a vraťme se do jeho domovského Prostějova, do doby, kdy na tamější radnici působil za písařským pultem. Tehdy se město rozvíjelo ve významné centrum řemesel, obchodu a kultury moravské domény jednoho z nejbohatších a nejvlivnějších panských rodů, Pernštejnů. Do vzkvétajícího města přicházeli humanisticky vzdělaní muži, aby působili na městské utrakvistické škole. Pro poslání duchovních připravovala hochy škola bratrská, jejíž absolvent Jan Blahoslav následně studoval na zahraničních univerzitách.

Podporou vzdělanosti byly prostějovské tiskárny. V roce 1543 přesídlil na krátkou dobu z Olomouce do Prostějova Jan Olivetský z Olivetu (syn litomyšlského tiskaře Pavla Olivetského). Tiskl především vzájemné polemiky představených Jednoty bratrské a utrakvistických kněží. V roce 1546 již v Olomouci vytiskl kodex moravských právních norem *Práva a zřízení Markrabství moravského*, která aktualizovala obsah své předchůdkyně ze třicátých let 16. století. Pokud se tato kniha nedostala do rukou prostějovského městského písaře před odchodem

z radnice, potom se s ní každopádně seznámil v době působení u zemského soudu, kde se stala nepostradatelnou pomůckou nejen jemu, ale především jeho nadřízeným.

Do dějin prostějovského knihtisku se zapsala zvláště dílna norimberského tiskaře Jana Günthera. Po odchodu z Norimberku se usadil v Prostějově, kde působil v letech 1544 až 1553, nato s částí tiskárny přesídlil do Olomouce. Jím vydané tituly

Titulní strana *Dějin Království českého* Jana Dubravia vytištěná v prostějovské tiskárně Jana Günthera v roce 1552. Zdroj: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. II 220 705.

patří k ceněným tiskům renesanční knižní tvorby. Korektury textů v Güntherově tiskárně prováděl Nadějovského přítel Pavel Vorličný Aquilinas, původně učitel prostějovské městské školy a také autor některých tisků a iniciátor vydávání humanistických spisů. Přivydělával si nejen u Günthera, ale také jako písař pod vedením Šimona z Nadějova v městské kanceláři. Dalším korektorem v prostějovské tiskárně byl Kašpar Aorg, jenž se s Güntherem vrátil z Norimberku do Prostějova, kde předtím působil. Právě jemu v roce 1553 Günther přenechal vedení prostějovského podniku. Z města ve Francích přišel i další korektor Jiří Melantrich. V Prostějově působil asi tři roky, než odešel do Prahy, kde později vlastnil úspěšnou tiskárnu.

Günterův podnik přispíval k šíření humanistického vzdělání a poznání v latinském i českém jazyce. Produkoval převážně texty náboženské, ale i lékařské, astrologické, mravoučné, historické, s praktickým zaměřením a učebnice. Bez ohledu na náboženský obsah odcházela z tiskárny díla luterské, katolické, utrakvistické i bratrské provenience, mezi nimi Lutherovo vyznání víry, Melanchthonovy otázky z katechismu, kázání mohučského sufragána Michala, výklad páteho žalmu olomouckého biskupa Dubravia, bratrský kancionál, katechismy, postily a další. Rozvíjející se empirické poznání přírody a člověka zastupovaly lékařské spisy; nechybělo průkopnické Mollerianovo dílo *Zlé užívání hojitelného lékařství*, Jana Černého *Spis o nemocech morních* nebo *Krátkej spis o morové nemoci* od Jana Vočechovského z Honbic. K praktickému využití byla určena *Knížka prubířská* a latinsky psané dílo olomouckého biskupa Jana Dubravia z roku 1552 *De Piscinis et Piscium* (O rybnících a rybách). Dubravius natolik oceňoval kvalitu Güntherových tisků,

že mu udělil privilegium na vydávání svých prací. V Prostějově bylo vytištěno další Dubraviovo dílo, tentokrát pojednání o dějinách českého království *Historiae Regni Boiemiae*. Se zahraniční humanistickou tvorbou seznamovaly její překlady do českého jazyka, mezi nimi také se spisem Francesca Petrarce *Rozmlouvání mezi mudrcem a nedoukem o pravé moudrosti*. Z Güntherovy tiskárny odcházela díla prostějovských humanistů, z jejichž produkce nelze opomenout oslavné spisy a tvorbu učebnic. O nich později.

V době, kdy Šimon z Nadějova působil na prostějovské radnici, mohlo ho zaujmout několik Güntherových tisků. Jestliže je nám odepřeno nahlédnout do jeho knihovny, nezbyvá než předpokládat, že bychom v ní našli knihy sloužící písařům v denní praxi. Mezi nimi příručku Václava Beneše *Optáta Knížky početní na rozličné koupě vnově vytištěné*, která začíná českou gramatikou pod titulem *Orthographia*. Tuto praktickou knížku k výuce i prohloubení znalostí z gramatiky a aritmetiky vytiskl Jan Günther v roce 1548. Není vyloučeno, že městský písař vlastnil starší vydání *Orthographie*, která však byla nyní obohacena o základy aritmetiky a patrně sloužila také písařovým synům, kteří studovali na prostějovské městské škole.

Když Jan Günther přemístil část tiskárny v roce 1553 do Olomouce a v Prostějově vedl tiskařský podnik Kašpar Aorg, Šimon z Nadějova, tehdy již písař menšího zemského soudu olomouckého, mohl produkci Günterovy dílny bezprostředně sledovat. V hlavním městě Moravy se Günther zaměřil na vydávání děl oslovujících širokou čtenářskou obec, počínaje teologickou a odbornou literaturou a konče knížkami lidového čtení. Eduard Petrů konstatuje: „*Tiskařská činnost Jana Günthera v Prostějově*

a Olomouci v celém rozsahu realizuje svou ediční politikou model humanistické literatury.“ Proto také Günthera řadí mezi nejvýznamnější tiskaře v českých zemích, připomíná vysoký počet vydaných titulů a vyzdvihuje jejich pěknou úpravu, bohatství dřevořezů a různých ozdob.

Prostějovská tiskárna pracovala od roku 1553 pod vedením Kašpara Aorga. Zaměřovala se na české tisky s teologickou tematikou, ale dodávala na trh i oblíbené knížky lidového čtení. Zavedení dozoru nad vydávanými tisky prostějovského podniku a snad i doléhající stáří přiměly Kašpara Aorga po roce 1559 k odchodu z tiskárny, kterou následně převzal a společně s olomouckým podnikem řídil osobně Jan Günther. K dohledu nad prostějovskou produkcí se ještě vrátíme. V roce 1558 vydal v Prostějově Alexandr Plzeňský *Osvědčení a očištění se Jednoty bratrské*, které reagovalo na spis Vojtěcha z Pernštejna *Příčiny některé nesrovnání mého s bratřími...*, vytištěné u Kašpara Aorga o rok dříve. Poté pro vydávání bratrských spisů již nebyly v Prostějově podmínky.

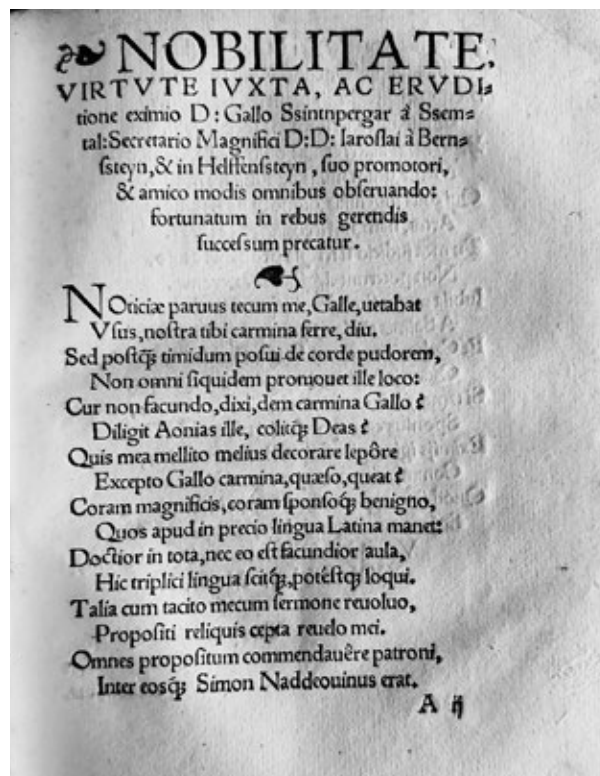
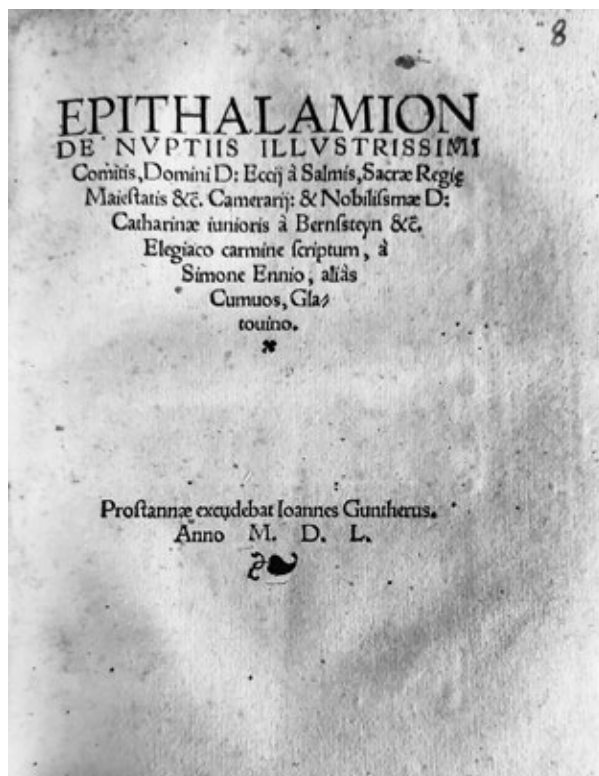
Kromě Güntherovy tiskárny získal prostějovský humanismus zázemí v tamější městské utrakvistické škole, která už kolem poloviny 16. století měla vysokou úroveň a díky výuce latiny byla vhodným ústavem připravujícím k dalšímu studiu na univerzitách. S rozvojem obchodu a řemesel rostla v Prostějově v 16. století potřeba bytí i elementárních znalostí. Kvalitní vyšší vzdělání včetně zvládnutí latiny požadovali pro své syny bohatí měšťané, kteří poznali výhody vzdělaných mužů působících na radnici, při řízení cechů, ve správních aparátech panství i v zemských administrativních úřadech.

Jiřina Holinková prokázala souvislost mezi náboženskou orientací městského obyvatelstva a snahou městských rad přijímat učitele, kteří vyhovovali

nejen vzděláním, ale také náboženským požadavkům obyvatel města. Tam, kde přistoupili věřící k luterskému vyznání víry nebo se přiklonili k novoutrakvismu ovlivněnému luterstvím, přicházeli učitelé z Wittenbergu a dalších podobně orientovaných univerzit. Absolventi těchto vysokých škol učili ve většině moravských měst, v některých však obyvatelé setrvali u tradičního utrakvistického vyznání. K nim náležely především Třebíč, Jemnice a Prostějov, jejichž městské rady obsazovaly učitelská místa převážně absolventy pražské univerzity.

Ačkoliv se první zmínka o prostějovské městské škole váže k roku 1540, její vznik lze položit do předcházejících desetiletí. V polovině 16. století byla pro město natolik důležitou, že městská rada požádala pražskou univerzitu o její někdejší absolventy, kteří by v ní vedli výuku. Místa učitelů v Prostějově přijali v roce 1548 dva významní humanisté: Šimon Ennius Klatovský a Pavel Vorličný, známý jako Aquilinas Hradecký. Již skutečnost, že oba opustili dosavadní působiště a vydali se do Prostějova, naznačuje, jaké postavení mezi českými a moravskými městy Prostějovu náleželo. Prostějovská škola tehdy patřila mezi dvacítku škol na Moravě, kterým města díky svému ekonomickému potenciálu věnovala mimořádnou péči. Plat a požitky učitelů se odvíjely právě od finančních možností toho kterého města. O výuku na hmotně dobře zabezpečených školách byl samozřejmě zájem, zvláště o místo rektora, správce školy, jehož příjem byl i třikrát vyšší než služné jeho kolegy kantora.

Pokud to nebyli až Ennius a Aquilinas, kdo pozvedli výuku na prostějovské městské škole na úroveň latinských škol, potom tamější studium podstatně zkvalitnili. Jejich příchod zřejmě uvítal (pokud k němu sám aktivně nepřispěl) nedávno

Titulní list básně Šimona Ennia oslavující sňatek Ecka ze Salmu s Kateřinou z Pernštejna, vydané v roce 1550 v Güntherově prostějovské tiskárně. Na další straně pod dedikací Havlu Šintnpergarovi (*Gallo Ssintnpergar*) lze číst na posledních dvou řádcích, že dedikaci Pernštejnovu sekretáři doporučili Enniovi ochránci, mezi nimiž byl Šimon z Nadějova (*Simon Naddouinus*). Zdroj: knihovna kláštera augustiniánů na Starém Brně, tisk A I A g. 2, přívazek 8.

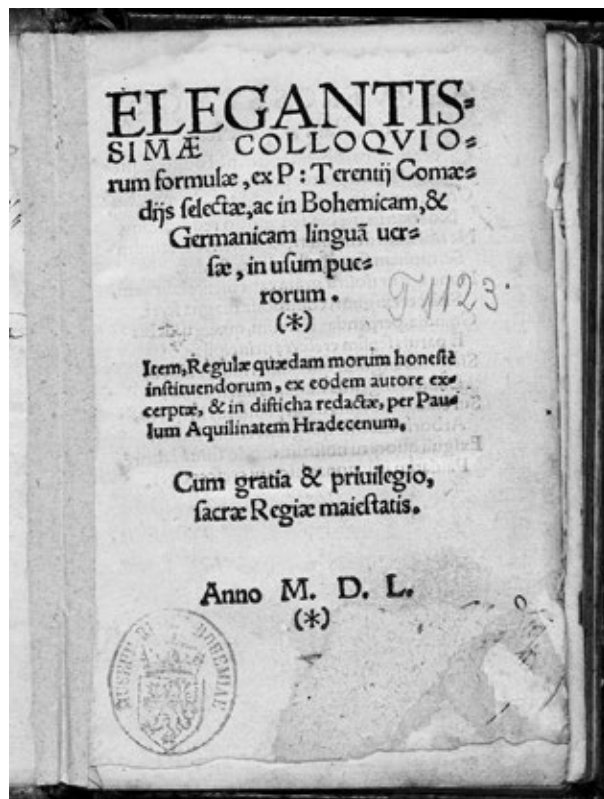
nobilitovaný městský písař Šimon z Nadějova, jenž vděčil za své postavení nabytému vzdělání a uvědomoval si, jak výuka na latinské škole může pomoci jeho synům v kariéře. S učiteli udržoval úzké styky; byli mu blízcí svým vzděláním, oni využívali Nadějovského vlivu ve městě. Cesty dvou příšedších humanistů a Šimona z Nadějova se tehdy protnuly.

Prostějov získal v Enniovi a Aquilinovi nejen učitele, ale i literáty. Eduard Petřů považuje Enniova latinská díla za vyvrcholení humanistických snah

na Moravě. Aguilinas zpřístupňoval klasickou literaturu českému čtenáři a tvořil jazykové učebnice. Práce obou učitelů se prostřednictvím Güntherovy tiskárny dostávaly ke vzdělancům i k širší veřejnosti. V jedné z latinských básní posílaných Janovi Hodějovskému z Hodějova s názvem *De Prostanna in marchionatu Moraviae* (O Prostějově v Markrabství moravském) vylíčil Aquilinas svůj příchod s Enniem v roce 1548 do Prostějova, který si oblíbil. Ke svému pobytu Hodějovskému napsal: „(...) žiji zde zcela

spokojen; město jest výstavné i mravy čestné velmi se mi líbí. Kéž by se mi vždy tak vedlo jako nyní."

Klatovský rodák Šimon Ennius, později nobilitovaný s přídomkem z *Fenixfeldu*, se ujal vedení městské školy v květnu 1548 a spravoval ji do roku 1550, kdy odešel na krátkou dobu do Vídně. Před příchodem do Prostějova vedl školy v Rakovníku a později ve Vysokém Mýtě. Na studiích v Praze se sprátil s M. Matoušem Collinem, jehož prostřednictvím se

Titulní list učebnice Pavla Aquilina *Elegantissimae colloquiorum formulae...*, vydané v roce 1550 v Güntherově prostějovské tiskárně. Zdroj: Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, sign. 26 F 16a.

seznámil s Janem Hodějovským z Hodějova a členy jeho básnického kroužku. S předním českým humanistou udržoval písemný i osobní styk a posílal mu svoje latinské básně do souborných vydání.

Z Enniovy latinské tvorby, kterou se zapsal do dějin humanistického písemnictví na Moravě, je nejvýznamnější oslavná báseň Chvála Olomouce pod latinským názvem *Breve encomium Olomucii...* z roku 1550. Jako vzor k jejímu složení posloužily skladby na oslavu měst Norimberku a Lipska. V *Breve encomium Olomucii* věnuje autor pozornost architektonickým a výtvarným pozoruhodnostem, rozvoji obchodu a řemesel, ale také lékařství a lékárnám, podnebí i péči o zdraví obyvatel. V závěru oceňuje úroveň vzdělávání ve městě.

Výše zmíněnou svatbu Kateřiny z Pernštejna s Eckem ze Salmu Ennius oslavil latinskou básní *Epithalamion de nuptiis illustrissimi comitis... Eccii a Salmis... et nobilissimae d. Catharinae iunioris a Bernssteyn...*, v níž mimo jiné vyzvedl význam obou nyní spřízněných rodů. Významný podíl na opatření financí a zajištění všeho potřebného pro uskutečnění svatby měl sekretář Jaroslava z Pernštejna Havel Šintnpergar ze Šontálu. Jemu Ennius svou báseň věnoval, přičemž neopomenul zmínit, že se tak stalo na doporučení jeho ochránců, mezi nimi Šimona Nadějovského (*Simon Naddeouinus*). Uvedené doporučení muselo Pernštejnova sekretáře potěšit a zapadá do skládky kariérního postupu prostějovského městského písaře.

Z Prostějova se Ennius odebral do Vídně, kde navázal kontakty s tamějšími humanisty. Po návratu z města na Dunaji se vrátil do rodných Klatov, kde se výhodně oženil. Materiálně zajištěn se mohl věnovat humanistickému básnictví. Ve své rukopisné autobiografii, kterou po letech sepsal už jako

vážený klatovský měšťan, vzpomíná na léta prožitá na střední Moravě. Mezi tamějšími přáteli z řad vzdělaných měšťanů a šlechticů jmenuje na jednom z prvních míst Šimona z Nadějova.

Po odchodu Šimona Ennia zastával rektorské místo na prostějovské škole Pavel Vorličný, jinak Aquilinas Hradecký. Do té doby si byl nucen přivydělávat v městské kanceláři a v tiskárně Jana Güntera, kde se jako korektor podílel na vydávání titulů. Skládal latinské příležitostné i jiné verše, avšak většina obyvatel města včetně významných patriciů latinský jazyk náležitě neovládala. Pro ně Aquilinas skládal česky psanou duchovní lyriku, a především překládal latinská díla, v nichž české čtenáře seznamoval s klasickou literaturou, do češtiny. Nezastupitelnou úlohu při tom hrála Günterova tiskárna, ať byla v Prostějově, nebo později v Olomouci, odkud se Vorličného překlady dostávaly ke čtenářům. Aquilinas Hradecký byl iniciátorem vydávání latinských humanistických děl a podílel se na ediční činnosti Günterovy tiskárny. Eduard Petrů vyzdvihl přínos spolupráce tiskaře a editora, vytvářející na čas na střední Moravě významné ohnisko humanismu.

Pavel Vorličný Aquilinas, rodák z Hradce Králové, byl po studiích ustanoven učitelem na škole u sv. Mikuláše na Malé Straně. V té době se seznámil s Janem st. Hodějovským, s nímž poté udržoval dlouholetý písemný styk a posílal mu k otištění své latinské básně. Z Prahy odešel do Prostějova, kde se tvorbou učebnic zasloužil o zkvalitnění výuky latinského jazyka a jazyků národních. Do té doby byly na Moravě používány latinské gramatiky Aelia Donata a olomouckého rektora Marka Rustinimica. Ke zvládnutí čtení a psaní v národním jazyce sloužil Günterem v Prostějově vydaný *Slabikář český*,

připisovaný Blahoslavovi a vytištěný v roce 1547.

Prostějovský městský písař Šimon z Nadějova si by vědom, že jeho synové budou existenčně závislí na službě v úřadu nebo službě u zámožných šlechticů. Byli ve věku, kdy si již mohli osvojit latinský jazyk, a on ze své praxe věděl, jak je pro úřednickou kariéru v českém prostředí důležité ovládat stylistiku mateřského jazyka. Znalost jazyků, zvládnutí aritmetiky a dalších předmětů mělo být nezbytným základem pro kariéru jeho potomků. Proto také Aquilina v jeho práci na učebnicích podporoval.

V lednu 1550 vyšla v Günterově tiskárně Vorličného pomůcka pro výuku stylistiky a rétoriky v latinském i národních jazycích. Sestávala z vybraných frází a sentencí převzatých z komedií římského dramatika a básníka Publia Terentia a Vorličným převedených do českého a německého jazyka. K uspořádání vzdělávacích textů Aquilinas využil latinskou učebnici Cornelia Graphaea *Ex Publ. Terentii Comoediis latinissimae colloquiorum formulae ordine selectae...*, vydanou ve Vídni v roce 1540. Vorličného tisk nesl název *Elegantissimae colloquiorum formulae ex P. Terentii comaediis selectae ac in Bohemicam ac Germanicam linguam versae, in usum puerorum* (Nejhezčí rozmluvy vybrané z komedií Publia Terentia i v české a německé řeči k užítku chlapců). Na rozdíl od Graphaea, který upřednostňoval výuku latiny bez využití národních jazyků, prostějovský učitel kladl důraz na pochopení latinských vět a obrátů s využitím jejich překladů v rodném jazyce, přičemž latinské texty sloužily žákům jako vzor ke stylizování vět v češtině a němčině. Vorličného učebnice je tak sbírkou obrátů příhodných k formulování téže myšlenky v různých jazycích.

Aquilinas dílo dedikoval svým žákům Janovi a Matěji, synům Šimona z Nadějova, měšťana

a písaře prostějovského. Do textu věnování napsal: „*Optimae spei pueris Ioanni et Matthaeo, Filiolis D. Simonis a Nadieiw, civis et notarii Prostannensis, discipulis suis Paulus Aquil.* Hra. S. D.“

V textu pod dedikací Aquilinas oceňuje péči Šimona z Nadějova o vzdělání svých synů, o níž se mnohokrát dříve přesvědčili, také na společné cestě, kterou s prostějovským písařem podnikl do Prahy. Připomíná jeho štedrost a podporu. Za prokázané dobrodiní může nabídnout starost o vzdělávání Šimonových synů. Proto jim svou práci věnuje, což vyjádřil slovy: „*Proinde vos, optimi pueri, hunc meum qualencumque laborem dedico, nec dubito, quin cum grato animo accepturi.*“ Uzavírá přáním, aby jim dal Kristus dlouhý život a jejich studia sloužila k jeho slávě a prospěchu vlasti: „*Christus vos longevos faciat et vestra studia ad gloriam sui nominis et utilitatem patriae foveat atque gubernat. Valet.*“

Za *Elegantissimae colloquiorum* následuje v knize další Aquilinovo pedagogické dílo, které nazval *Regulae communes civilis vitae honestae instituendae ex comoediis Terentii excerpte per Paulum Aquilinam Hradecensem... in usum pueritiae nostrae* (Obecná pravidla čestného života vyňatá z Terentiových komedií Pavlem Aquilinem Hradeckým... k užítku našich chlapců). Opět se jedná o učebnici s výchovným akcentem. Z Terentiových komedií Vorličný vybral 129 vět v původním latinském znění, které posléze upravil v různých variacích ve formě elegických dvojverší. Za latinskými variacemi následují jejich české parafráze. Aquilinas podává návod, jak na dané téma tvořit nová dvojverší v různých obměnách. Autor dílo věnoval hradeckému měšťanovi a radnímu Janu Damaškovi, který ho podporoval od mládí, zvláště

na studiích. Na titulní straně knihy odkazuje na *Regulae communes civilis vitae...*, slovo *item*, následované parafrází jeho názvu *Regulae quaedam morum honeste instituendorum, ex eodum autore excerptae...*

Využití textů s výchovným obsahem k výuce jazyků a kultivovaného vyjadřování představuje Pavla Aquilina jako následovníka Erasma Rotterdamského a dalších humanistů, kteří ve vzdělání a výchově viděli cestu k zušlechtnění člověka. K produkci jazykových učebnic se Aquilinas vrátil v roce 1560, kdy ve své úpravě a se stručnými českými výklady vydal u Günthera v Olomouci latinskou *Gramaticu* Filipa Melanchthona a ještě v témže roce *Vokabulář* Petra Dasypodia.

Osmnácti olomouckých a pražských vydání se dočkala Catonova moralistní poučení doprovázená Vorličného českým překladem, stejně tak opakovaně odcházel z tiskáren latinský text výroků moudrých Řeků, doplněný opět Vorličného českým překladem. Mimořádného počtu vydání se dočkalo dílo Erasma Rotterdamského *Civilitas morum* o obecných morálních hodnotách, jehož byl Aquilinas iniciátorem a editorem. Do ediční činnosti zařazoval i drobné humanistické tisky. Překlad díla Josefa Flavia *O válce židovské knihy sedmery* dedikoval podporovateli Güntherovy tiskárny Vojtěchovi z Pernštejna.

Jmenovaného aristokrata, vládce moravských panství Pernštejnů, Vorličný podporoval v jeho snahách o sjednocení nekatolických vyznání do jedné konfese. Pavel Aquilinas, nedlouho předtím vysvěcený na kněze, vedl jednání s kněžími jiných náboženských proudů. Představení Jednoty bratrské důrazně odmítl jakékoliv ústupky od svého vyznání a svůj postoj k připravované konfesi zdůvodnil v roce 1558 ve spisu *Konfesi těch, kteří se s Vojtěchem*

z *Pernštejna u víře srovnávali*, vytištěném v prostějovské tiskárně Kašpara Aorga. Dotčený Vojtěch z Pernštejna zavedl dozor nad produkcí Aorgova podniku a vzápětí vyšel tisk *Srovnání pobožné, jednomyslné a právě křesťanské všeho kněžstva pří náležícího* k děkanství Prostějovskému, na jehož znění se Aquilinas podílel. Humanista, básník, překladatel, pedagog, autor učebnic a iniciátor humanistických tisků Pavel Vorličný Aquilinas Hradecký zemřel v Kyjově kolem roku 1570.

Věroučné půtky v roce 1558 bezprostředně sledoval Šimon z Nadějova, který předcházejícího roku odešel z úřadu písaře menšího zemského soudu olomouckého a natrvalo se usadil v Prostějově. Příležitostně se věnoval advokátní a notářské praxi, jak bychom tuto činnost nazvali dnes. Churavěl a opakovaně vyhledával léčbu v nedalekých Slatinicích. Na prostějovském předměstí prodal dvůr a zahradu, z nichž každoroční splátky přispívaly k jeho domácímu rozpočtu. V roce 1564 se jeho zdravotní stav den ode dne horšil a jedné noci koncem září poslal pro purkmistra, jednoho z konšelů a písaře, aby jim oznámil svou poslední vůli. Zřejmě krátce nato bývalý prostějovský městský písař a písař menšího zemského soudu zemřel.

Za svého působení v Prostějově náležel Šimon z Nadějova k několika málo univerzitně vzdělaným mužům ve městě. Byl jedním z typických představitelů nobilitovaných měšťanů, kteří díky svému vzdělání a intelektuálním schopnostem dosáhli za pomoci vlivných patronů postavení v zemské správě. V Prostějově se stal protektorem tamějších humanistů, kteří pozvedli úroveň vzdělání na městské škole a obohatili latinskou i českou humanistickou literaturu na Moravě. Prameny neinformují, zda Nadějovského podpora humanistů měla podobu přímělu u městských radních, nebo se zhmotňovala v peněžitých dotacích, či byla prokazována jinak, avšak ze zmínek Šimona Ennia i Pavla Aquilina vyplývá, že si městského písaře vážili a vyjadřovali mu vděčnost za jeho přízeň. Náležel mezi jejich přátele a Ennius na něho i po letech vzpomínal.

Věnováno památce prostějovské historičky
PhDr. Marie Dokoupilové.

Soupis použitých pramenů a odborné literatury je umístěn na webových stránkách revue KROK: <https://www.vkol.cz/krok-kulturni-revue-olomouckeho-kraje-1>.

Zdeněk Doubravský (* 1952) vystudoval obor český jazyk a dějepis na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Po letech pedagogické praxe pracoval ve Vlastivědném muzeu v Šumperku. Věnuje se především regionálním dějinám středověku a novověku.

» zdoubn@seznam.cz

Znalec italského jazyka

ThDr. et PhDr. František Závrbský

JANA KREJČOVÁ

S chopnost Dr. Františka Závrbského dobře italsky komunikovat byla veřejně známá. Proto i Ředitelství pošt v Olomouci využilo jeho vynikající znalosti italštiny a přizvalo ho ke spolupráci na neděli 4. května 1930, kdy byla poprvé odzkoušena telefonická linka Olomouc–Vatikán. Za olomoucký poštovní úřad tehdy do telefonu italsky hovořil Dr. Fr. Závrbský. Kromě italštiny a francouzštiny ovládal také němčinu, latinu a řečtinu.

ThDr. et PhDr. František Závrbský se narodil v Ludslavicích (dříve Rudslavice) u Holešova 6. září 1881 v č. 3, o dva dny později ho pokřtil administrátor P. Antonín Čačka. Za kmotry mu byli František a Anežka Koneční z č. 1. Pocházel z rodiny pololánka Františka Závrbského a jeho manželky Františky. Ta byla v době jejich sňatku vdovou. Mimochodem, v Ludslavicích se stále příjmení Závrbský vyskytuje.

Středoškolská studia vykonal v Kroměříži jako chovanec knížecího arcibiskupského semináře. Maturitu s výborným prospěchem složil v roce 1901 na německém gymnáziu. Tam ho, coby svého žáka v letech 1892–1894, poznal P. František

Dr. František Závrbský v době, kdy ještě kaplanoval v Olomouci. Za dohledání fotografie děkuji PhDr. Martinu Kučerovi. Repro: *Album representantů všech oborů veřejného života československého*, 1927. Zdroj: Kramerius/VKOL.

Horák, o kterém je zmínka níže. Na doporučení olomouckého arcibiskupa Msgre ThDr. Theodora Kohna byl pak František Závrbský poslán do Říma do Collegia Germanica et Hungarica, aby v letech 1901–1908 pokračoval ve studiu filozofie a teologie na Gregoriánské univerzitě. Tam obhájil své dva doktorské tituly a bakalaureát kanonického práva. V Římě také 1. listopadu 1907 přijal kněžské svěcení. Nadaný a bystrý mladík se už tehdy vyznal také v umění a literatuře.

Krátce, od 1. srpna 1908, byl kaplanem v Jevíčku u děkana P. Jana Vaňka, od 1. listopadu 1908

pak v duchovní správě v kostele sv. Mořice v Olomouci, zpočátku jako druhý kaplan. Do funkce prvního kaplana byl povýšen od listopadu 1916. Sloužil pod proboštem Msgre Josefem baronem Grimmensteinem, Msgre ThDr. Josefem Tittelem a Msgre Aloisem Demelem. Především v prvním období byl fakticky správcem svatomořické farnosti, tamějšími faráři-probošty byli totiž sídelní kanovníci olomoucké metropolitní kapituly, a především probošt Grimmenstein častěji pobýval mimo Olomouc. Zároveň byl Dr. Fr. Závrbský svatomořickým katechetou. Náboženství z tohoto titulu vyučoval na dívčím Ústavu hraběte Pöttinga (zde byl činný celkem 25 let), byl výpomocným katechetou na českém gymnáziu, dívčím gymnáziu, učitelském ústavu a na různých obecných školách v Olomouci. V případě potřeby zastupoval i jiné učitele náboženství. Se svými žáky a kolegy učiteli měl dobré vztahy, byl obecně oblíben. Přesto se ani jemu nevyhnula nepříjemná událost. Během jeho pobytu na dovolené byl jeho byt v červnu 1918 vykraden, škoda činila 2 250 korun.

Ještě jako jáhen asistoval při primiční bohoslužbě slavené 1. listopadu 1905 moravským rodákem ThDr. Karlem Stuchlým v Římě. Mimo své kněžské povinnosti ve farnostech byl aktivní i jinak – např. 15. srpna 1912 kázal německým poutníkům při papežské korunovaci Matky Boží Svatohostýnské na Sv. Hostýně. Na kázání si ho pozvali 29. června 1913 i z rodné obce, kdy se do Ludslavic sjely hasičské sbory. Zpívanou bohoslužbu za poutníky sloužil u hlavního oltáře a promluvu měl i o deset let později, 14. května 1923. Tehdy Ludslavičtí vzpomínali 100. výročí velké bouře a zároveň 50. výročí putování na Sv. Hostýn, kam jezdí dodnes. K uctění památky sv. Václava v roce

1923 měl Dr. Fr. Závrbský u sv. Mořice kázání pro Cyrilskou jednotu v Olomouci. Biskupu Msgre Josefu Schinzlovi 10. prosince 1933 asistoval při bohoslužbě konané při příležitosti otevření Německého domu v Olomouci. Pozván byl také k oslavám 40. výročí Ústavu hraběte Pöttinga, tehdy slavnou mši sv. sloužil 7. června 1936.

Jméno svatomořického administrátora Dr. Fr. Závrbského je pevně spojeno s chudobincem (zal. 1828). Tento Spojený chudinský ústav patřil třem olomouckým farám a tehdy sídlil v dnešní Vodární ulici. Nejméně od roku 1923 byl jeho tajemníkem Dr. Fr. Závrbský. Na Štědrý večer v roce 1923 se shromáždilo celkem 110 v něm žijících starých a chudých osob ke společné večeři se správou ústavu, starostou města JUDr. Richardem Fischerem a Dr. Fr. Závrbským. O rok později bylo obyvatel ústavu již 135. Dr. Fr. Závrbský se starostou a svatomořickým farářem Msgre ThDr. Josefem Tittelem pro ně organizoval sbírku vánočních dárek. Společná štědrovečerní večeře proběhla podobně jako v předešlém roce. Dr. Fr. Závrbský na ní promluvil česky a německy o významu Štědrého večera a vánočního stromku. Při zahájení vánoční slavnosti v roce 1929 přednesl tajemník Dr. Fr. Závrbský dojemný proslov a poděkoval všem šlechtným dobrodincům, kteří jakýmkoliv způsobem přispěli na štědrovečerní slavnost. Při jedné z mnoha návštěv prezidenta T. G. Masaryka v Olomouci mu byla v chudobinci uspořádána oslava, při níž Dr. Fr. Závrbský vystoupil s projevem.

Závrbský přidával ruce k dílu, kde bylo potřeba, aktivně se podílel na katolickém veřejném životě a všech církevních akcích jako člen pořadatelských výborů. V době, kdy v Olomouci v roce 1911 probíhal Český všeobecný sjezd slovanských

První svatě přijímání v Senici na Hané, v pozadí zleva Dr. František Závrbský se svým kaplanem P. Josefem Střídou, 1948. Reprofoto z farní kroniky laskavě poskytl P. Josef Jelínek, kterému autorka srdečně děkuje.

katolíků, byl předsedou ubytovací komise, účastnil se příprav ke slavnostní konsekraci arcibiskupa ThDr. Antonína Cyrila Stojana. V roce 1914 se zúčastnil IV. eucharistického sjezdu na Strahově.

Byl přísedícím arcidiecézního církevního a manželského soudu v Olomouci a zapisovatelem arcidiecézního spolku pro podporu kněží. Dr. Fr. Závrbský byl aktivní také ve spolkové činnosti. Stal se např. duchovním rádcem spolku sdružujícího křesťansky založené ženy (Křesťansko-sociální spolek žen a dívek), ustaveného v březnu 1911. Byl členem výboru Spolku na podporu kněží-emeritů

pod ochranou mučedníka sv. Theodora, členem Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje a jistě i jiných sdružení.

V době svého pobytu v Olomouci oddával řadu občanů z nejrůznějších vrstev a křtil jejich děti. Nad hroby známých Olomoučanů připomínal jejich zásluhy, příp. jejich vlastenecké založení. Patřili mezi ně např. jeho spolužák, profesor Antonín Šprinc (zemřel 1925), majitel knihtiskárny a místopředseda Obchodní a živnostenské komory Miloslav Procházka a stavitel arch. Karel Starý (oba zemřeli 1929) nebo nakladatel a knihkupec Romuald

Promberger (1932). Za zesnulou operní pěvkyni olomouckého divadla Karlu Mickovou sloužil zádušní mši svatou (1926). Pohřební obřady vykonával rovněž za JUDr. Leopolda Šromotu z Plumlova (1928), řezníka a velkouzenáře Jana Popelku (1930) či za zakladatele obchodní společnosti ASO Josefa Andera (1933). Dvojí smuteční bohoslužby a proslov na hřbitově měl za Bertu Sojkovou, vdovu po řediteli arcibiskupské tiskárny, bývalé předsedkyni a člence výboru ústavu hraběte Pöttinga (1932). Před Vánocemi 1934 se loučil se zemřelým majitelem pohřebního ústavu Moravia Aloisem Matějčkem.

Mimo Olomouc, tj. v Ostravici, upřímná slova útěchy pozůstalým pronesl při pohřbu hanáckého spisovatele a svého přítele JUDr. Ferdinanda Dostála, který pocházel z Věrovan a byl rovněž známý pod pseudonymem Otakar Bystřina (1931). Za uzdravení se modlil na místě neštěstí, které v září 1930 potkalo 22letého Františka Hanáka z Hynkova při bourání domu v Koželužské ulici. Ten byl zasypan rumiskem a utrpěl mnohá zranění.

V kostele či na hřbitově se loučil se zemřelými z řad kněží (např. 21. 8. 1928 to byl P. Tobiáš Tomek, farář v Hlubočkách, bratr olomouckých Tomků, knihkupce a advokáta). V březnu 1929 měl proslov na Velehradě nad hrobem svého náhle zesnulého spolužáka, mladého P. Vincence Perničky TJ. Za duchovenstvo se 30. října 1940 loučil se zemřelým P. Vincencem Burešem, farářem v Náměšti na Hané.

Stejnou službu poskytoval i italským uprchlíkům, kteří byli přijati v Olomouci a jejím okolí v době první světové války. Samozřejmě, nejen je připravoval na smrt a pochovával, ale křtil i jejich děti. Aktivně se angažoval v Podpůrném komitě pro uprchlíky v Olomouci, ustaveném 7. září 1915.

Přátelil se s italskými kněžími, kteří své farníky doprovázeli do Olomouce a jeho okolí, a rovněž s italským vojenským lékařem MUDr. Vittoriem Fioriem, který měl ještě v době míru svou ordinaci v Rivě del Garda.

Spolu s poslancem Msgre Františkem Světlíkem a dalšími dvěma faráři velkých olomouckých farností, P. Františkem Bolkem a Msgre Antonínem Koblihou, zasáhl na podzim roku 1927 proti původní plánované stavbě krematoria. Tehdy mělo totiž fakticky jít o přístavbu kremační budovy ke stávající katolické kapli, k čemuž dala v roce 1923 povolení zemská správa politická. Město nakonec ustoupilo a vypsal veřejnou soutěž na samostatně stojící budovu krematoria, z níž vzešlo 26 návrhů. Nakonec byl vybrán a realizován projekt arch. Aloise Šajtara.

Po vzniku Československé republiky zavedl poutě mužů na Svatý Kopeček, které se konaly pravidelně 1. května, a to až do jeho odchodu z Olomouce. Vodíval a řídil také procesí konaná do Dubu nad Moravou. Od počátku Katolické akce byl pro Olomouc jejím jednatelem. Zavedl dušičkové pobožnosti na městském hřbitově o Dušičkách a v měsíci květnu.

Ještě jako kaplan vodíval olomoucké poutníky ke svaté Anně do Staré Vody u Libavé. Jejich průvod býval velkolepý. Při cestě na poutní místo 18. července 1910 odsloužil bohoslužbu v kostele sv. Anny v Domašově nad Bystřicí. Pokud procesí nedoprovázel, očekával vracející se poutníky u mostu přes Moravu a doprovázel je až do kostela sv. Mořice, který již byl plný věřících. Tak tomu bylo např. v letech 1925 a 1926.

Jeho zásluhy ocenil v roce 1925 papež Pius XI. vyznamenáním Bene merenti (Za zásluhy).

Kněžský hrob na hřbitově v Senici na Hané, do kterého byl uložen i Dr. Fr. Závrbský. Foto: Martin Kučera.

Vzdělaný Dr. Fr. Závrbský byl znalým průvodcem. Na podzim roku 1913, když cestovali Češi na pouť do Říma, provázel poutníky po Assisi. Poutě do Říma pak vedl v letech 1921, 1925, 1929 a 1933. Nejméně v říjnu roku 1925 stejnou službu v Assisi prokázal věřícím při jubilejní pouti do Říma. Předtím, v srpnu roku 1924, přijelo šedesát učňů „černého řemesla“ do Olomouce, odborný výklad o církevních památkách jim poskytl opět Dr. Fr. Závrbský.

Roku 1925 tlumočil delegaci italských zemědělců během návštěvy Olomouce a nedalekých Příkaz. Tehdy, tj. 23. května, přijela do Olomouce skupina 17 Italů vlakem z Hradce Králové. Dle programu

byla italská delegace mj. přivítána olomouckým starostou JUDr. Richardem Fischerem. Ubytována byla v Národním domě a v hotelu Merkur. Nedělní dopoledne bylo věnováno prohlídce olomoucké radnice, olomouckých pamětihodností (radnice, domu, chrámu sv. Mořice apod.) a některých olomouckých průmyslových podniků, v poledne se hosté přesunuli do Příkaz, kde byli přivítáni v zasedací síni příkazské Záložny starostou a prezidentem zemědělské komory Janem Vacou. Ten se v proslovu zmínil o Italech ubytovaných za války v Příkazích. Za členy italské výpravy zdravici pronesl temperamentní italštinou redaktor Pivo. Před odjezdem do Brna navštívili hosté také zemskou dívčí hospodyňskou školu v Olomouci-Klášteřním Hradisku. Závrbský předtím přeložil do italštiny Václavem Nešporem sepsanou brožurku *Program zájezdu italských zemědělců do Olomouce a Příkaz ve dnech 23.–24. května 1925*. Spisek obsahuje podrobný program návštěvy a také krátký historický popis Olomouce a Příkaz i historii zemědělské komory.

Olomoucké typografy provedl Dr. Fr. Závrbský v září roku 1926 po dómu, Sarkanderově kapli, kostele sv. Mořice a jiných olomouckých památkách. Ostatně chrámem sv. Mořice a jeho podzemím na požádání provázel velmi často, jako tomu bylo např. pro skupinu olomouckých vysokoškolačků na počátku září 1929. Ti s ním ještě na konci září téhož roku zavítali také na exkurzi do svato-václavské katedrály.

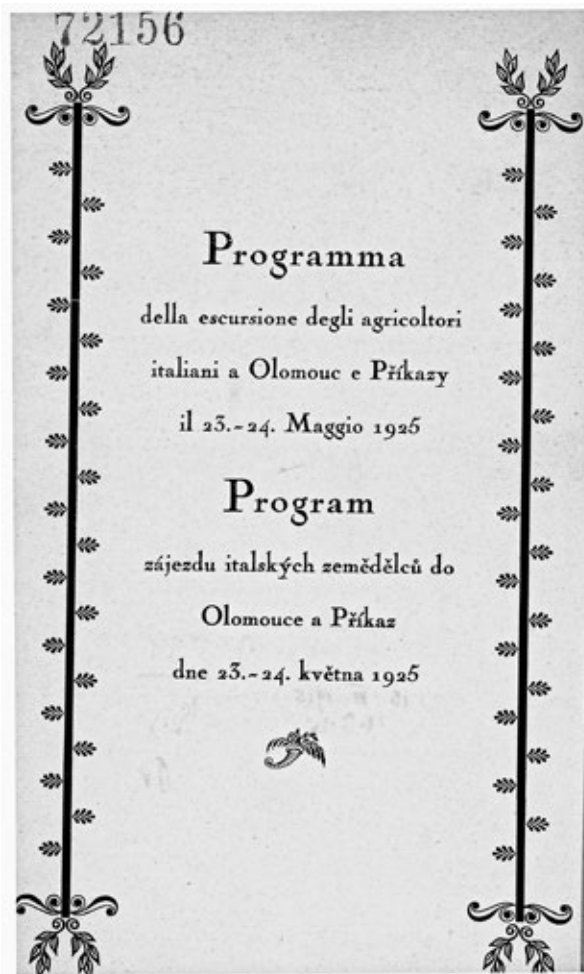
Olomouc, místo, kde byl velmi oblíben a kde toho tolik vykonal, opustil Dr. Fr. Závrbský 2. října 1934 po téměř 26 letech. V září 1934 byl totiž instalován na faru v Budišově nad Budišovkou. Olomoučtí věřící se s ním rozloučili srdečnou slavností v Lidovém domě. Dokonce i *Pozor*, protikatolicky

laděný list, neměl k Závrbskému odchodu negativní komentář. Ke sv. Mořici v Olomouci přišel budišovský farář P. František Horák, který byl jeho učitelem v Kroměříži.

Z Budišova měl Dr. Fr. Závrbský do Staré Vody blíže. Rovněž v této oblasti, osídlené především německy mluvícím obyvatelstvem, se těšil upřímné úctě a lásce věřících. V budišovském kostele vítal poutníky směřující ke sv. Anně do Staré Vody, přicházející z farností od Opavy, a rovněž v jiném termínu doprovázel do Staré Vody budišovské věřící s jejich kapelou. Se svými bývalými farníky od sv. Mořice se ve Staré Vodě setkal na pouti 21. července 1935. Znovu na toto poutní místo přišel se svým budišovským procesím a pěveckým sborem 11. srpna téhož roku. V ten den se konala slavnost žehnání základního kamene ke třem kaplím zasvěceným sv. Josefovi, Bolestné Panně Marii a třem rolnickým patronům, tj. sv. Izidorovi, Notburce a Vendelínovi. Dr. Fr. Závrbský měl čestný úkol – odsloužit slavnostní bohoslužbu. V této souvislosti se ve Staré Vodě objevil ještě přesně o rok později, tj. 11. srpna 1936, kdy žehnal již hotovou kapli.

Všeobecné poměry se změnily 14.–16. března 1938. Německá vojska obsadila Československo a vznikl protektorát Čechy a Morava. Dr. Fr. Závrbský požádal konzistoř o souhlas s opuštěním budišovské fary. Po dobu 19 měsíců žil u své sestry v Ludslavicích, kde ochotně vypomáhal na kazatelně, ve zpovědnici, při triduech a adoračních pobožnostech. Vlastní působiště však neměl a těžko to snášel. Až 19. března 1940 ho dómský děkan ThDr. Josef Kachník presentoval na uprázdněnou faru v Senici na Hané. Tam byl instalován 2. května 1940, v místě však byl, jak dokládá i zápis

v obecní kronice, srdečně přijat již 29. dubna. Přišel tam v těžké době okupace a senické farníky těšil slovy: „*Boží mlýny melou pomalu, ale jistě.*“ Za olomouckou kapitolu jej v Senici přivítal prelát P. František Spurný, starostové Senice i farních

Obálka tištěného programu návštěvy italských zemědělců v Příkazích, přeložil Fr. Závrbský. Zdroj: VKOL.

obcí Loučan i Seničky, dále zástupci škol, spolků a úřadů, a dokonce i členové Sokola, kteří, nejen dle komentáře kronikáře, nemívají o náboženské věci zájem.

Znovu rozvíjel své aktivity. Finančně podpořil místní Národní matici v jejích sociálních a osvětových úkolech. Dne 16. září 1945 se zúčastnil otevření nové školy v Senici na Hané. Tehdy *zdůraznil nutnost náboženské výchovy ve škole, poněvadž bez řádného duchovního života není možno vychovávat řádné a čestné občany*. Přispěl na vybudování školní železniční zastávky v Senici na Hané, na tento účel věnoval 500 korun. Ve svátek slovanských věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje, tj. 5. července 1947, se za spoluúčasti všech spolků a občanů v obci a pod záštitou ORO v Litovli a MNV v Senici na Hané konala národopisná slavnost s výstavou. Na ni zapůjčil řadu předmětů. V Senici oslavil své 40. výročí kněžství, k němuž mu prostřednictvím novin upřímně poblahopřala místní Jednota čsl. Orla a místní organizace Čsl. strany lidové, jejímž byl členem. V roce 1947 sepsal příspěvek o senickém farním kostele

sv. Maří Magdaleny, který byl otištěn v *Národopisných dnech v Senici na Hané*.

Když po únoru 1948 začala komunisty vyvolaná štvánice na kněze a věřící, tak se jasně postavil na stranu církve. Nechal svému kaplanovi P. Josefu Střídovi v kostele přečíst pastýřský list *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky* (vydaný 15. června 1949). Dobře věděl, že jeho zveřejnění je státní mocí zakázané a je trestné. P. J. Střída do Senice nastoupil ve stejnou dobu jako Dr. Fr. Závrbský, v roce 1948 byl poslán do Měrotína a v rámci procesů s kněžími byl roku 1951 odsouzen. Na jeho místo nastoupil P. Václav Žákovský, který se po úmrtí Dr. Fr. Závrbského stal farářem.

V Senici na Hané zůstal Dr. Fr. Závrbský až do odchodu na věčnost, tj. do 17. prosince 1950, a tam také našel místo svého posledního odpočinku. Předtím, na Květnou neděli, ho ranila mrtvice. Jeho pohřeb se konal 21. prosince za účasti 33 kněží. Kázal ThDr. Alois Vašica, kaplan u sv. Mořice v Olomouci, pohřební obřady vykonal prof. ThDr. Bedřich Vašek.

Jana Krejčová, autorka řady prací věnujících se historii církevních objektů a osob, zejména na Libavsku a jeho okolí.

» janakrejcovat@seznam.cz

Řekové jižní Itálie

IVAN HLAVATÝ

*„My v Basilikátě už jsme takoví. Za vším vidíme tragédii. Možná proto, že pocházíme ze starých Řeků.“
(Mariolina Venezia ústý Imma Tataranni v italském seriálu).*

Itálie je zemí sjednocenou z historického hlediska teprve nedávno. Giuseppe Garibaldi a jeho *carbonari* mají přední zásluhu na vzniku Italského království v roce 1861 s hlavními městy Turínem a Florencií, k němuž se v roce 1869 podařilo začlenit papežský stát, a novým hlavním městem Itálie se tak roku 1871 stal Řím. Na utváření moderního italského národa a italských dialektů se v průběhu staletí podílelo nejen původní románské obyvatelstvo, ale v různé míře rovněž uchvatitelé a dobyvatelé, jakými byly různé germánské kmeny, především gótské, Normané, Arabové, později Němci, Francouzi nebo Katalánci. Vlivem tohoto dějinného a etnického kaleidoskopu vznikla na území dnešní Itálie pestrá mozaika italských dialektů a nářečí, jiných románských jazyků (jako okcitánština nebo katalánština) i nerománských jazyků (např. němčina, slovinština, albánština a další). Většina Italů hovoří dialektem nebo jazykem svého regionu a k tomu standardní

italštinou, která byla utvořena italskými obrozenci na základě středoitalské toskánštiny.

K dávným, lze říci původním etnikům Apeninského poloostrova patří reziduum dříve početného helénského obyvatelstva ve třech regionech jihu Itálie – Kalábrii, Basilikátě a Apulii (italsky Puglia). Na kdysi řecké Sicílii helénská populace zanikla, zůstala zde zachována jen v Messině, která je domovem malé, oficiálně uznané řecké komunity. Ta má však pozdní původ, a to v uprchlících z Peloponnésu, kteří sem v polovině 14. století uprchli před Turky. Románsky hovořící obyvatelstvo Sicílie a jižní Itálie je geneticky silně homogenní s řeckou populací, která zde v původní, nepoitalštěné formě zůstala zachována jen v několika výše uvedených enklávách. Zákonem č. 482 z roku 1999 italský parlament uznal řecké obyvatelstvo v Kalábrii a Salentu za řeckou etnickou a jazykovou menšinu. Ve zmíněných regionech jižní Itálie dosud obyvatelé horských a poměrně izolovaných obcí Kalábie a v husté zástavbě rovinaté Apulie hovoří řecky. V Kalábrii a zčásti Basilikátě helenofonní obyvatelstvo hovoří lokální dialektologickou variantou řečtiny zvanou *grecanico* (dále jen grekaniko), zatímco v Apulii místní řecký dialekt se nazývá *grico* (dále griko).

Od počátku vzniku novodobého italského státu největší rozdíly byly a stále přetrvávají mezi industriálním bohatým severem a agrárním chudým jihem. Jižní Itálie je svět docela odlišný od průmyslového, zjemnělého a kultivovaného severu. Je to kraj dosud chudý, převážně zemědělský, kde převažovali do nedávných časů severem opovrhovaní malí zemědělci zvaní *terroni*. Ve starověku se oblast dnešní Kalábrie a Basilikaty nazývala Lukánie – podle původního italického kmene Lukánů. Je to kraj, který podmanivě popsal Carlo Levi ve svém proslulém románu *Kristus se zastavil v Eboli*, podle něhož natočil v roce 1979 stejnojmenný film režisér Francesco Rosi. Leviho román je situován do doby jeho vyhnanství za Mussoliniho vlády. Podle D. Yeadona, autora vzpomínkové knihy *Čtvero ročních období v Basilicatě*, se do současnosti změnilo oproti Leviho době pramálo. Stále jde podle něho o drsný zemědělský kraj, odkud v dnešní době mladí prchají místo do zahraničí, jako jejich předkové, za lepšími perspektivami na sever Itálie do měst Janov, Turín, Milán nebo Bologna. Země a společnost, kde stále přežívá víra v magii, čarodějnice, ďábla, vlkodlaky nebo monachóschi – zlobivé a všetečné skřítky. Býval to kraj banditů, kteří se specializovali především na výkupné za únosy, a dnes revír 'Ndranghety, místní smutně proslulé, v současnosti nejmocnější italské mafie. Název má původ v kalábrijském řeckém výrazu *andragathía* (ἀνδραγαθία), který je složen ze slov *agathía* (hodnota) a *andrós* (muž) ve významu „ušlechtilý“ nebo „udatný muž“. Pamětníci Yeadonovi vyprávěli, že ještě před půlstoletím „v každé obci tady kolem to bylo jiné... Všichni jsme mluvili různými dialekty. Někdy se mluvilo jinak dokonce v jednotlivých částech města.“ Jihoitalské dialekty

jsou málo srozumitelné severanům. Spisovná italština se sice vyučuje ve školách, ale v běžné mluvě převažují místní románské dialekty. V tomto pestřém a poměrně konzervativním prostředí přežívá v několika oblastech dosud řečtina a populace vnímající se jako součást řeckého národa.

Jih Itálie, jehož pobřeží, zčásti také vnitrozemí a ostrov Sicílii ve starověku osídlili Řekové, byl součástí tzv. *Magna Graecia*, řecky *Megálē Hellás* (Μεγάλη Ἑλλάς), neboli Velkého Řecka. Magna Graecia byla v antice tvořena početnými řeckými městy a osadami, kde hlavní složkou řecké populace byli Dórové. Dávno před masivní řeckou kolonizací počínající v 8. století př. n. l. zde nositelé mykénské civilizace, řečtí Achájové, zakládali obchodní osady – *emporia* – a staletí před nimi thalassokraté Mínojcí. Na Sicílii podle mýtu měl najít smrt krétský král Mínós, když sem připlul vymáhat na sicilském králi Kókalovi vydání uprchlého stavitele labyrintu Daidala. Ten však nechal krétskému vládci napustit vanu vroucí vodou, v níž našel smrt, a dle pověsti zde byl i pohřben. Mnohá z těchto starověkých řeckých měst zanikla, jiná mají své soudobé pokračovatele. V Kalábrii jsou takovými obcemi s antickým řeckým původem např. Sibari (antická Sybaris), Scalea (na místě antického řeckého města Laos, název pochází z řeckého „skála“, tj. schody, poněvadž městečko sestává z terasovitých ulic), Crotone (založené Acháji a pyšníci se od starověku až dodnes krásnými ženami), Locri (antické řecké Lókroi Epizephyrioi), Squillace (které podle mýtů založil Odysseus), Reggio di Calabria a mnohá další. V Apulii byla nejznámějším starořeckým městem spartská kolonie Tarás, dnešní italské průmyslové centrum Taranto, nebo přístav Vrindision, dnešní Brindisi.

Bova, historická obec ležící na útesu u úpatí Národního parku Aspromonte v Kalábrii. Foto: Enzo Galluccio.

Z dalších významných apulijských měst mají řecký antický původ např. Metaponto, Gallipoli, Otranto nebo Lecce. Ve středověku, za byzantské nadvlády a kolonizace, byla založena další řecká města jako Papisidero, Aieta, Santa Severina nebo Gerace. Významným byzantským centrem bylo kalabrijské pobřežní město Rossano, tehdy pod názvem Rhosianum. Ve vnitrozemské obci Stilo v Kalábrii stojí jedna z nejkrásnějších byzantských staveb v Itálii – kostel La Cattolica.

Kalábrie (jejíž italský název pochází ze starořeckého pojmenování *Oinotroia*, tj. Země vína) je oblast často se vyskytující v antických řeckých mýtech a eposech, např. v mýtech o Héraklovi nebo v eposech o putování Odyssea. Zde se nacházejí nebezpečné skály Scilla (Skylla, obluda, která žila v jeskyni ve skále a požírala kolem plující námořníky) a sem byla kladena země Fajáků a jejich

hlavní město Scheria, kterým má být údajně současné horské městečko Tiriolo. Bohužel z antického Řecka se do dnešní doby zachovalo jen málo architektonických památek, např. z chrámu Héry Lacinie nedaleko Crotone na mysu Capo Colonna zůstal stát jen jediný osamělý sloup, poněvadž materiál z chrámu použil na přestavbu místní katedrály v 16. století biskup případného jména Antonio Lucifero.

Za vlády Byzance přišlo do Itálie mnoho řeckých osadníků, řemeslníků, mnichů a vojáků. Zvláště v 8. a 9. století do jižní Itálie, ovládané Byzancí, směřoval masový příliv řeckých rolníků zejména z Peloponnésu, egejských ostrovů a Epiru, přičemž vznikla řada vesnic především v oblasti Salenta v Apulii. Do příchodu Normanů byl region plně helenizován, včetně ortodoxní víry, kdy řečtí mniši založili zvláště v oblasti Tarentského zálivu řadu

kostelů, klášterů a skalních vesniček. Další masivní exodus Řeků do Itálie nastal v době tureckého ohrožení za výbojů Osmanské říše na Balkáně. Tito řečtí imigranti přicházeli především do velkých měst Itálie, jako Benátky, Ancona, Milán, Florencie, Řím apod., kde vytvářeli velké imigrantské kolonie a čtvrtě, v nichž se organizovali do bratrstev zvaných *scuola*. Přinášeli vzácné rukopisy antických a byzantských autorů, vyučovali řečtinu italské vzdělance, překládali do latiny, zakládali mezi prvními tiskárny a významně přispěli k italské a tím také evropské renesanci a humanismu. Normané na jihu Itálie tolerovali a podporovali byzantskou kulturu, včetně ortodoxní liturgie, v nově dobytých územích. Řecký jazyk a kultura tak v jižní Itálii žily nadále, ale časem řecký jazyk, tradice a kultura, zvláště po církevním schismatu mezi konstantinopolským pravoslavným patriarchátem a katolickým Římem, poznenáhlu vyklízely pozice. Další vlna perzekucí vůči pravoslaví a řeckému kléru, včetně silového preferování italštiny, nastala od 16. století, takže v 18. století již regiony s řeckým jazykem tvořily izolované ostrovy oproti 15. století, kdy helenofonní oblast „*tvořila nepřetržitý pás území od Jaderského moře až po Jónské moře a mluvila jím ta největší města jako Galatina, Gallipoli, Nardò etc.*“ (Stasia-Luisa Turturro) Po sjednocení Itálie pak vzniklo výhradně italské školství, ve kterém vyrůstaly další generace. Devastační vliv na helenofonní populaci a mluvčí měla také válka a fašismus, poválečná masová ekonomická emigrace, média jako tisk, rozhlas a televize, a do této kombinace faktorů spadalo rovněž společenské postavení terronů, kdy bylo griko nebo grekaniko považováno za jazyk nevzdělanců. V současnosti se hovoří výše uvedenými řeckými

dialektologickými variantami pouze v Kalábrii (v oblasti Bova) a v Apulii (v Salentu), sporadicky také v Basilicatě.

Řecká enkláva v odlehlých horských vesnicích u národního parku Aspromonte, součásti Kalábrijských Apenin v oblasti Bovesia, se nazývá *area grecanica* a místní obyvatelstvo *Grecani* (dále v textu používám počeštěné tvary *Grekaní* a *grekaniko*). Kalábrijský řecký ostrov *area grecanica* v okolí Bovy tvoří vesnice Pentedattilo, Amendolea, Bagaladi, Galliciano, Roghudi, Chorio di Roghudi a Polizzi a dále samotné centrum oblasti Reggio di Calabria a jeho okolí. Řeckým jihoitalským dialektem se zde údajně dorozumívají jen stovky převážně starších lidí. *Grekaniko* se sporadicky vyskytuje rozptýleně i v dalších obcích Kalábrie a sousední Basilicaty. Samotný románský dialekt jižní Kalábrie (*calabrese*) byl silně ovlivněn řečtinou a podobně jako grekaniko je vytlačován moderní formou italštiny.

Mnohem početnější řeckojazyčná komunita – něco přes dvě desítky tisíc mluvčích – obývá kompaktní oblast asi devíti vesnic a měst v Salentu (Salentský poloostrov) v Apulii, jižně od centra provincie, stotisícového Lecce. Tuto skupinu obcí tvoří Calimera, Sternatia, Castrignano dei Greci, Corigliano, Martano, Melpignano, Martignano, Soleto a Zollino. Místní tuto oblast dosud nazývají *dekatria choria*, neboli „třináct vesnic“, což naznačuje postupné zmenšování řeckojazyčné enklávy v Salentu od 19. století. I zde je místní řecký dialekt griko omezen převážně na starší a střední generaci. Do 15. století místní řecké obyvatelstvo používalo řecké písmo *alfavitu*, jehož znalost v agrárním prostředí malých rolníků po likvidaci řeckého kléru a pravoslaví římským katolicismem zanikla.

Teprve v 19. století se objevují první zápisy v griku, tentokrát vlivem italštiny v latince. Se ztrátou byzantského zázemí a kontaktů s mateřskou zemí původně početné řecko-ortodoxní kostely, duchovenstvo a mnišstvo postupně mizí; pravoslavní kněží byli pronásledováni i vražděni a poslední řecké biskupství zaniklo v 15. století. Obyvatelstvo bylo postupně katolicizováno, avšak v posledních desetiletích, současně s oživením zájmu o griko a grekaniko, se obnovují vazby s řeckou církví – například v Bově se znovu konají ortodoxní mše v řečtině. Podobně v nedaleké Gerace, v kostele di San Giovannello – San Giovanni Crisostomo (byzantský kostelík z 11. století), probíhají opět řecko-italské bohoslužby. V klášteře San Giovanni Theristis u obce Bivongi (řecky Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννη του Θεριστή), zasvěceném světcí katolického i ortodoxního ritu jménem Ioannis/Giovanni Theristis (Jan Žnec – přídomek získal po jednom ze svých údajných zázraků, kdy zachránil úrodu před zničením bouří), žili a pracovali v letech 1995–2008 mniši z Athosu, než v roce 2008 obec převedla klášter do užívání Rumunské pravoslavné církvi v Itálii.

Jihoitalská řečtina griko a grekaniko, kterou řečtí lingvisté nazývají souhrnně *katoitaliotika* (Κατωιταλιώτικα, neboli jihoitalská řečtina), jsou nářečí ne zcela srozumitelná mluvčím soudobé novořečtiny. Jde totiž o dialekty s archaickými prvky a zčásti odlišným lexikem poznamenaným italštinou a italskou výslovností. Podobně je tomu s novořečtinou ve vztahu ke *katoitaliotice* jako u jiných řeckých nářečí, jichž se kvůli geografické rozprostraněnosti řeckého etnika a složité minulosti vyvinulo značné množství. Dialektologická a subdialektologická pestrost panovala už v antickém Řecku, a to až do rozšíření všeřecké helénistické *koiné*, z níž se vyvinula

středověká řečtina a řada novodobých řeckých dialektů. Některá z dnešních nářečí řečtiny jsou přímým pokračováním antických dialektů – například známá *tsakonština* (τσακωνικά), přímý potomek spartské dórštiny, nebo maloasijská a černomořská *pontijština* s prvky antické iónštiny. Už ve starověku autoři divadelních her využívali tyto komunikační rozdíly pro komediální dialogy. Podobně tomu bylo i v novověku, kdy například dramatik Dimitrios Byzantios (1790–1853) napsal oblíbenou, v Řecku dosud známou komedii *Babylon*, která – jak napovídá už název – zakládá komediální zápletky, nedorozumění a omyly na rozdílných řeckých nářečích.

Potíž pro neitalského Řeka představuje i zápis v latince, který se v griku vyznačuje značnou nekonzistentností a variabilitou. Griko i grekaniko jsou dialekty donedávna předávané výhradně ústní tradicí, a poměrně nedávno vzniklá fonetická transkripce se tak liší nejen v jednotlivých regionech, ale de facto i v každém městě či obci – a dokonce podle zapisovatele. Oba jihoitalské řecké dialekty patří mezi dialekty moderní řečtiny, které obsahují zčásti dórské archaismy. Rozdíly oproti novořečtině jsou rovněž gramatické a syntaktické – např. v griku se vyskytuje infinitiv, který novodobá řečtina nepoužívá. Také přízvuk a intonace, které jsou v novodobé řečtině velmi výrazné, jsou v griku a grekaniku odlišné, takže cizinec, který poslouchá *katoitaliotické* mluvčí, má akustický dojem, že slyší italský dialekt, v němž tu a tam rozezná řecký výraz. Vzájemné porozumění navíc komplikuje existence lokálních variant (např. *ster-natijský*, *martanský* apod.).

V oblasti salentského i kalábrijsko-bovijského jihoitalského Řeka se setkávají tři dialekty a jazyky – jazykové kódy, které jsou však generačně

různě využívány, vesměs formou diglosie. Starší generace hovoří v rámci své komunity grikem nebo grekanikem, místní italský dialekt (*salentino* nebo *calabrese*) používá pro kontakt s okolím a obvykle neovládá standardní italštinu. U střední generace převažují místní románské dialekty *salentino* nebo *calabrese* a regionální forma standardní italštiny. Konečně nejmladší generace hovoří standardní italštinou a jí pozměněnými místními italskými dialekty, přičemž řecké jazykové varianty ve většině nezná ani aktivně, ani pasivně. Řečtinou jsou zejména lexikálně i výslovnostně ovlivněny místní kalábrijské i apulijské dialekty italštiny – od zmíněných nářečí *calabrese reggino* a *salentino* po *tarantino* (dialekt v Tarantu a okolí) či *dialeto barese* (barijský dialekt).

V druhé polovině 19. století vznikaly první lingvistické práce věnované griku a grekaniku,

zprvu v italském prostředí (Domenico Comparetti, Giuseppe Morosi a další), k nimž se brzy přidali zahraniční akademici a vědci. Mezi nimi především německý lingvista Gerhard Rohlfs (1892–1986), autor první gramatiky grika, a řecký jazykovědec Anastasios Karanastasis (1904–1997). Badatele kromě gramatické a lexikální problematiky zajímal rovněž původ a geneze jihoitalské řečtiny.

V této otázce nejsou badatelé dosud sjednoceni a vznikly celkem tři teze. První lze nazvat byzantskou a jejím autorem je G. Morosi, který na základě podobnosti grika a moderní novořečtiny dospěl k závěru, že řecké dialekty jižní Itálie jsou „reliktem byzantské kolonizace v Itálii“. Tuto hypotézu zastávají především italští vědci, zatímco zahraniční badatelé uznávají spíše tzv. archaickou hypotézu, s níž přišel G. Rohlfs, jehož dílo je pilířem pro studium a poznání řecko-jihoitalských

Představenstvo Chora-Ma ve Sternatii, druhá zprava Elisabetta Indino. Zdroj: archiv autora.

dialektů. Rohlfs po důkladném studiu a analýze dospěl k závěru, že současné griko i grekaniko jsou pokračovateli nepřetržité kontinuity řečtiny v jižní Itálii od dob Magna Graecia, což dokazuje gramaticky např. výskytem nejrůznějších archaismů, lexikálních dórismů (tj. prvků antické dórštiny), výslovností, a konstatuje významné působení řečtiny na románské dialekty v Salentu.

Třetí, méně frekventovaná hypotéza italské provenience, připouští částečnou archaičnost, ale za dominantní považuje především středověký původ současné jihoitalské řečtiny. Italští lingvisté jsou výrazně proti archaické verzi a lingvistický spor o původ grika a grekanika tak zůstává zatím otevřený.

Od druhé poloviny 19. století a zvláště ve 20. století začal vzrůstat zájem, zejména mezi vzdělanci z grikofonních oblastí, o místní řecké dialekty a kulturu minority. Začali rozsáhle zapisovat folklorní texty jako memoráty, básně, písně, ukolébavky, přísloví, dětské říkanky apod. s přepisem v latině. Největší zásluhu v tomto směru má italský básník, polyglot a učenec Vito Domenico Palumbo (1854–1918) z města Calimera. Řada jeho prací byla vytištěna, řada jich dosud nebyla publikována a leží v archivní pozůstalosti.

Palumbo je mj. autorem textu sonáty *Kaliniſta* (italsky Buonanotte, novořecky Καλή νύχτα / *Kalí Nyčta*), milostné básně, později zhudebněné, zlidovělé a dosud velmi populární, která se stala symbolem griko kultury. Nepochybuji, že ji slyšel rovněž mnohý český čtenář, ale měl ji nejspíše za italskou lidovou píseň.

Zajímavou biografii Palumba, nazvanou jeho jménem a s podtitulem *Literát řeckého Salenta* (Letterato della Grecia salentina), vydal současný

calimerský filozof a spisovatel Salvatore Tommasi (nar. 1950), autor řady knih o Salentu. Kromě uvedených jmen existují další griko autoři z města Calimera, např. pedagožka a básnířka Angela Campi Colella (1932–1977), negramotný básník Vito Antonio Tommasi používající pseudonym *Kokkaluto*, kněz Don Vito Lefons (nar. 1834), jeho synovec a právník Antonio Lefons (1882–1952), inženýr a matematik Giuseppe Aprile (1878–1944) nebo asi nejvýznamnější současný griko básník Brizio Leonardo Colaci (nar. 1933) a další. Ze Sternatie pochází poeta Cesare De Santis a v Zollinu má původ významný griko spisovatel, překladatel a lingvista Domenicano Tondi (nar. 1884), jehož nejvýznamnějším dílem je *Glossa. La lingua greca del Salento* (Glossa. Řecký jazyk Salenta), která vyšla v reedici v roce 2001.

V Kalábrii proslul významný představitel řeckého světa jižní Itálie, nedávno zemřelý intelektuál a básník Salvino Nucera, původem z vesnice Chorio di Roghudi (1952–2025).

Calimera je v současnosti „mekkou“ kultury a tradic grika, kde vznikl kruh učenců a literátů s názvem *Ghetonia* (řecky Γειτονιά, vysl. *Jitonía*, tj. „sousedství“) a stejnojmenná hudební skupina, která byla založena v roce 1992 zásluhou Roberta Licciho, jinak člena dalšího proslulého salentského hudebního tělesa *Canzoniere Grecanico Salentino*. Toto těleso je současně stejnojmenným kulturním sdružením založeným v roce 1975 spisovatelkou Rinou Durante. Hudební kapelu s místními apulijskými hudebními umělci vede houslista a hráč na tamburínu Mauro Durante, který převzal vedení po svém otci Daniele Durante.

Skupina se věnuje tradiční salentské griko hudbě, zejména z okruhu *pizzica tarantata* (viz níže),

a vydala přes dvacet alb, absolvovala řadu koncertů v Evropě, USA a Kanadě či na Blízkém východě a v roce 2011 byla oceněna jako nejlepší italská skupina. V roce 2018 byla označena Songlines Music Awards za nejlepší hudební skupinu na světě.

Další hudební skupinou, jejíž hudba vychází ze salentské *grico* tradice, je *Aramirè*, která interpretuje tradiční milostné a polyfonní písně, včetně *pizzica* hudby. Skupina je od roku 1996 pokračovatelem zaniklé kapely *Canzoniere di Terra d'Otranto*, hrající od konce 50. let minulého století, která se zaměřovala na místní řeckou tradiční hudbu. Proslulá je rovněž *Encardia* (Εγκάρδια, znamená „srdečně“ nebo „ze srdce“), řecká hudební skupina založená v roce 2004 Kostasem Kostantatosem a jeho kolegy Vangelisem Papageorgiem a zpěvačkou Anastasií Dulfí. Kapela spolupracuje s předními hudebníky ze Salenta i celé Itálie. Hudba *Encardie* se inspiruje především hudební tradicí Řeků v jižní Itálii a středomořských regionů.

Encardia koncertuje po celém světě a účastnila se rovněž slavného každoročního festivalu *La notte della Taranta* (poprvé v roce 2008). Festival vznikl v roce 1998, probíhá každý večer po většinu srpna v různých městech Salentského Řecka jako Sterratia, Corigliano d'Otranto a dalších, s finálním mega koncertem v Melpignanu, a má za cíl udržovat a propagovat hudební tradice řeckého Salenta, především *pizzicu*.

V roce 2023 byli členové skupiny *Encardia* prohlášeni čestnými občany řecky hovořící obce Calimera v Apulii. Středomořský repertoár, jako *Encardia*, má rovněž krétská skupina *Chainides* (Χαϊνίδες, *Hajduci*), v jejíž produkci se objevují také písně ze salentského Řecka.

Pizzica je tradiční, již po staletí existující forma hudby a tance řecké populace v oblasti Salenta i Kalábrie, která se stala vlastní také italským sousedům. Její vznik a projev je spojován s tzv. *tarantismem*. V jižní Itálii žije druh pavouka sklípkan, kterému se podle jeho výskytu v oblasti Tarenta říká rovněž *tarantule*. Tito sklípkaní svou kořist loví pomocí jedu, který do ní při kousnutí vstříknou. Toto kousnutí je pro člověka velmi bolestivé, ale málokdy smrtelné.

V chudém regionu, kde si lékaře nemohli dovolit, vznikl fenomén domácí léčby většinou žen údajně postižených kousnutím a otravou jedem pavouka – *tarantismem*. Ten ve skutečnosti nebyval obvykle způsoben pavoučím kousnutím, nýbrž šlo o hysterické reakce na neutěšený, těžký způsob života, mnohdy spojený s nucenými sňatky v ryze patriarchální společnosti s nemožností rozvodu a přísně střeženými sociálními pravidly, která vyvolávala u žen nejružnější maniodepresivní traumata a frustrace. Lidová léčba podobných stavů nabyla podoby dlouhotrvajícího individuálního tranzovního tance.

Tanec je doprovázen tamburínami, bubny, mandolínami, kytarami, akordeony a vášnivým zpěvem. *Pizzica* je typem *tarantelly*, hypnotizující a rytmicky extatické hudebně-taneční tradice, jak se nazývá tato skupina stále populárních jihoitalských tanců. Tančí ho individuálně nebo v párech nejen ženy, ale také muži. Tomuto tanci a hudebnímu projevu je věnován zmíněný festival *Noc tarantelly*, který mívá hojnou a aktivní diváckou účast.

Kromě bohaté živé ústní tradice a folklóru zachovávají jihoitalští Řekové stále mnohé kalendářní a rodinné zvyky a prvky materiální kultury. Tradiční kuchyně Kalábrie a Salenta je silně ovlivněna řeckými sousedy a příliš se navzájem neliší.

Jako všichni Řekové milují jejich jihoitalské krajané zeleninu, olivy a luštěniny a navrch malé pálivé papričky.

V oblasti Bovesia se peče na Velikonoce aggute, tradiční chléb, který je na povrchu zdoben malovanými vařenými vejci podobně jako řecké tsoureki. Jiný řecko-kalábrijský tradiční svatební sladký pokrm je scardateddhi, v podobě malých koblih z mouky, medu a anýzových semínek a posypané hojně hnědým cukrem a kmínem. Pita a lestopita je další tradiční řecko-kalábrijský chléb z oblasti Bovesia.

Také Griko v Salentu udržují do dnešních dnů řadu tradičních pokrmů, především cuddhure, velikonoční kruhovitě pečivo, v jehož názvu poznáváme totožný řecký koulouri, denní ručně připravovaný chléb zvaný sceblasti. Oblíbený je typický řecký dezert mendulata te cranu plněný smetanovým sýrem s vanilkou, slazený medem a cukrem, nebo ciceri e tria, těstoviny s cizrnou. Zájemci si mohou při návštěvě Salenta pořídit kuchařku s mnoha tradičními recepty tamních Řeků nazvanou *Grecia Salentina la Cultura Gastronomica*.

Kalábrijsko-grekanské „hlavní město“ a centrum tamních Řeků je Bova (kalábrijsko-řecky Χώρα του Βούα neboli Chóra tou Vúa, případně jen Vúa), malé horské město v Aspromonte, které se původně nazývalo řecky Vuna. Kromě města má také řada ulic řecké názvy, cedule na vjezd do města jsou dvojjazyčné řecko-italské.

Proslulý a v Itálii jedinečný je svátek zdejšího patrona sv. Leona, který probíhá na Květnou neděli v podobě průvodu ke kostelu světce, kdy nad hlavami účastníci nesou podomácku vyrobené figuriny ženských tvarů ze zelených olivových větviček a ozdobené květinami a ovocem.

V Bova a dalších grekanských vesnicích se udržují tradiční řemesla jako tkaní hedvábí nebo látek z vlny, lnu a bavlny, výroba koštat, nebo dřevěné řezbování forem na tradiční sýr musulupu z Aspromonte, zvaných podle něj musulupare. Nad obcí Bova se na skále tyčí dřívější byzantská pevnost; ve městě samém se nacházejí dvě muzea: paleontologicko-přírodní instituce a především Muzeum kalábrijského řeckého jazyka Gerhar-da Rohlfse (Museo della lingua Greco Calabria Gerhard Rohlfse), které bylo otevřeno roku 2016. Výstavní sály muzea se věnují životu a dílu tohoto badatele, kalábrijské řečtině a národopisu.

V Bova a okolních obcích probíhá rovněž každoročně hudební festival *Palea riza* (Dávný nebo starobylý kořen), který prezentuje mj. tradiční kalábrijskou řeckou lidovou hudbu.

V Kalábrii, Apulii a na Sicílii se pěstuje dosud starobylá odrůda vína známá už starým Řekům, po nichž nese název Grecanico. Z jejich hroznů se vyrábí převážně ne příliš silná, suchá, ale také dezertní vína. Další proslulou starobylou odrůdou je víno zvané Greco, z něhož se lisuje jantarově zbarvený nápoj, jehož nejznamenitějšími výrobci jsou vinaři z Bianco na východním pobřeží Kalábrie.

Zvláště v posledních desetiletích vznikají v Apulii i Kalábrii spontánně nejrozličnější kulturní, historické, národopisné a lingvistické spolky, sdružení a organizace jihoitalských Řeků, které si kladou za cíl udržovat řeckou kulturu, jazyk a zvyšovat povědomí o nich v italské společnosti. V Bovesii působí několik skupin, které propagují kalábrijskou řečtinu a řeckou kulturu, například Area Grecanica, Jalo Tu Vua (Pobřeží Vua) nebo Immas-to (My jsme/Existujeme). Nabízejí jazykové kurzy, kulturní semináře, vydávají knihy, audiovizuální

nosiče a také organizují výlety k mnoha historickým a přírodním památkám v řecké oblasti.

Výše již byla zmíněna organizace Ghetonia z města Calimera, které je intelektuálním a kulturním centrem apulijských Řeků. Ghetonia zde roku 2003 v centru obce založila La Casa – muzeum rolnictví a kultury Griko, kde nejen vystavuje exponáty domácí řecké lidové kultury, ale provozuje také knihovnu.

Podobná a početná sdružení existují i v dalších obcích Apulie. Např. v Corigliano d'Otranto působí kulturní spolek Argalio, který kromě udržování grika a lidových tradic reprodukuje tradiční griko hudbu. Společným úsilím aktivistů za záchranu grika vychází místní salentský časopis *I Spitta* (Jiskra) s texty v živém jazyku griko, který současně vyvolal živou diskuzi ohledně standardizované ortografie grika včetně návrhu na znovuzavedení řecké alfabety.

Mezi nejvýznamnější organizace patří velmi aktivní asociace Chora-Ma ve Sternatii (řecky

Řecká skupina Enkardia. Zdroj: archiv kapely.

Η χώρα μας, v přepise *I chóra mas*, neboli „Naše země“), což v lokálním významu lze přeložit spíše „Naše město“, poněvadž v griko místní nazývají Sternatii krátce Chora ve významu město. Název Sternatia pochází z řeckého slova sterna neboli cisterna, kterých se zde mimochodem zachovalo ještě několik z římské doby. Pojmenování Chora je zkrácením ze středověkého byzantského názvu obce χώρα Στερναδίκτης (*chóra Sternadiktis*).

Asociaci založil v roce 1976 Donato Indino, který byl jejím prezidentem do své smrti v roce 2000. Chora-ma tvoří kulturní a studijní centrum pro celé salentinské Řecko na ochranu dialektu griko (kterým ve Sternatii dosud hovoří většina místní populace) a usiluje o zachování a propagaci dědictví řecké minulosti.

Studijní centrum, umístěné od roku 1987 na prestižním místě, v renesančním paláci ze 16. století Marchesale Granafei, postaveném místním rodem Granafeiů, pořádá konference na nejruznější témata, z nichž v posledních letech vyčnívají vědecké konference řecko-salentských studií s vydáváním sborníků příspěvků *L'idomeneo* pod redakcí prof. Giuseppe Indino. Chora-Ma organizuje divadelní a filmová představení, kurzy řečtiny griko i novořečtiny, setkání s nejruznějšími osobnostmi z oblasti kultury, režiséry, herci, spisovateli i politiky včetně prezidenta řecké republiky atd.

V roce 1982 sdružení iniciovalo (v lokalitě poprvé od roku 1621) liturgii v řecko-pravoslavném obřadu, kterou sloužili metropolita G. Ferrari a otec D. Giannotti, farář řeckého kostela v nedaleké Lecce. Předsednictví instituce zůstalo takřka v rodině; současnou předsedkyní je Elisabetta C. Indino. Činnost řídí vědecký výbor, jehož členy jsou významní profesori řady univerzit, z nichž bych vyzdvihl

dva specialisty na griko dialekt a lidové tradice: prof. Giorgio V. Filieriho a PhDr. Loredanu Viola.

Prognóza perspektivy existence jihoitalských řeckých dialektů není optimistická. Přestože vládní podpora nejrozličnějším lokálním spolkům a sdružením, usilujícím o zachování jazyka a kultury griko a grekaniko, je nepopíratelná, ve skutečnosti chybí tam, kde by mohla být zásadní – třeba ve školství. Neexistují základní školy ani střední školy s vyučovacím jazykem jihoitalských Řeků; výuka zájemců ve spolcích nepokrývá dostatečnou část populace. Od vzniku novodobého italského státu je patrná spíše snaha po jazykové unifikaci obyvatelstva.

Dalším faktorem je moderní industriální doba, která odvádí především muže a mládež za živobytím do jiných částí Itálie. Podobně působí na šíření standardní italštiny média, zvláště televize, takže jsou griko a grekaniko na ústupu; ve většině jimi hovoří generace střední a starší, mladí výjimečně, i když jsou snahy přivést tuto generaci k rodnému jazyku, což se daří do určité míry díky hudbě a posílení atraktivity jihoitalských řeckých dialektů.

Angažuje se rovněž Řecko, které se svými jihoitalskými krajany udržuje silné vazby a podporuje používání jihoitalské řečtiny včetně výuky

Canzoniere Grecanico Salentino. Zdroj: archiv skupiny, foto Ashli Linkous.

novořečtiny. Lektoři a badatelé z Řecka, živá výměna folklorních a hudebních skupin, výstavy, knihy v novořečtině jsou jen částí těchto aktivit.

Přese všechno úsilí se zdá, že jsme svědky finále a posledního dějství přes dva tisíce let trvající přítomnosti řeckého jazyka a kultury v jižní Itálii. Lze jen doufat, že tento pesimistický scénář se ne naplní a dojde k obrodě vitality helénství v bývalé Magna Graecia, i když se sotva již obnoví situace, kdy například ještě před šedesáti lety se v Salentu hovořilo jen grikem.

Ivan Hlavatý (* 1957) vystudoval obor národopis a folkloristika na FF UK v Praze. Zabýval se řadu let výzkumem řecké minority v Česku a věnuje se problematice národopisu Řecka a sousedních regionů Balkánu, Malé Asie a Předního Východu. Je autorem řady článků i výstav o řecké minoritě v ČR a autorem nebo spoluautorem několika publikací.

» athapaska@seznam.cz

Prelát Eduard Kavan (1875–1935)

Věnováno 150. výročí narození a 90. výročí skonu

VÁCLAV MAREK

*Těla jejich v pokoji pohřbena byla,
ale jméno jejich žije v dalších pokoleních.
(Sir. 44, 14)*

V druhém pololetí roku 2025 uplynulo 150 let od narození významného římsko-katolického kněze 1. poloviny 20. století, hanáckého rodáka, politika, poslance moravského zemského sněmu v Brně, senátora Národního shromáždění ČSR, probošta a preláta P. Eduarda Kavana. Současně uplynulo 90 roků od doby, kdy se navrátil do Boží náruče.

Narodil se na Hané dne 13. října 1875 v Břesovicích (dnes Vřesovice na Prostějovsku) na č. p. 45 jako šestý z devíti dětí půllánika Františka Kavana a jeho manželky Františky, roz. Vysloužilové, z Břesovic. Všechny děti byly formovány a vychovávány v prostředí uvědomělé katolické víry.

Po studiu v „malém semináři“ v Kroměříži a maturitě na tamním gymnáziu v roce 1895 byl na podzim téhož roku přijat do bohosloveckého semináře v Olomouci a nastoupil cestu směřující k přijetí kněžského svěcení. V arcibiskupském semináři jako rektor, nebo jak se tehdy funkce statutára semináře jmenovala – superior, „pevnou

Kavan v roce 1934.
Zdroj: archiv autora.

rukou“ vládl ThDr. Karel Wisnar. V jeho osobě se více i méně úspěšně spojovala role mentora v semináři s výukou ve škole. Na formaci mladého bohoslovce největším dílem působil spirituál P. Alois Deml. V jarních měsících roku 1899 Eduard přijal podjáhenské a jáhenské svěcení. Jak bylo dlouhou tradicí, dne 5. července 1899 v Olomouci, na svátek sv. Cyrila a Metoděje, byl alumen Eduard ve svých 24 letech vysvěcen v chrámu sv. Václava arcibiskupem ThDr. Theodorem Kohnem na kněze. Svému duchovnímu otci, metropolitovi, slíbil, že s Boží pomocí se stane dobrým knězem. Rozhodně, jak vyplývá z níže uvedeného, daný slib splnil. Primiční mši svatou sloužil za asistence místního faráře P. Ignáce Eihera v kostele sv. Petra a Pavla

ve Vřesovicích za účasti okolních kněží, věřících z farnosti a četných hostů.

Kavanovo kněžské působení je téměř výhradně spojeno s Valašskem. P. Eduard nastoupil 1. srpna 1899 jako kooperátor do farnosti s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, do tzv. valašského Jeruzaléma, Valašského Meziříčí. Léta jako kaplan vypomáhal v pastoraaci dlouholetému faráři a děkanovi Mons. P. Františku Gilligovi. V roce 1915 se „již ostřílený“ kaplan P. Eduard Kavan stal nakrátko administrátorem této farnosti a od 30. září 1915 až do 31. května 1934 místním farářem. Od 1. června 1934 jako konzistorní rada a olomoucký nesídelní kanovník byl investován do úřadu probošta kolegiátní kapituly a faráře u sv. Mořice v Kroměříži. V této funkci skonal na děletrvajícím srdečním chorbou 30. července 1935 v necelých 60 letech. První nekrolog od svého hanáckého rodáka z nedalekého Brodku u Prostějova, kolegy senátora JUDr. Mořice Hrubana, přinesl dne 31. července 1935 olomoucký *Našinec*. Ten dne 1. srpna 1935 publikoval další rozsáhlý dvoustránkový nekrolog, včetně oslavné básně spisovatele a náboženského publicisty P. Rudolfa Stupavského. Zádusní mše byla sloužena 1. srpna 1935 v 9 hod. dopoledne v Kroměříži v kostele sv. Mořice. Po ní byly ostatky převezeny na Svatý Hostýn. Následující den, v pátek 2. srpna, v bazilice Panny Marie sloužil slavné rekviem olomoucký světící biskup Mons. ThDr. Jan Stavěl za asistence gen. vikáře ThDr. Jana Martinů, preláta ThDr. Josefa Vyvlečky, Otakara Švece, Františka Jemelky a Snášela. Velmi podrobný seznam dalších duchovních i laických účastníků pohřbu přinesl tisk. U hrobu na hostýnském lesním hřbitůvku, do kterého již předem byla farníky vložena prst z Valašského Meziříčí, jménem arcibiskupa

Prečana poděkoval a rozloučil se olomoucký světící biskup Jan Stavěl a další desítka smutečních hostů.

Když na začátku 2. pololetí roku 1899 novokněz P. Eduard přišel do Valašského Meziříčí, vedle získávání prvních kněžských zkušeností při pastorační činnosti se ihned od prvopočátku zapojil v místních spolicích a začal pracovat i politicky. Byl spoluzakladatelem týdeníku *Noviny z pod Radhoště*, v letech 1903–1930 noviny redigoval. Vybudoval Valašskou tiskárnu a předsedal její společnosti. Tyto noviny se staly tiskovým orgánem valašských katolíků a významně ovlivňovaly veřejné mínění v oblasti. V nich se lze seznámit s některými detaily jeho činnosti i myšlenkami, protože do nich často přispíval. P. Kavan byl předsedou a mecenášem Cyrilské jednoty ve Valašském Meziříčí, předsedou místní pobočky Všeodborového sdružení křesťansko-sociálního dělnictva. V únoru 1907 jej delegáti na valné hromadě Katolicko-politické jednoty ve Valašském Meziříčí poprvé zvolili jejím jednatelem a jako pozdější předseda „*zůstal jím až do konce*“. Ještě jako kaplan dne 17. února 1913 přijal kandidaturu za poslance zemského sněmu v Brně a v témže roce byl zvolen. Současně se stal předsedou dozorčí rady raiffeisenské záložny, členem Hospodářské besídky v blízké Poličné, duchovním rádcem Alžbětinského spolku a předsedou Spolku pro ošetřování nemocných. Pomáhal „uvádět do života“ valašskomeziříčský Hluchák. Založil místní pobočky Orla a Omladiny, jejichž protektorem se pak stal.

Po vypuknutí první světové války doslova s otcovskou starostí a nadlidským úsilím vyvíjel péči o rodiny, jejichž živitelé byli na frontě. V poledne poskytoval ex propria 2–4 osobám oběd, působil v místním výboru Červeného kříže a v jeho podpurném odboru, byl předsedou Okresní úřadovny

sirotčího spolku, členem Okresní hospodářské rady a výboru Spolku pro ošetřování nemocných.

Všeobecná protiválečná schůze ve Valašském Meziříčí v září roku 1917, konaná z Kavanova podnětu, se vyslovila pro mír a byla provokativně ukončena hymnou *Kde domov můj*. V roce 1918 se P. Eduard stal členem národního výboru a místním „mužem 28. října“. V témže roce se stal členem a místopředsedou Okresního národního výboru ve Valašském Meziříčí, v roce 1919 byl zvolen prvním náměstkem valašskomeziříčského starosty, vedl finanční referát. Mimo činnost v lidosprávě pokračovala také jeho stranická kariéra. Již 19. ledna 1919 se ve Valašském Meziříčí konala ustavující schůze místní organizace Československé strany lidové, na níž byl Kavan zvolen předsedou. Záhy se stal i předsedou okresní rady, v roce 1928 byl již předsedou krajské rady strany.

P. Kavana silně zasáhla antiklerikální poválečná krize a nálada ve společnosti. Nesmířil se s tím, že nová republika by se měla profilovat socialisticky. Vnímал poválečnou bídu většiny obyvatelstva, jeho radikalizaci vyúsťující do tzv. kulturního boje vedeného pod heslem „Pryč od Říma“, který měl dovést rozchod s Vídní a Habsburky. Trápilo ho formování vztahů mezi novou republikou a římskokatolickou církví, včetně jejího štěpení, roztržistěnost českého politického katolicismu.

Ještě jako valašskomeziříčský kaplan P. Kavan ve volbách dne 17. června 1913 byl zvolen poslancem

moravského zemského sněmu za kurii venkovských obcí za obvod Valašské Meziříčí a Rožnov. Vzhledem ke skončení války a vzniku republiky tato jeho činnost netrvala dlouho. Ve volbách v roce 1920 kandidoval do parlamentu nové republiky. Nebyl ale zvolen. S trochou spekulace lze příčiny tohoto neúspěchu hledat v celkové situaci v nově vzniklém státě, popsané v předchozím odstavci. Ve volbách v roce 1925 však získal za Československou stranu lidovou senátorské křeslo, které o čtyři roky později obhájil, a v senátu zůstal až do svého skonu.

Od roku 1921 byl předsedou Jednoty duchovenstva arcidiecéze olomoucké. „Vystřídal“ Mons. ThDr. Antonína Stojana, který se tehdy stal olomouckým metropolitou. V roce 1922 rada Kavan měl být jmenován kanovníkem kapituly v Olomouci, ale odmítl.

Celou poválečnou Kavanovu činnost v rámci nekrologu v olomouckém *Našinci* zhodnotil již 2. srpna 1935 P. Rudolf Dostál. Vyslovil přání, aby oběť, kterou pan probošt a senátor přinesl veřejnému životu pro rozkvět církve a národa nebyla nadarmo.

Přejme prelátu Kavanovi, ať na tehdy vznikajícím svatohostýnském Slavíně zasloužilých katolických pracovníků očekává své slavné vzkříšení. Třicet pět roků života, velká obliba a plodná práce P. Eduarda na východní Moravě mu přinesly označení „vůdce katolického lidu Valašska“. Vzpomeňme na pana prelátu při příležitosti jeho letošního 150. výročí narození a 90. výročí skonu i modlitbou. R. I. P.

Václav Marek (* 1945) byl spoluzakladatelem a prvním ředitelem Cynilometodějského gymnázia v Prostějově. V důchodu se zabývá genealogickými studiemi.

» drvmarek@seznam.cz

Publikace Navzdory všem překážkám

Protinacistický odboj a odpor na Kojetínsku

PETR JIRÁK

V únoru 2024 vyšla publikace *Navzdory všem překážkám – Protinacistický odboj a odpor v soudním okrese Kojetín*. Kniha Petra Jiráka, vydaná nakladatelstvím Svět křídel Cheb v nákladu 400 výtisků, se podrobně věnuje historii různých protinacistických aktivit v někdejším soudním okrese Kojetín. Ten byl v letech 1877–1949 jednou ze dvou částí politického okresu Přerov, druhou byl soudní okres Přerov. Od února 1949 do června 1960 dokonce existoval samostatný okres Kojetín. Po zrušení tohoto okresu bylo jeho území rozděleno mezi nově definované okresy Prostějov, Přerov a Olomouc. Mimochodem, nakladatelství Svět křídel Cheb vydalo před pěti lety jinou publikaci z Jirákovy pera: *Pod svícnem tma – Historie partyzánské skupiny z Velké Bystřice* (viz KROK, č. 4/2020, s. 65–66).

Odbojové skupiny v soudním okrese Kojetín

V publikaci je největší pozornost pochopitelně věnována odbojovým organizacím působícím na Kojetínsku. V počátečním období okupace tam existovala ilegální okresní organizace KSČ

s centrem v Kojetíně. Toto menší hanácké město bylo za první republiky „komunistickou baštou“ na střední Moravě. Snad již na konci roku 1938, tedy ještě v období druhé republiky, kdy byla zakázána činnost KSČ, byl v Kojetíně ustaven ilegální výbor KSČ pro soudní okres. V čele okresní organizace byli i komunisté z města (František Šmejdovec, Eduard Zapletal, Emil Zlámal...), dále Jiří Kozák z Tovačova či Jan Pochyla z Uhřetína.

Okresní vedení bylo založeno zásluhou krajského sekretáře Rudolfa Térera a v jeho čele stál František Šmejdovec, jenž v rámci okresu vybudoval pět oblastí s celkem deseti místními skupinami, komunisté měli navíc závodní buňky v kojetínském cukrovaru a lihovaru. K činností komunistických odbojářů patřily výroba, distribuce a vylepování protinacistických letáků či podpora poskytovaná rodinám vězněných osob. Letáky do Kojetína osobně dopravoval Stanislav Masar, kojetínský rodák a krajský vedoucí ilegální KSČ v Brně. Některé letáky byly vyrobeny přímo kojetínskými komunisty (Červánky svobody), rozmnožovací stroj se nacházel v držení Sigmunda Šmejdovce. Ilegální činnost komunistů, ale i jiných

Jan Šenk, sokolský odbojář z Kojetína.
Zdroj: SOKA Přerov.

František Novák, člen odbojové organizace
Moravská rovnost. Zdroj: Jaroslav Novák.

Frederick Hughes, americký letec ukrývaný
českými vlastenci. Zdroj: archiv autora.

odbojářů, byla namířena rovněž proti kolaborantské *Národně socialistické české dělnické a rolnické straně* (NSČDRS), kterou založil politický „dobrodruh“ František Mlčoch (1888–1946), rodák z blízkých Uhřetic.

Na přelomu let 1939 a 1940 došlo k jakémusi „letákovému střetu“ mezi ilegální KSČ a kolaboranty z Mlčochovy „partaje“. Někteří z příslušníků NSČDRS byli před válkou členy KSČ, takže mohli velmi dobře odhadnout, kdo z Kojetína se podílí na činnosti ilegální KSČ. Brzy po zveřejnění nenávisných kolaborantských letáků v březnu 1940 následovalo zatýkání komunistů. Do začátku července 1940 byly zatčeny na čtyři desítky osob z řad komunistického odboje. Celkem deset komunistů z Kojetína nepřežilo nacistickou perzekuci, válku nepřežilo též několik dalších komunistů z okresu, mj. Jiří Kozák nebo František Nenutil. Jan Peštuka (* 1906, Kojetín),

člen I. ilegálního ÚV KSČ v Praze, byl zavražděn na začátku prvního stanného práva (29. září 1941 v Praze).

Jinou důležitou odbojovou organizací byla v prvních letech okupace *Obrana národa*, jež působila v celém protektorátu. Na jejím budování na Kojetínsku měl velké zásluhy Jan Šenk (* 1890), starosta Sokola Kojetína a místostarosta Sokolské župy hanácké se sídlem v Kroměříži. Podíl Sokolů v *Obraně národa* byl na střední Moravě velmi výrazný. Odboj kojetínských Sokolů spočíval v organizování čet pro případ povstání, shromažďování informací, rozšiřování zpráv zahraničního rozhlasu nebo ukrývání střelných zbraní.

Po likvidaci armády byly z kasáren v Kroměříži odvázeny zbraně a ukrývány v okolí, některé z nich i v Kojetíně, nejprve na půdě sokolovny. Po jejím obsazení německými vojáky byly zbraně tajně odneseny na pískoviště Dominika Skopala

u Moravy. Později byly zbraně přesunuty do hájovny Včelín, jež se nachází v lužním lese u Kojetína. Když se hajný Bernovský služebně odstěhoval na Kudlovskou dolinu, vzal s sebou i zbraně (devět vojenských pušek, dva kulometné pásy s náboji). Část zbraní údajně později použili partyzáni a část se vrátila do Kojetína.

Když Heydrich nastoupil do funkce zastupujícího říšského protektora, nastalo na podzim 1941 zatýkání funkcionářů Sokola, do té doby Němci trpěné organizace. Na stovky Sokolů byla uvalena tzv. ochranná vazba a byli odvezeni do koncentračního tábora Osvětim, aniž by byli za něco konkrétního odsouzeni. Na nechvalně známém místě jich většina zahynula, v první polovině roku 1942 k nim patřili i tři přední Sokolové z Kojetína: Jan Šenk, Jindřich Riegl a Josef Bajer.

Sokolské jednoty v Tovačově a několika okolních obcích nepatřily do Hanácké župy v Kroměříži, nýbrž byly součástí Středomoravské župy Kratochvílový v Přerově. Z toho důvodu byla ilegální činnost Sokolů z Tovačovska řízena a koordinována z Přerova, nikoliv z Kroměříže. Výraznou osobností *Obrany národa* na Přerovsku byl tovačovský Sokol Bohumil Venclík (1881–1944), popravený rok před koncem války kvůli ukrývání kojetínského odbojáře Rajmunda Navrátila (1892–1944). Několik sokolských jednot v okrese Kojetín (Klenovice na Hané, Pivín) bylo dokonce součástí Sokolské župy Prostějovské. Z toho důvodu se někteří jejich členové zapojili do odbojové činnosti prostějovské organizace *Obrana národa*.

Později působily v soudním okrese Kojetín jiné odbojové organizace, především *Moravská rovnost* a *Viktor*. První z nich existovala v letech 1942–1943 a zaměřovala se především na distribuci

stejnojmenné komunistické tiskoviny. Na rozdíl od ilegální KSČ z let 1939–1940 byly členy *Moravské rovnosti* prokazatelně i osoby nekomunistické orientace. Jejich hlavní motivací bylo podnikat něco proti německým okupantům. Vedoucím *Moravské rovnosti* na Kojetínsku byl Jaroslav Raška (* 1915), jenž byl 24. ledna 1945 zavražděn ve Vratislavi spolu s 39 dalšími odbojáři z Moravy, spolu s ním zemřel také jeho spolubojovník František Novák (* 1904) z Hrušky a dva členové obdobné organizace z Přerovska.

Odbojová organizace *Viktor* spolupracovala v roce 1945 zejména s *Tajnou vojenskou a civilní organizací* (TVCO), zpravodajským uskupením pracujícím pro 1. čs. partyzánskou brigádu Jana Žižky. Organizace *Viktor* vyvíjela na konci války intenzivní zpravodajskou činnost a získané údaje předávala TVCO, např. šlo o informace o ubytování

Pomník obětem světových válek v Čelčicích. Foto: Petr Jirák.

Obal publikace *Navzdory všem překážkám*.

německých a maďarských vojáků na Kojetínsku i Přerovsku, skladech benzínu a ženijního materiálu (mj. v cukrovaru Kojetín, v lužním lese), opevňování řeky Moravy v úseku Kojetín – Dub nad Moravou. Členové organizace se též podíleli na zásobování partyzánské brigády potravinami nebo léky. Vedoucí rajónu Kojetín František Körner (* 1909) byl 7. května 1945 zastřelen německými vojáky na mostě přes Valovou za obcí Uhříčice. Jeho syn Vladimír Körner se stal významným českým scénáristou a spisovatelem.

Nejradikálnější odbojová činnost

V soudním okresu Kojetín byla pouze jedna větší lesní plocha – lužní les táhnoucí se od Kojetína směrem k Chropyni a Troubkám. Není však doloženo, že by s tímto lesem byla spojena činnost partyzánů (v prvních letech okupace zde hajný „pouze“ ukrýval zbraně, viz výše). Účastníci ozbrojeného odboje v týlu nepřítelů se ovšem území Kojetínska nevyhnuli, jejich činnost se projevila především na železničních tratích v okolí Nezamyslic. Od 9. února do 23. dubna 1945 máme totiž

úředně doloženo šest případů výbuchů náloží pod kolejnicemi, největší následky měla detonace, k níž došlo 1. dubna 1945 v katastru Dřevnovic, k dalším výbuchům došlo v katastrech Víceměřic, Dobromilic a Pivína.

Od 12. ledna do 23. dubna 1945 uskutečnili partyzáni na území soudního okresu Kojetín prokazatelně 13 akcí, kromě šesti explozí na železničních tratích se jednalo o přepadení četnické stanice v Doloplazech, přepad skladiště kamenolomu, přestřižení telefonních drátů (obojí za Pivínem) a čtyři případy zásobení partyzánů kuřivem. Ve všech (nebo skoro všech) případech se jednalo o činy příslušníků partyzánského oddílu *Jermak-Volkov (Porošin)*, který od listopadu 1944 vyvíjel zásobovací, diverzní i bojovou činnost nejen v širém okolí Prostějova, ale též na Boskovicku a Kojetínsku. Partyzánský oddíl měl důležitý bunkr v obci Vyšovice, tj. v těsném sousedství okresu Kojetín (bliže viz KROK, č. 2/2025, s. 34–40).

Kromě diverzní činnosti partyzánů z Prostějovska byly na Kojetínsku zaznamenány rovněž dvě přestřelky příslušníků odboje s Němci. V noci ze 17. na 18. srpna 1943 byl při zatýkání ve Věrovanech zastřelen odbojář Karel Bolf (* 1905). Těsně před smrtí dokázal výstřelem z pistole vážně zranit Rembrandta Lindenthala, příslušníka zlínského služebny gestapa. Z toho se po zásahu do kyčelního bodce stal invalida. Spolu s Meinhardtem Weikertem, jenž zastřelil Bolfu, byl Lindenthal popraven 20. května 1946 v Uherském Hradišti. Dne 8. května 1944 Stanislav Mikolášek (* 1923), člen partyzánské skupiny z Velké Bystřice, postřelil na mostě přes Moravu mezi Troubkami a Tovačovem hlídkujícího německého vojáka.

Mikolášek, sám od předchozího dne postřelený českým četníkem, byl v beznadějném stavu zatčen Němci 10. května 1944 ve stodole ve Věrovanech a o den později oběšen na lípě u Poličné.

Případy individuálního protinacistického odporu

Název napovídá, že se kniha zabývá nejen organizovaným odporem (= odboj), ale také případy protinacistického odporu jednotlivců. Na jaře 1939 došlo k řadě případů, kdy neznámé osoby na Kojetínsku vytrhaly dvojazyčné dopravní značky s názvy obcí. V knize se lze dočíst i o případech slovního odporu proti okupaci, např. 20. července 1939 četníci z Doloplaz zatkli čtyři osoby z Tištiny pro urážku Hitlera, německé armády a národa. Jedním ze zatčených byl dělník Josef Rábek, z něhož se brzy poté paradoxně stal člen kolaborantské NSČDRS. Dne 5. října 1939 neznámý „pachatel“ zcizil říšskoněmeckou vlajku, jež byla vyvěšena na budově měšťanské školy v Dobromilicích.

Zajímavou událostí byl incident s Němci, který se stal 16. října 1940 v Tovačově. Před sedmou hodinou večerní zde osobní auto najelo na koňský povoz plný řepy. Dopravní nehodu zavinil opilý řidič Langer, jenž vezl z místního zámku do Olomouce Rudolfa Vlasáka-Högera, komisaře Pozemkového úřadu v Olomouci. Kůň sedláka Chýly musel být druhého dne poražen. Oba Němci se po nehodě chovali zpupně, což vyvolalo odpor místních obyvatel, jejichž počet rostl. Nacista Vlasák-Höger dokonce vystřelil pro výstrahu dvakrát z pistole do vzduchu. Po příchodu místních četníků se situace postupně zklidnila. I k tomuto zajímavému incidentu se lze v publikaci dočíst podrobné informace.

Na území soudního okresu Kojetín se v průběhu okupace ukrývalo mnoho osob, např. již v roce 1940 se v Kojetíně a Tovačově vyskytovali dva polští uprchlíci. V pozdějších fázích války docházelo k ukrývání mladých mužů, kteří uprchli z pracovního nasazení v Německu. Z tohoto důvodu se od března 1943 do konce války na různých místech skrýval Oldřich Krátký z Klopotovic. Od 17. prosince 1944 dokonce čeští vlastenci v hájovně Trní u Věrovan ukrývali sestřeleného amerického letce Fredericka Hughese. Po „návštěvě“ hájovny gestapem na konci března 1945 byl Američan převeden do cukrovaru v Brodku u Přerova, kde tajně pobýval do konce války. K jeho největším podporovatelům patřil věrovanský rodák Vít Himr (* 1918), jinak také člen odbojové organizace *Viktor*.

Případní zájemci se z publikace dozvědí spoustu dalších údajů o protinacistickém odboji a odporu na území bývalého okresu Kojetín. Platí to samozřejmě i o historii všech výše uvedených odbojových organizací. V tomto článku jsem o nich uvedl

pouze nejdůležitější informace, navíc zde vůbec nepíši např. o desítce osob, které byly nacisty zavražděny v červnu 1942, tj. za druhého stanného práva, nebo o podporovatelích výsadku S 1/R z Nezamyslic. Do knihy jsem zařadil také medailonky 22 rodáků z okresu, v těchto případech zapojených do odboje v jiných částech protektorátu (15 mužů, 2 ženy), respektive v zahraničním odboji (pět vybraných vojáků včetně dvou velmi významných – Jaroslava Himra z Věrovan a Ondřeje Mézla z Klopotovic).

Knih *Navzdory všem překážkám* vznikla na základě dlouholetého studia dané tematiky. Autor pracoval s archivními prameny řady archivů (mj. Archiv bezpečnostních složek, Moravský zemský archiv v Brně, Vojenský historický archiv Praha, státní okresní archivy v Přerově a Prostějově), s písemnostmi v držení soukromých osob, rozsáhlou literaturou nebo několika seriózními internetovými zdroji. Knihu lze pořídit v knihkupectvích za cenu okolo 300 korun. Čtenářům je k dispozici také ve Vědecké knihovně v Olomouci.

Petr Jiráček (* 1980) je archivář a historik (mj. absolvent archivnictví na FF UP v Olomouci). Od roku 2008 pracuje ve Státním okresním archivu Přerov. Zabývá se především dějinami protinacistického odboje a odporu v českých zemích a různými zajímavostmi z regionální historie střední Moravy.

» p.jirak@pr.archives.cz

Válečná léta faráře Lipowského v Nových Sadech

JAROSLAV HORÁK

Letos si připomínáme 80. výročí konce 2. světové války. Stále se ale můžeme setkávat nejen se svědectvími pamětníků, ale i s těmi, kteří již nežijí, ale své vzpomínky zaznamenali. Své zážitky z tohoto období i těsně po něm zapsal také katolický kněz ThDr. Ferdinand Lipowsky (1905–1982), působící v Olomouci – Nových Sadech v letech 1929–1946. Zde nastoupil jako kaplan, v roce 1935 se habilitoval na CMTF v Olomouci a rovněž působil dva roky jako suplent srovnávací religionistiky tamtéž. Je velmi neobvyklé, aby doktor teologie působil pouze jako kaplan v okrajové městské farnosti. Měl být přeložen na jiné působiště, ale pro velkou oblibu jak u českých, tak i německých farníků na Nových Sadech zůstal. Farnost Olomouc – Nové Sady byla totiž česko-německá, většina obyvatel ovládala oba jazyky.

V roce 1940 byl ThDr. Ferdinand Lipowsky jmenován farářem na Nových Sadech, protože dosavadní správce farnosti P. Vojtěch Soušek byl odvolán, když nevyhověl 16. března 1939 požadavkům místních nacionalistů.

ThDr. Ferdinand Lipowsky jako novosadský farář, asi rok 1940. Zdroj: soukromý archiv autora.

Vzpomínka na padlé novosadské vojáky

Ani ThDr. Ferdinand Lipowsky, nový správce novosadské farnosti, i když byl německé národnosti, nebyl ušetřen nátlaku protektorátního režimu. Novosadští muži německé národnosti museli narukovat do války a mnozí padli. Na Dušičky roku 1941 bylo na Nových Sadech vzpomenuť padlých vojáků, mezi nimi teprve sedmnáctiletého Aloise Heblinga a studenta oktávy gymnázia Wilibalda Hausnera, varhaníka v místním kostele. V před-sálí kostela byly s dovolením faráře instalovány v rámečcích fotografie vojáků a obyčejný březový

kříž spolu s květinovou výzdobou. I přes zákaz pana faráře někdo na kříž připnul stuhu s hákovým křížem. P. Lipowsky stuhu rázně strhl, ale nějaká paní ji zavěsila zpátky. Farář byl místní organizací NSDAP označen za toho, kdo znesvětil státní symboly. Předsedou místní organizace NSDAP byl řídící učitel německé obecné školy na Povelu Leopold Kvíčela, který za války přijal rodinné příjmení Volker. Podle svědectví pana Schuberta z Povelu byl na škole velmi oblíbený, učil také češtinu a měl aprobaci pro výuku náboženství. Celou záležitost vyřešila NSDAP následovně: fotografie i kříž byly přesunuty před kostel k pomníku obětem 1. světové války. Pan farář připomněl, že naštěstí chybělo přímé svědectví, jinak by mu hrozil pobyt v koncentračním táboře. Jak ve skutečnosti vše proběhlo, není známo.

Postní triduum

Jako motto k tištěné pozvánce na postní triduum, které osobně rozdával pan farář, byl použit úryvek z evangelia: „(...) *co prospěje člověku, když celý svět získá, ale svoji duši ztratí (Mt 16,26)?*“ Také tuto pozvánku dostal povelský hostinský Johann Heinz, který ji umístil za okno své hospody, kam se dávala i ostatní úřední oznámení (hospoda později zvaná U Zlatého koníčka, nyní již neexistující). Onu pozvánku musel hostinský na příkaz gestapa ihned sundat, údajně byla namířena proti Adolfu Hitlerovi. On i pan farář se dokázali obhájit, protože úryvek z Písma přece nebyl zaměřen jmenovitě na nikoho.

Farář a tlak protektorátní moci

Pan farář Ferdinand Lipowsky byl dokonce novosadskými věřícími několikrát vyzván, aby pořádal v kostele modlitby za Adolfa Hitlera. Neučinil tak.

Naštěstí se tato zpráva nedonesla k úřadům. Byla to pouze soukromá iniciativa, nikoli nařízení světských či církevních orgánů, a pan farář za to nebyl perzekvován.

Začátkem května 1945 se dalo tušit, že se válka již chýlí ke konci. Nekonečné vojenské kolony proudily od Holice směrem na Slavonín. Stejně tak i řada civilistů z Jeseníků, hlavně ženy a děti, se chtěla v květnu 1945 dostat do Čech, do tzv. amerického pásma. Dne 7. května se na Nových Sadech začaly šířit nepravdivé zprávy o tom, že na věži novosadského kostela jsou němečtí vojáci. Rusové jen několikrát vystřelili na střechu a věž kostela. Pravdou však bylo, že před kostelem stálo německé dělo, které bylo odtazeno kolem poledne 8. května. Další tzv. „pravdivá“ zpráva tvrdila, že na věži kostela jsou Rusové. Němci proto spustili palbu na kostel, takže byl na sedmi místech na střeše a věži vážně poškozen. Naštěstí nebyly použity těžké zbraně. U novosadského železničního mostu byl zastřelen německý voják Höchsmann, který byl pak pohřben na místním hřbitově (přesné místo není známo). Konečně německá pěchota ustoupila. V noci na 9. května byl již na Nových Sadech poměrně klid. P. Lipowsky kvůli bezpečnosti spal na faře ve sklepě. Ráno asi ve čtyři hodiny přišli na faru tři ruští důstojníci, potřebovali se najíst a odpočinout si. Chovali se slušně a za poskytnuté občerstvení poděkovali. Pak přišla na faru skupina asi deseti vojáků. Je pravda, že faráři byly ukradeny zlaté hodinky, nové jízdní kolo a klerika. Pan farář vyvěsil na faře československou vlajku.

Dne 13. května prováděla česká Národní garda pořádkovou službu. Hledali zbraně a prohlíželi také novosadskou faru. P. Lipowsky v článku *Ein Bericht über die Vertreibung* ze dne 23. 4. 1949,

PŘIHLÁŠKA (pro Němce)

ANMELDUNG (für Deutsche)

majetkové podstaty, kterou dosud drží Němci, Maďari a jiní nepřátelé republiky a která propadla konfiskaci ve smyslu dekretu presidenta republiky ze dne 25. X. 1945 č. 108 Sb.

oder Vermögenssubstanz, welche Deutsche, Magyaren und andere Feinde der Republik bisher besitzen und welche im Sinne des Dekrets des Präsidenten der Republik Sig. Nr. 108 vom 26. Oktober 1945 der Konfiskation verfallen sind.

FONDU NÁRODNÍ OBNOVY V PRAZE.

Jméno Th. P. Fiedman, Lipowsky (přednostu domácnosti, spolubydlící, podnikatele) *
Name (Vorst. des Haushaltes, Mitwohrender, Aftermieter) *

zaměstnání farář narozen 1. IV. 1905 stav svobodný
Beschäftigung geboren Stand

národnost německá bydliště Olomau Nové Sade Olomau-město Joh. nováček 16
Nationalität Wohnort Kreis Gasse Konstr.-Nr.

bydlí s rodinou — samostatně — v podnájmu — u příbuzných. *)
wohnt mit seiner Familie — selbständig — als Aftermieter — bei Verwandten *)

Přihlašuji Fondu národní obnovy za sebe, manželku,
Ich melde dem Fond národní obnovy für meine Person, Gattin

nezletilé děti
unmündige Kinder

k soupisu tanto majetek, který propadl konfiskaci a který jsem měl nebo dosud mám: **)
zur Aufnahme folgendes Vermögen, welches der Konfiskation verfallen ist und welches ich besaß oder noch besitze: **)

1. Drahé kovy a předměty z nich — mince, drahokamy, perly
a pod.
Edelmetalle und aus ihnen verfertigte Gegenstände, Münzen, Edelsteine,
Perlen und dgl.

2. Umělecké předměty (obrazy, plastiky, starožitnosti, sbírky
i známek).
Kunstgegenstände (Bilder, Plastik, Antiquitäten, Sammlungen — auch
von Briefmarken).

1 alati' hodinář
zajištěný Rudou Armádou
v květnu 1945

Přihláška (pro Němce) majetkové podstaty. Zdroj: soukromý archiv autora.

uveřejněném v časopise *Olmützer Blätter*, uvádí, že asi deset Němců bylo na Nových Sadech z pomsty Rusy nebo Čechy zastřeleno či jinak zabito (např. Rudolf Dočkal, Erwin Bartl a Rose Zweig) a došlo asi k deseti sebevraždám; byly to např. dvě osoby jménem Spáčil, dvě osoby jménem Berger, dvě osoby jménem Domes a Ripper. Tak jako i jinde v této době byly i na Nových Sadech znásilněny ženy a dívky, např. slečna Adelheid Pospíšilová.

Občané německé národnosti a také pan farář se museli hlásit na policejním ředitelství. Domy místních Němců byly velmi brzy obsazeny novými českými přistěhovalci, ale někteří původní němečtí obyvatelé mohli zůstat. Bydleli ve velmi stísněných prostorách svých domů a pracovali na polích a zahradách.

P. Lipowsky, oblečený v klerice, spolu s mnohými německými muži musel odejít do pracovního

tábora v Hodolanech. Pracoval ve skupině asi šestnácti mužů ve skladišti u Botanické zahrady. Jeho spolubratr, hodolanský farář Schneeweis, mu přinesl do tábora deku a koláč. Vedle něj na podlaže spával jeho čtrnáctiletý ministrant Jan Schubert z Povelu. Pobyt v tomto táboře byl pro pana faráře neobyčejnou životní zkušeností. Kladl si otázku: *„Co člověk potřebuje k životu? Stačí káva, polévka, kousek chleba a místo postele podlaha.“* Byl zde internován od 18. 5. do 25. 5. Pak mělo s ním probíhat nějaké jednání, které se však neuskutečnilo. Teprve po třech měsících byl z tábora vyreklamován jmenovaný Jan Schubert.

P. Ferdinand Lipowsky sice obdržel tzv. antifašistickou legitimaci, ta jej však nechránila ani před pobytem ve sběrném hodolanském táboře, ani před zabavením jeho majetku. Jednalo se o několik kusů nábytku, knihy, dvě vkladní knížky a žákovské housle, na které hrával v neděli odpoledne na faře pro své potěšení. Bylo mu nařízeno, aby se po dobu roku a půl nevzdaloval ze svého bydliště; výjimku tvořily pouze pohřby zemřelých v internačním táboře. Pro nedostatek

kněží mohl ještě bydlet na novosadské faře, měl ale pouze na starosti účty farnosti. Nebyl již farářem, na jeho místo nastoupil kněz František Gavlas od sv. Michala. V novosadském kostele mohly být v této době ještě slouženy tzv. „tiché mše“ s německým kázáním. Na Velikonoce roku 1946 přišlo na mši tolik německých věřících, že to P. Lipowsky za celou dobu své sedmnáctileté služby na Nových Sadech nepamatoval. Zřejmě přišli i Němci z okolí.

Odsun novosadských Němců

Němečtí obyvatelé Nových Sadů spolu s farářem Lipowským byli odsunuti 19. října 1946. Směrem na Prahu, Domažlice, Würzburg a Schweinfurt dorazili do uprchlického tábora ve Wiesenheitu. Pan farář zde pobyl deset dní, poté se mohl usadit a působit ve Wernecku, kde bydlel se svou sestrou a ovdovělou neteří. ThDr. Ferdinand Lipowsky zemřel neočekávaně v Bolzanu v září 1982 ve věku 77 let během cesty po jižním Tyrolsku. Byl pohřben ve svém posledním působišti v Langenreichen u Augsburgu.

Jaroslav Horák (* 1947), hudebník, bývalý člen Moravské filharmonie, zabývající se historií a numismatikou. Autor publikace Kostel sv. Filipa a Jakuba v Olomouci – Nových Sadech a kaple Neposkvrněného početí Panny Marie v Olomouci-Povelu.

» JaHor47@seznam.cz

Olomoucký kraj zná svého nejlepšího venkovského knihovníka za rok 2025

V pondělí 29. září 2025 proběhlo v Červeném kostele slavnostní předávání ocenění *Nejlepší venkovský knihovník Olomouckého kraje za rok 2025*.

Slavnostním aktem byl zakončen již 9. ročník soutěže, kterou Vědecká knihovna v Olomouci pořádá společně s Olomouckým krajem. Cílem ocenění je především poděkovat aktivním knihovníkům venkovských knihoven za jejich práci a obětavost a zároveň pozvednout prestiž jejich činnosti a vyjádřit podporu těmto pracovníkům na krajské úrovni.

Výsledky letošního ročníku:

1. místo: Veronika Kamená, Obecní knihovna Čelčovice na Hané
2. místo: Mgr. Lenka Kurialová, Knihovna Dolany
3. místo: Mgr. Kristýna Faltýnková, Ing. Barbra Cifrová, Stanislav Frydrych, Obecní knihovna Prosenice

Vyhlášena byla také vítězka ceny *MARK Olomouckého kraje 2025*, kterou vyhlašuje Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR. Toto ocenění získala Viktorie Machalová z Knihovny města Olomouce (MARK = mladý/mladá, moudrý/moudrá; aktivní, atraktivní; rozkvétající, rozumný/rozumná; knihovník/knihovnice). Cílem ceny je podpořit a ocenit mimořádné tvůrčí aktivity mladých

pracovníků/pracovnic knihoven, pedagogů a studentů/studentek oboru ve věku do 35 let a ohodnotit jejich konkrétní mimořádný přínos oboru.

Ceny převzaly výherkyně z rukou ředitelky VKOL Ivety Ťulpíkové, hejtmana Olomouckého kraje Ladislava Okleščka, náměstkyně pro sport, kulturu a památkovou péči Moniky Hryzobilové a vedoucího odboru sportu, kultury a památkové péče Petra Flory.

Všem oceněným gratulujeme a přejeme mnoho inspirace do další práce pro čtenáře.

Vítězky 9. ročníku ocenění v Červeném kostele. Zdroj: archiv VKOL, foto Elena Šenková.

ZE SBÍREK...

Muzea Komenského v Přerově

Meopta-Optika

V pondělí 29. září 2025 proběhlo na přerovském zámku slavnostní předání rozsáhlé sbírky optických přístrojů a zařízení firmy Meopta, jejímž vlastníkem je společnost Carlyle. Akce se zúčastnili zástupci Olomouckého kraje, města Přerova, vedení společnosti Meopta, pracovníci Muzea Komenského v Přerově a další vzácní hosté.

Generální ředitel Meopty Jan Vymazal předal řediteli muzea Radimu Himmlerovi symbolickou darovací listinu a legendární fotoaparát Flexaret – symbol celé sbírky – převzal kurátor Petr Sehnálek od dlouholetého zaměstnance Meopty a dosavadního správce sbírky Jaroslava Sypěny. Vedoucí marketingu a udržitelnosti firmy Jaroslava Blažková ocenila práci tvůrců sbírky, mezi nimiž byli také Zuzana Veselá a Milan Hlobil.

Sbírka čítající více než 1 300 exponátů dokumentuje vývoj československé optiky a techniky od 30. let 20. století až po současnost. Mezi předměty jsou například slavné fotoaparáty Flexaret, miniaturní Mikromy, unikátní Spektareta či vojenská a promítací technika.

Předáním sbírky vyvrcholil proces, v jehož rámci se tento soubor stal majetkem Olomouckého

kraje a byl svěřen do hospodaření Muzea Komenského v Přerově, příspěvkové organizace. Sbírka je zapsána v Centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury ČR a její fyzické stěhování do depozitáře muzea bude probíhat až do poloviny roku 2026.

Technická sbírka optických přístrojů značky Meopta – Optikotechna

Mezi sbírky Muzea Komenského v Přerově se tak nově zařadil unikátní soubor optických přístrojů vyrobených pod značkou Optikotechna – Meopta. V katalogu je zařazeno 1 300 evidenčních čísel reprezentujících jednotlivé výrobky. Součástí je i bohatá doprovodná dokumentace v podobě prospektů, návodů, technických přehledů, historických fotografií či filmových záznamů. Historie této sbírky je stejně dlouhá jako existence samotné továrny a pestrá jako průběh její existence.

Prvopočátky se tak začínají psát v roce 1933, kdy spojením odborné erudice profesora průmyslové školy dr. Aloise Mazurka s podnikatelskými schopnostmi a možností stavitele Ing. Aloise Beneše vzniká v Přerově továrna na výrobu přesné optiky s názvem Optikotechna (podrobněji viz KROK, č. 4/2024). Firmě se daří rychlý rozjezd a vedle

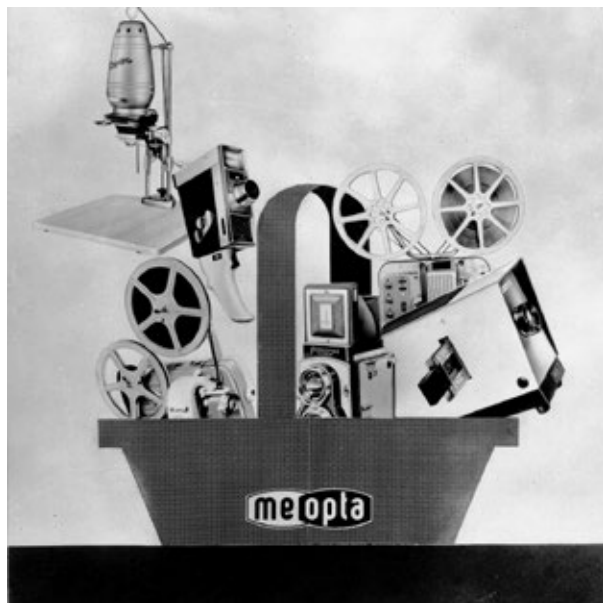
volné optiky, jako jsou čočky, lupy, kondenzory, objektivy a anastigmaty, zařizuje výrobu i pro oblast jemné mechaniky. Vizionářským krokem je akvizice výroby zvětšovacích přístrojů zavedené firmy Camillo Kallusche, které se stanou jedním ze stěžejních výrobních oborů na dalších 70 let. Podobně zásadní je osvojení technologie výroby dalekohledů, což v roce 1935 otevírá cestu obřím armádním zakázkám. Díky tomu Optikotechna získává pozornost Československé zbrojovky v Brně, která perspektivní firmu v roce 1935 zakupuje. Podpora nového majitele vede k dynamickému rozvoji, jenž přerovské Optikotechně zajistí pozici největší a nejmodernější továrny optického průmyslu v ČSR. Vedle vzrůstající zbrojní produkce se firma etabluje i na civilním trhu a vedle zvětšovacích přístrojů vyrábí trichinoskopy (tj. mikroskopy se žhavicí lampou umožňující až stonásobné zvětšení, určené pro laboratoře na jatkách ke kontrole vzorků vepřového masa) či připravuje do výroby diaprojektory a projektory na 8mm a 16mm film. V roce 1939 se začíná s výrobou fotoaparátů na základě zakoupené konstrukce dvouokých zrcadlovek firmy Bratři Bradáčové z Hovorčovic. Z převzatých modelů Autoflex a Flexette tak v Přerově vznikají modely Optiflex a legendární Flexaret, který byl posléze průběžně modernizován a vyráběl se plných 30 let. Období okupace je ve znamení maximálního využití pro německou zbrojní výrobu, přesto vzniká několik zajímavých konstrukcí pro civilní trh (např. fotoaparát Mikroma) a tovární odborníci se díky licenční výrobě mohou detailně seznamovat s úrovní německé optiky, která byla považována za nejlepší na světě. Rozšiřuje se také strojový park a osvojují se nejmodernější technologie. Po 2. světové válce se Optikotechna

Nejznámější výrobkem značky Meopta je patrně dvouoká zrcadlovka Flexaret, vyráběná po dobu 30 let v desítkách vývojových variant.

stává součástí nově založeného koncernu Meopta, jehož úkolem je na základě efektivního rozdělení výrobní specializace řídit podřízené znárodněné podniky optického průmyslu v republice. Do koncernu, jehož technické ředitelství je zřízeno v Přerově, jsou dále zapojeny pražské firmy Srb a Štys, ETA, Alois Löschner a také teplický SOMET. V další vlně znárodnění po komunistickém puči v únoru 1948 jsou pak do Meopty zařazeny firmy Jindřich Suchánek Brno, Bratři Bradáčové, Aktofot či Kolář Modřany. Výrobní náplň přerovského závodu v té době tvoří zvětšovací přístroje, amatérské promítací přístroje, kinoprojektory, fotoaparáty a také

speciální výroba vojenských optických přístrojů, jejíž rozsah dosáhne v průběhu studené války až 75% objemu produkce. V 50. letech dochází k dalším reorganizacím a centrálnímu ředitelství v Přerově jsou nakonec podřízeny závody v Praze, Brně, Hynčicích a Bratislavě. Tento stav panuje až do roku 1990, kdy se podnik musí vypořádat se změnami hospodářské a politické situace. Zásadní problém přinesl pokles vojenské výroby, který začal již v druhé půli 80. let. Meopta, tvořená nyní již jen přerovskou továrnou, musela hledat nový výrobní program a v 90. letech vedle standardních zvětšovacích přístrojů či 35mm profesionálních kinoprojektorů dodávala na trh také měřicí laserové nivelační soupravy či zdravotnické pomůcky. V rámci kupónové privatizace se v roce 1993

Reklamní ukázka sortimentu koncernu Meopta z 60. let – zvětšovací přístroje, kamery, fotoaparáty či projektory.

z Meopty stala akciová společnost, jež se rozdělila na specializované dceřiné akciové společnosti. Do části Meopta – optika, a.s., vstoupil americký podnikatel českého původu Paul Rausnitz a zahájil investice do nákupu nových technologií. V roce 2002 se P. Rausnitz stává majitelem celé Meopty, jejíž produkce se v té době ustálila na třech hlavních kategoriích – sportovní-střelecká, průmyslová a vojenská optika. Od roku 2023 vlastní Meoptu americká investiční společnost Carlyle Group.

Nastíněné mezníky firemní historie se odráží ve struktuře sbírky, jež obsahuje výrobky z celého období existence značky. Již v dobách budování Optikotechny byla vydána směrnice o zřízení jakéhosi technického archivu či správnější sbírky, kam se měly ukládat zástupce každého sériově vyráběného výrobku. Z větší či menší důslednosti byl tento postup realizován až do současnosti. S ohledem na pozdější koncernovou organizaci Meopty se do sbírky pochopitelně dostaly i výrobky pobočných závodů. Jedná se tak o zástupce programu snímacích kamer na 8mm film a reprodukční techniky z Brna, diaprojektorů z Bratislavy anebo fotografické techniky, která byla v průběhu 60. let postupně delimitována z Přerova do nové továrny v Hynčicích. Vzhledem k tomu, že tyto závody vznikly znárodněním již zavedených výrobců, jsou ve sbírce zastoupeny právě i přístroje značek Srb a Štys Praha Košíře, Jindřich Suchánek Brno, ETA Praha či Kolář Modřany. Dalším zdrojem akvizic se stal tzv. ÚVOJM – tedy Ústav pro vývoj optiky a jemné mechaniky založený při přerovském závodě Meopty v roce 1953. Odtud pocházely různé speciální měřicí přístroje či prototypy. Unikátní sbírka byla od roku 1976 přístupná veřejnosti, když Meopta představila

na kulturní a reprezentační účely dva měšťanské domy na Horním náměstí. Vzniklo zde i firemní muzeum a v tzv. síni tradic bylo k vidění na 500 historických i soudových výrobků značky Optikotechna-Meopta. Širší prezentaci bohatství sbírky pak zprostředkoval i výpravný propagační katalog s barevnými fotografiemi 129 výrobků, vydaný podnikem v polovině 80. let. V roce 1993 byla Meopta nucena prodat nadbytečný majetek, takže se historické předměty musely přestěhovat zpět do továrny, kde byly uloženy v provizorních podmínkách. Potřebnou péči začala sbírka dostávat po roce 2002, kdy byla její správou pověřena

pracovnice marketingu paní Zuzana Veselá. Ta se starala o její řádné uložení a ochranu a zapojila do této činnosti pány Milana Hlobila a Jaroslava Sypěnu, kteří jako techničtí pracovníci začali zpracovávat sbírku i po odborné stránce. Díky práci v oblasti uložení, evidence, dokumentace i digitalizace se z dokumentační kolekce výrobků stala profesionálně vedená muzejní sbírka, která se za pomoci dalších nadšených spolupracovníků několikrát představila i široké veřejnosti. Současně správci sbírky pracovali na dalším doplňování, vedle opatrování zástupců soudobé výroby patřily mezi akvizice i historické přístroje, jež v evidenci

Reklamní stánek firem Optikotechna a Foma s ukázkou výrobků konce 30. let, jež se díky firemní sbírce dochovaly dodnes. V popředí přenosný trichinoskop. Zdroj: vše Muzeum Komenského v Přerově.

dosud chyběly. Završením dlouholetého úsilí těchto dobrovolných muzejníků se pak stal převod do správy Muzea Komenského v Přerově.

Nejstaršími zástupci jsou objektivy, zvětšovací přístroje Ideal a Multifax, pocházející z poloviny 30. let, či dokonce dva modely trichinoskopů. Zvětšovací přístroje, vyráběné v letech 1934 až 2004, jsou reprezentovány stovkou exemplářů, představujících čtyři desítky modelů. Mezi nimi se ale nachází i přístroje jiných výrobců, dokladujících menší optické firmy meziválečného období, jako např. Camillo Kallusche, Jindřicha Suchánka, jehož továrna se hlavně specializovala na kamery, nebo Václava Koláře z Modřan. Program snímacích kamer reprezentují hlavně přístroje značky Meopta Brno (vývojová řada typu Admira), ale i třeba značky SOMET Teplice a také unikátní prototypy Adastra z přerovské vývojové konstrukce. Obdobně je bohatě zastoupen program výroby fotoaparátů. Vedle přerovských značek Optiflex, Flexaret (zde je samozřejmě dokladována celá vývojová řada s desítkou jednotlivých modelů, Mikroma, Milona, Magnola, Opema či Optineta) sbírka obsahuje i přístroje meziválečných domácích průkopníků Emil Birnbaum, Bratři Bradáčové anebo naopak poválečné Druopty. Jako unikáty lze označit fotoaparát pro tříbarevnou fotografii Spektareta anebo prototyp panoramatického fotoaparátu Pankopta. Dalším oborem jsou diaprojektory, přičemž první pochází ještě z éry Optikotechny. Později byla jejich výroba spojena s podnikem Meopta Bratislava. Stěžejní součástí produkce tvořily projektory pro 8, 16 a 35mm film. Vedle přerovských typů OP8, OP16, AM8, Club, Meoclub, Meopton atd. jsou opět zastoupeny i ukázky značek ETA, SOMET či ALMO. Filmový program doplňují převíječky, lepičky

a stříhací pulty. Specializovaný výrobní program si vybudoval pobočný závod Meopta Praha (později ZPA Praha) v podobě geodetických přístrojů, mikroskopů anebo laboratorních vah. Ve sbírce lze ale najít i velmi netradiční předměty jako teleskopický rozsvěčovač a zhášec vánočních svíček z produkce Meopty Modřany anebo cestovní žehličku Petita, kterou původně koncem 40. let vyráběla Meopta závod M9 (bývalá firma Bratři Bradáčové v Horčovicích). Mezi zajímavostí patří také výrobky z 90. let, kdy Meopta experimentovala s novým výrobním programem. Z té doby tak pochází měřicí přístroje Meoplan určené pro vytýčení roviny rozmítáním laserového paprsku, dioptrimetry, ovulační „ladytestery“ či sady Fertest na sledování plodnosti hospodářských zvířat anebo likvidátory injekčních jehel. Nejhojněji (v počtu několika set) jsou zastoupeny objektivy – snímací, zvětšovací, projekční apod. Vzhledem k tomu, že firma dosáhla svého rozvoje hlavně kvůli schopnostem vyrábět vojenské optické přístroje, obsahuje sbírka také průřez tzv. speciální výrobou. Od triedrů 6 × 30, zaměřovačů pro pevnostní zbraně a tanky československé armády 30. let, přes dálkoměry a dělové panoramatické dalekohledy vyráběné za 2. světové války pro okupanty až po přístroje sovětské licence z 50. až 80. let, mezi něž patřily i složité a rozměrné přístroje pro obrněná vozidla TKN-1, TVNO-2, TVNE-4 umožňující pozorování a vedení palby také v noci. Moderní noktovizory pak dokladují obnovení výroby pro armádu od 2. poloviny 90. let. Na závěr výčtu, který by si v úplnosti vyžádal kapacity objemného katalogu, je třeba zmínit i bohatou doprovodnou a pomocnou dokumentaci k historii značky i jejích výrobků.

Petr Sehnálek a Kateřina Valentová

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 2

Na Jeseníky v zimě!

Zimní sporty v Jeseníkách do roku 1945

20. 11. 2025 – 28. 2. 2026 / Červený kostel

Doprovodná výstava nové knihy připomíná počátky lyžování, sáňkování a skoků na lyžích v nejvyšších moravských horách a oživuje příběhy lidí, kteří z Jeseníků učinili centrum zimních sportů střední Evropy. Návštěvníci uvidí originální tisky, např. první vydání knihy o expedici Fridtjofa Nansena (1890) či vyobrazení lyžníků od 16. století, materiály o Jeseníkách i krátké dobové filmy z regionu z Národního filmového archivu.

Knihu lze zakoupit přímo ve VKOL nebo v e-shopu na www.vkol.cz.

Olmützer Kulturtage

Filip Raif – Sudetenlove

22. 10. – 31. 12. 2025 / Galerie Biblio

Výstava komiksových plakátů z knihy jesenického autora Filipa Raifa. Komiksová love story zachycuje dramatické osudy mladých milenců na pozadí temných časů roku 1938 v Sudetech.

Ivan Fíla – Tisíc očí

Ozvěny OKU

8. 12. 2025 / 17.00 / Červený kostel

Napínavá rodinná sága inspirovaná skutečnými událostmi sleduje osudy několika generací od druhé světové války až po současnost. Existenciální drama s prvky mystického thrilleru překračuje

žánrové hranice. Ivan Fíla vytvořil moderní evropský román – svědectví o minulosti, která stále formuje naši přítomnost.

Pohledy do minulosti

Velitelský sbor gestapa v protektorátu Čechy a Morava

9. 12. 2025 / 17.00 / Červený kostel

Autoři Jan Vajskebr a Jan Zumr z ÚSTR představí svoji nejnovější knihu, která na více než tisíce stranách přináší komplexní pohled na problematiku obsazení velitelských pozic gestapa v protektorátu Čechy a Morava. Závěr přednášky bude věnován olomoucké služebně a jejím velitelům.

Univerzita v kostele

Současná olomoucká literární scéna

16. 12. 2025 / 17.00 / Červený kostel

Přednáška se pokusí přiblížit, kdo (a s čím) se po listopadu 1989 objevil, popř. i déle pobýval

na olomoucké literární scéně, přičemž výklado-
vě budou preferována nedávná léta a hodnotový
umělecký přínos. Přednáší prof. PhDr. Lubomír
Machala, CSc., z katedry bohemistiky FF UP.

Lipová-lázně. Čti!

28. 1. 2026 / 17.00 / Červený kostel

Prezentace nově vydané publikace z cyklu ČTI!
a beseda s Lukášem Abtem přibližuje historii obce,
lázeňský komplex a Schrothovu kúru, historii chaty
Jiřího na Šeráku, místní jeskyně Na Pomezí a části
Bobrovník, Ramzová a Miroslav.

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Zámecké náměstí 1

HRANICE?!

23. 9. 2025 – 4. 1. 2026

Výstava přibližuje jeden z nejcharakterističtějších
historických fenoménů Jesenicka, a sice proměny

hraničních čar, ať už těch státních, zemských, či
jednotlivých panství. Vedle zajímavých hmotných
dokladů, jako jsou kupř. původní hraniční kameny,
bude k vidění i bohatý obrazový materiál.

Živá příroda Jesenicka

Nová multimediální expozice vás provede rozma-
nitým prostředím jesenické přírody – od kulturní
krajiny přes rašeliniště a lesní tišiny až po hor-
ské bezlesí. Objevte fascinující model dutého
stromu, herní prvky či prolézačku pro děti
a vydat se můžete i do tajemné jeskyně, kde se
skrývají netopýři. Vaším průvodcem bude sokol
stěhovavý, který vás upozorní na zajímavosti
a nabídne tipy k objevování a bádání. Expozice je
hravá, interaktivní a nabízí nevšední zážitek pro
celou rodinu. Je možné ji navštívit vždy každou
půlhodinu v maximálním počtu osmi návštěvní-
ků. První prohlídka je možná od 9:15, poslední
pak v 15:45. Doporučujeme rezervaci prostřed-
nictvím rezervačního systému, e-mailem nebo
telefonicky.

Muzeum Komenského v Přerově

Horní náměstí 1

S kufrem na cestách

20. 6. – 31. 12. 2025 / Velký výstavní sál v II. patře
Přerovská továrna KAZETO, založená obuvníkem
Karlem Zejdou, vyrobila přes 60 milionů kuf-
rů, které se staly nejen symbolem cestování, ale
i uchovávání vzpomínek.

Výstava mapuje historii podniku, představuje
jejich produkci a současně návštěvníkům nabízí
možnost nostalgicky si připomenout, jak se cesto-
valo v předchozích sto letech. Vstupné: 80/40 Kč.

Vánoce na zámku

2. 12. 2025 – 11. 1. 2026 / Kaple přerovského zámku
Letošní vánoční výstava v přerovském zámku je věnována tématu porcelánu. Návštěvníkům přiblíží lidové zvyky i duchovní hodnoty vánočních svátků, nabídne Zbořilův betlém v novém aranžmá a představí nejnovější kolekci baněk Slezké tvorby Opava na živých jedlích.

Vernisáž výstavy se uskuteční v neděli 30. listopadu od 17.30 hodin ve Slavnostní zámecké síni města Přerova. Vstupné: 60/30 Kč.

Muzeum a galerie v Prostějově

Náměstí T. G. Masaryka 2

Druhý domov. Česko-italské přátelství z Velké války

30. 5. 2025 – 4. 1. 2026 / hlavní budova MGP

Výstava představuje téměř zapomenutou tvář první světové války – osudy lidí, kteří museli kvůli válce opustit své domovy. Letos je tomu 110 let, kdy na Prostějovsko a Olomoucko dorazili uprchlíci z Ledrenského údolí, ležícího poblíž Lago di Garda. Výstava odhaluje nejen archivní materiály, ale především příběhy, které v sobě stále nesou potomci těch, kteří u nás našli dočasný domov.

Marie Tomanova, My Room: Future Present Past

2. 10. 2025 – 4. 1. 2026 / hlavní budova MGP

Výstava fotografií Marie Tomanové, absolventky FaVU, která ve svém intimním cyklu *My Room: Future Present Past* otevírá dvířka do svého vlastního pokoje. Autorka vnímá pokoj nejen jako fyzický prostor, ale jako zrcadlo duše. Místo, kde se potkává vzpomínka s očekáváním, bezpečí s nejistotou. Pokoj jako útočiště, jako svědek času, jako živý organismus. Každý detail nese otisk vzpomínky, stopy vnímání, náznaky vnitřních proměn.

H. Ch. Andersen: Sněhulák

21. 11. 2025 – 1. 2. 2026 / Galerie Špalíček

Výstava přibližuje, jak Dánové slaví Vánoce a čím se liší od českých. Pocta Hansi Christianu Andersenovi (1805–1875) ukáže jeho život, pohádky i dánské vánoční tradice – strom se srdíčky, které sám vymyslel, *juleplatter*, adventní kalendáře, skřítky *nisse* a pohlednice. Závěr nabídne česká vydání Andersenových knih od roku 1863 dodnes.

Hanácký svatební koláč

30. 1. – 26. 4. 2026 / hlavní budova MGP

Výstava představí různé druhy hanáckých svatebních koláčů, které hrály významnou roli při svatební hostině i obřadu. Nevěstinský koláč, připravovaný kmotrou nevěsty s pomocnicemi, patřil k obřadnímu pečivu a byl spojován se štěstím a plodností. Velká kulatá buchta zdobená figurkami z těsta a papírovými ozdobami se po hostině rozkrájela a rozdávala svatebčanům do výslužky.

O umění kuchařském. Kuchařské tisky ve fondu VKOL

Převzatá výstava z Vědecké knihovny v Olomouci
23. 1. – 26. 4. 2026 / hlavní budova MGP

Výstava představí prostřednictvím výstavních panelů, kombinujících text i obraz, tisky z fondu Vědecké knihovny v Olomouci. Unikátní výstavu, která návštěvníkům přibližuje, jak se vařilo v Evropě 18.–19. století, si bude možné prohlédnout v sálech hlavní budovy Muzea a galerie v Prostějově.

Vlastivědné muzeum v Olomouci

náměstí Republiky 5

Zachráněné tóny

19. 9. 2025 – 8. 2. 2026

Barokní kontrabas, který byl dlouho připisován jinému mistrovi, a klavichord, jenž kdysi patřil významnému olomouckému nakladateli a knihkupci Romualdu Prombergerovi. Dva unikátní hudební nástroje, dva napínavé příběhy a jedno velké úsilí o jejich záchranu. Výstava *Zachráněné tóny* ve Vlastivědném muzeu v Olomouci ukazuje nejen náročnou práci restaurátorů, ale také odhaluje kulturní dědictví města v nových souvislostech.

Pavel Herynek: Šperky

24. 10. 2025 – 22. 2. 2026

Pavel Herynek je výraznou osobností olomoucké i české umělecké scény. Sochař, kreslíř a především tvůrce autorského šperku neustále překračuje hranice této disciplíny. Výstava ve Vlastivědném muzeu v Olomouci představuje jeho tvorbu od sedmdesátých let 20. století až po současnost.

Hřebíky pro sirotky a vdovy

5. 11. 2025 – 11. 1. 2026

Panelová výstava, teritoriálně omezená na Moravu a Slezsko, je i připomenutím 110. výročí propuknutí 1. světové války, ale není zaměřena na válečné události, nýbrž na situaci v zázemí na příkladu jedné z válečných sbírek, jimiž mělo civilní obyvatelstvo přispět ke zmírnění důsledků války.

Za sklem

12. 12. 2025 – 1. 3. 2026

Putovní výstava poukazuje na lidi s PAS (poruchy autistického spektra), ale zároveň velmi citlivou a lidskou stránkou. Fotili studenti fotografie.

Muzeum Šumperk

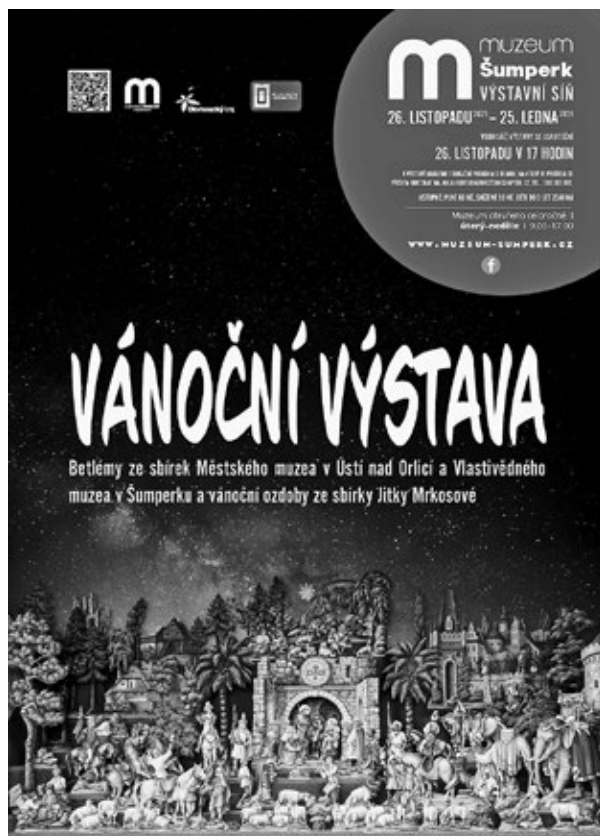
Hlavní třída 342/222

Vánoční výstava

26. 11. 2025 – 25. 1. 2026 / Výstavní síň

Betlémy ze sbírek Městského muzea v Ústí nad Orlicí a Vlastivědného muzea v Šumperku a vánoční ozdoby ze sbírky Jitky Mrkosové

Výstava Vlastivědného muzea v Šumperku představuje dva hlavní symboly Vánoc – betlémy a vánoční stromky. K vidění jsou tradiční betlémy ze sbírek muzea i výjimečná díla Jiřího Knapovského

a Jaroslava Heraina. Druhá část výstavy přibližuje vývoj vánočních stromků a nabízí pestrou přehlídku ozdob ze sbírky Jitky Mrkosové.

Židé v Šumperku, Lošticích a Úsově

6. 11. 2025 – 8. 2. 2026 / Hollarova galerie

Výstava se soustředí na připomenutí historie židovských komunit na Šumpersku, představí nejdůležitější svátky a ceremoniální předměty. Návštěvníci budou mít možnost vůbec poprvé spatřit řadu judaik z našeho regionu, které laskavě

zapůjčilo Židovské muzeum v Praze. Vystaveny budou též sbírkové předměty šumperksého muzea, mezi nimi i vzácný originál kresleného plánu židovské čtvrti v Lošticích z roku 1727, který byl letos zapsán do mezinárodního registru Paměti světa UNESCO.

Helena Zmatlíková: Ilustrace

7. 11. 2025 – 8. 2. 2026 / Galerie mladých

Výstava představí tvorbu populární ilustrátorky Heleny Zmatlíkové s důrazem na ilustrace knih

Ludvíka Aškenazyho *Putování za švestkovou vůní*
a *Cestopis s jezevčíkem*.

Muzejíčko

Farma v Muzejíčku

3. 6. 2025 – 4. 1. 2026

Muzejíčko se proměnilo ve farmu plnou domácích zvířat. Děti se hravou formou dozvědí, která zvířata žijí na statku, jak se o ně starat a k čemu jsou užitečná. Pečovat mohou o kravičky, koně, prasátka, kozy, slepice či králíky, nechybí ani psi a kočky.

Památník Adolfa Kašpara v Lošticích

Palackého 343

Vánoce a zima v díle Adolfa Kašpara

6. 12. 2025 – 22. 2. 2026

Vánoční čas patří jistě k nejkrásnějšímu období v roce. Pro tuto příležitost jsme připravili v Památníku A. Kašpara v Lošticích výstavu inspirovanou zimními a vánočními náměty z díla malíře

Adolfa Kašpara. K vidění bude výběr kreseb, akvarelů, grafik a pohlednic nebo blahopřání, kde hlavní roli hrají zimní radovánky, sních, Vánoce nebo nový rok. Chybět nebudou ani rodinné fotografie A. Kašpara.

Muzeum Zábřeh

Žižkova 1

Zábřeh žije

5. 11. 2025 – 4. 1. 2026

Zábřeh není jen město, ale dění, pohyb a lidé. Výstava přináší pohled Lucie Mahdalové na kulturní tep Zábřeha – ženy, která stojí nejen za informacemi z radnice, ale i za objektivem při událostech, jež nás spojují. Slavnosti, koncerty i nečekané okamžiky skládají mozaiku života v ulicích a na náměstích.

Mahdalová zde vystupuje z role tiskové mluvčí a stává se vypravěčkou příběhů města. Její fotografie nejsou jen dokumentací, ale pozvánkou vidět Zábřeh jinými očima. Přijďte se přesvědčit, že Zábřeh opravdu žije.

MGP

H. Ch. Andersen Sněhulák

vernisáž: čtvrtek 20. 11. 2025 v 17:00
Galerie Špalíček, Uprkova 18

21. 11. 2025 ————— 1. 2. 2026

NA JESENÍKY V ZIMĚ!

NOVÁ

PUBLIKACE

Jiřího Glonka
navazující na
úspěšnou knihu
Na Jeseníky!

8 VÝSTAVA

20. 11. 2025 — 28. 2. 2026
Vědecká knihovna v Olomouci,
Červený kostel, Bezručova 3

ZIMNÍ SPORTY V JESENÍKÁCH
DO ROKU 1945

Olomoucký kraj

VĚDECKÁ
KNIHOVNA
V OLOMOUCI

VKOL